

ŞAMAXI

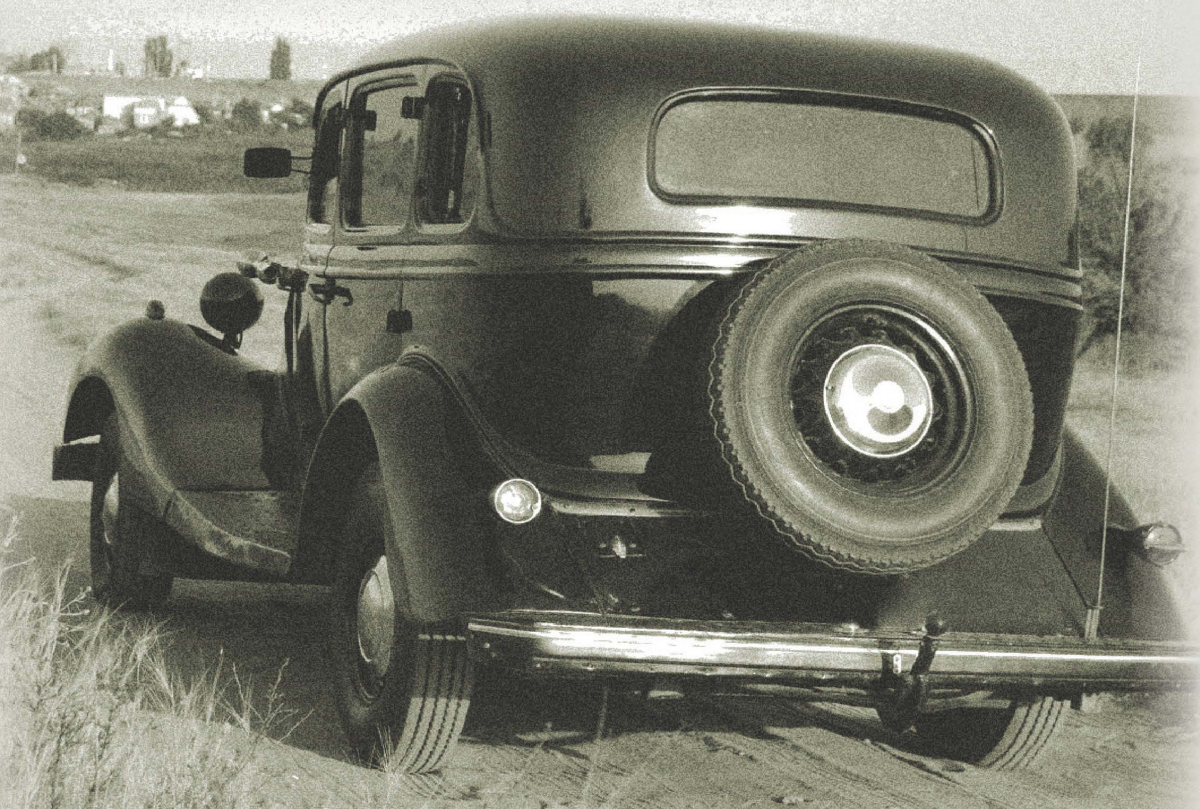
QIRMIZI TERRORUN HƏDƏFİNDƏ

1930 – 40-cı illər repressiyaları

SHAMAKHI

AT THE TARGET OF RED TERROR

The repressions of 1930-40s

ELXAN SÜLEYMANOV
MƏHƏRRƏM ZÜLFÜQARLI
DƏYANƏT MUSAYEV

**ŞAMAXI QIRMIZI TERRORUN
HƏDƏFİNDƏ
(1930 – 40-cı illər repressiyaları)**

Bakı - 2012

Müəlliflər: Elxan Süleymanov

Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına
Yardım Assosiasiyasının Prezidenti,
Şamaxının millət vəkili

Məhərrəm Zülfüqarlı

Tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru

Dəyanət Musayev

Pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti tarix fakültəsinin
Elmi Şurasının 23 noyabr 2012-ci il tarixli (3 sayılı protokol) qərarı
ilə çap olunması məsləhət görülmüşdür.

Rəyçi: Oqtay Sultanov

Tarix elmləri doktoru, professor

“Şamaxı qırmızı terrorun hədəfində” (1930 - 40-cı illər repressiyaları) kitabı AVCIYA-nın Şamaxının XX əsr tarixi ilə bağlı 2011-ci ildən başlanmış layihəsinin davamı kimi nəzərdə tutulmuşdur. Kitabda 1930-40-cı illərdə sovet hökumətinin Şamaxıda həyata keçirdiyi repressiyalardan, xüsusilə Təklə hadisəsindən və “Şamaxı prosesi”ndən ətraflı bəhs olunur.

1204050000

----- qrifli nəşr

036-2012

ISBN 978-9952-8136-5-8

ŞAMAXI

QIRMIZI TERRORUN HƏDƏFİNDƏ

1930 – 40-cı illər repressiyaları

SHAMAKHI

AT THE TARGET OF RED TERROR

The repressions of 1930-40s

Ön söz

Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bir sıra faciələr Çar Rusiyasının Cənubi Qafqazda yeritdiyi işğalçı, müstəmləkəçi siyasətlə sıx bağlıdır. Bu siyasət Azərbaycanın digər əraziləri kimi, strateji cəhətdən mühüm əhəmiyyətə malik, qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Şamaxıda da bir çox faciələrə gətirib çıxarmışdır. Rusiyanın Cənubi Qafqazda yeritdiyi müstəmləkə siyasətində xüsusilə bu ərazilərə İrandan və Türkiyədən ermənilərin köçürülməsi mühüm rol oynamışdır. Ermənilərin Qafqaza köçürülməsi əsasən I Pyotrun dövründən dövlət siyasətinə çevrilmişdi. Bu işdə I Pyotrun erməni xalqına verdiyi dövlət fərmanı (10 oktyabr 1724-cü il) böyük rol oynamışdı. Bu fərmana əsasən Rusiyanın işğal etdiyi torpaqlara ermənilərin köçürülməsi və məskən salmaları üçün yerlər ayrılmasına razılıq verilirdi.

Şimal müharibəsi (1700 – 1721-ci illər) nəticəsində Baltik dənizinə çıxış əldə edən Rusiya Qara dənizə və Xəzər dənizinə sahib olmaq üçün yollar axtarırdı. Xəzər sahillərinin sosial-iqtisadi vəziyyətini öyrənmək üçün ekspedisiyalar təşkil edilir, ticarət əlaqələri genişləndirilir, konsulluqlar açılırdı. Təsədüfi deyil ki, 1716-cı ildə Rusiyanın Azərbaycandan keçib İrana gedən elçisi A.P.Volinski rus tacirlərinin mənafeyini müdafiə etmək üçün Şamaxıda rus konsulluğunun açılmasına razılıq almışdı. Şamaxı, Niyazabad xətti Rusiyanın cənub sərhədlərinə yaxın olduğu üçün Azərbaycan-Rusiya ticarətində mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Eyni zamanda gələcəkdə Xəzərsahili əraziləri ələ keçirmək üçün hərbi qüvvələrin Şamaxı ərazisindən keçməsi daha əlverişli idi.

I Pyotr 1721-ci il Şamaxı üsyanı zamanı rus tacirlərinin öldürülməsini bəhanə edərək 1722-ci ildə Xəzəryanı bölgələrə hücum etmiş, bu hücumda da əsas hədəf kimi Şamaxını seçmişdi. O dövrdə Peterburqun diplomatiya danışıqlarında bu yürüş rəsmi olaraq “Şamaxı yürüşü” adlanırdı.(1)

I Pyotrun siyasi xətti onun varisləri tərəfindən sonralar da davam etdirilmişdi. I və II Rus-İran müharibələri (müvafiq olaraq 1804 – 1813 və 1826 - 1828-ci illər) nəticəsində Şimali Azərbaycanı işğal edən Rusiya buraya ermənilərin köçürülməsini reallaşdırmağa başladı.

1828-ci il fevralın 10-da imzalanmış “Türkmənçay müqaviləsi”nin XV maddəsi Şimali Azərbaycan ərazilərinə ermənilərin köçürülməsini nəzərdə tuturdu. Rus tarixçisi N.İ.Şavrov 1911-ci ildə yazırdı: “Hazırda Zaqafqaziya yaşayan 1 milyon 300 min erməninin 1 milyondan çoxu diyarın yerli əhalisinə məxsus deyil və bizim tərəfimizdən köçürülmüşdür...” (2)

Ermənilər Azərbaycanın digər əraziləri ilə yanaşı, Şamaxının Mədrəsə, Sağıyan, Meysəri, Kələxana, Zarxı və s. kəndlərinə də köçürülmüşdü.

Çar Rusiyası 27 dekabr 1805-ci il tarixli müqavilə ilə Şamaxı xanlığını özündən asılı vəziyyətə salmışdı. Rusiya bu müqaviləyə görə ilk əvvəl bəzi xanlıqlar kimi Şamaxı xanlığının da daxili müstəqilliyinə toxunmamış, lakin bölgədə öz mövqelərini möhkəmləndirdikdən sonra 1820-ci ildə Şamaxı xanlığını ləğv etmişdi. Bundan sonra 10 aprel 1840-cı ildə çar I Nikolay tərəfindən təsdiq olunmuş inzibati islahat haqqında – “Zaqafqaziya ölkəsinin idarəçiliyi üçün təsisat” adlı qanun əsasında Kaspi vilayəti yaradılmış və vilayətin mərkəzi Şamaxı şəhəri olmuşdu. 26 may 1843-cü ildə təsdiq olunmuş Kaspi vilayətinin gerbinin yuxarı hissəsində təsvir olunmuş Rusiya imperiyasının simvolu olan, ikibaşlı qartal vilayətdə müstəmləkə siyasətinin rəmzi idi.

Kaspi vilayətinin tərkibinə 7 qəza - Şamaxı, Şuşa, Nuxa, Bakı, Lənkəran, Dərbənd və Quba qəzaları daxil idi. Bu dövrdə Şamaxının vilayət mərkəzi kimi seçilməsi sübut edir ki, Çar Rusiyası digər qəza mərkəzlərinə nisbətən Şamaxıya daha çox əhəmiyyət verirdi. 14 dekabr 1846-cı ildə Kaspi vilayəti ləğv edilmiş, əvəzinə yeni quberniya idarəçilik forması tətbiq edilərək, Şamaxı və Dərbənd quberniyaları yaradılmışdı.

1917-ci il oktyabr çevrilişindən sonra Rusiyada bolşeviklərin hakimiyyətə gəlməsi Azərbaycanın digər ərazilərində olduğu kimi, Şamaxıda da yeni faciələrin əsasını qoymuşdu.

Stepan Şaumyanın göstərişi ilə Stepan Lalayev yerli əhaliyə qarşı planlaşdırılan cinayətlərə hazırlıq məqsədilə 1917-ci ilin sonu 1918-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq gizli surətdə Şamaxıda yaşayan ermənilərə silah, sursat paylamışdı. 1918 – ci ilin mart – aprel aylarında Şamaxıda ermənilər tərəfindən törədilən soyqırımında bəzi məlumatlara görə, 7 min, bəzilərində 8 minə qədər, bəzilərində 8 - 12 min, bəzi məlumatlarda isə 40 minə qədər dinc əhəlinin qətlə yetirildiyi qeyd olunur.(3)

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu, XI rus ordusu tərəfindən Azərbaycanın işğalı xalqı yeni - yeni faciələrə düçar etmişdir. İşğaldan dərhal sonra, yəni 28 may 1920-ci il tarixdə erməni müstəntiq Adamyanın təqdimatı ilə bir nömrəli hökm əsasında 15 nəfər azərbaycanlı güllələnməyə məhkum edilmişdi. Güllələnənlər sırasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Daxili İşlər Nazirinin müavini Şəfi bəy Rüstəmbəyli, Bakının general qubernatoru Murat Girey Telxas da var idi.(4) Ümumiyyətlə, yalnız 1920 – 1921-ci illərdə 48 min azərbaycanlı qırmızı terrorun qurbanı olmuşdu.(5)

“Siyasi repressiya qurbanlarına bəraət verilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda (15 mart 1996-cı il) deyilir: “1920-ci il aprelin 28-dən başlayaraq Azərbaycan Respublikası ərazisində insan hüquqlarına zidd qanunlar əsasında totalitar dövlət rejiminin törətdiyi özbaşınalıq, zorakılıq nəticəsində yüz minlərlə günahsız insan öz siyasi əqidəsinə, fəaliyyətinə, başqa cür düşündüyünə və ayrı səbəblərə görə repressiyalara məruz qalmışdır.”

“Xalqlar həbsxanası” adlandırılan çar Rusiyası ilə kommunist rejimi dövründə güllələnməyə məhkum edilmiş insanların sayındakı fərqlər qırmızı terrorun dəhşətlərini açıq-aydın göstərir. Əgər çar Rusiyasında 1825 – 1917-ci illərdə, yəni 92 il ərzində 6360

nəfərə (bunun da 1310 nəfərinə 1905-ci il inqilabından bir il sonra, yəni 1906-cı ildə hökm çıxarılmışdır) ölüm hökmü çıxarılmışdısa, yalnız 1918-ci ilin iki ayı ərzində bundan iki - üç dəfə çox, 10000 - 15000 insan güllələnmişdi. Nəzərə almaq lazımdır ki, Çar Rusiyası dövründə ölüm hökmləri məhkəmələr vasitəsilə çıxarılmış, bunların da bir qismi sonradan katorqa işi cəzaları ilə əvəz olunmuşdu.(6)

Fikrimizcə, XI rus ordusunun 29 aprel 1920-ci il tarixdə Şamaxının işğalı ilə başlamış repressiyalarını, bolşevik və erməni daşnaklarının 1918-ci ilin mart – aprel aylarında törətdikləri soyqırımın davamı kimi qiymətləndirmək lazımdır. Çünki, əgər Şamaxıda 1918-ci ilin mart - aprel aylarında soyqırımını erməni S. Şaumyanın göstərişi ilə erməni S. Lalayev törətmişdisə, 27 oktyabr – 2 noyabr 1937-ci il Şamaxıda keçirilən kütləvi məhkəmə prosesində ittiham olunanların istintaqını erməni millətindən olan A. Markaryan, X. Qriqoryan, M. Malyan və başqaları aparmışdı.

Bəzi oxucular deyə bilərlər ki, 30-cu il repressiyaları SSRİ-nin digər respublikalarında, o cümlədən Ermənistanda da baş vermişdi. Hətta 1936-cı ilin iyun ayında L.Beriya Ermənistan KP MK-nın birinci katibi A. Q. Xancyanı öz kabinetində tapança ilə qətlə yetirmişdi.(7) Bunlar hamısı doğrudur. Lakin Ermənistandan fərqli olaraq Azərbaycanda repressiyaları həyata keçirən inzibati orqanlarda rəhbər vəzifədə çoxlu sayda ermənilərin olması və onların azərbaycanlılara qarşı qatı düşmənçilik mövqeyində durması daha çox günahsız insanın məhvinə gətirib çıxarmışdı. Yəni qonşu xalqlardan fərqli olaraq azərbaycanlıların həm siyasi, həm də dolayısı yolla milli qırğına məruz qalması repressiyanın miqyasının daha geniş olmasına, daha çox insanın qırılmasına səbəb olmuşdu.

Bu dövrdə Azərbaycanın 51 rayonunun 31-də Xalq Daxili İşlər Komissarlığının yerli şöbələrinin rəisi vəzifəsini ermənilər tuturdu. Məsələn, Qaryagində (indiki Fizuli) Saakov, Şaxanyan, Vartanyan, Nuxada (indiki Şəki) Markaryan, Balakəndə Sərkisov, Astarada

Arakelov, Lerikdə Xaçaturov, Astraxanbazarda (indiki Cəlilabad) Avakyan, İsrailyan, Puşkində (indiki Biləsuvar) Zakaryan, Yarıdımlıda Sevanyan, Masallıda Avanesov, Ağcabədidə Sərkisov, Zəngilanda Zərgəryan, Markaryan, Qaziçyan, Cəbrayılada Avanesov, Cigirdyan, Şahbuzda Qriqoryan, Samuxda Petrosyan, Qazaxda Qriqoryan, Naxçıvanda Baqdasarov, İsrailyan, İonesyan, Evonyan, Ağacənov, Seyranov, Akopov, Parseqov, Bakıda Avanesov, Arutyunov və başqaları bu vəzifədə idilər.(8)

Xalq Daxili İşlər Komissarlığı aparatında da vəziyyət buna oxşar idi. Məsələn, Markaryan və Mirzoyan Azərbaycan SSR Xalq Daxili İşlər Komissarının müavinləri, Adamyan XI ordunun xüsusi şöbəsində baş müstəntiq, Qriqoryan XDİK xüsusi şöbəsinin rəisi, Vartanov XDİK sosialist əmlakını dağıdanlara qarşı mübarizə idarəsinin rəisi, Gevorkov Naxçıvan həbsxanasının rəisi, Xaçaturov XDİK həbsxana xəstəxanasının baş həkimi, Pçelyan Bayıl həbsxanasının rəisi, Aslanyan XDİK arxivinin rəisi, Gevorkova Bakı istintaq həbsxanası xəstəxanasının baş həkimi, Babakevyan Gəncə birləşmiş istintaq həbsxanası xəstəxanasının baş həkimi, Qriqoryan DTK Qazax rayon aparatının rəhbəri və başqaları milliyyətə erməni idilər.

Azərbaycan SSR Xalq Daxili İşlər Komissarının müavini Markaryanın Yejova etdiyi məruzələrdən biri Azərbaycanda repressiyanın miqyasının yuxarıların planlaşdırdığından daha artıq həyata keçirildiyini sübut edir. Məruzədə qeyd olunur ki, ataları güllələnmiş, anaları isə 8 – 10 il iş almış uşaqların toplanaraq uşaq evlərinə göndərilməsi 1937-ci ildə aşağıdakı kimi aparılmışdır. Kirovabaddan (indiki Gəncə) 266 nəfər nəzərdə tutulduğu halda, 590 nəfər, Göyçaydan 197 nəfər nəzərdə tutulduğu halda, 383 nəfər, Qaryagindən (indiki Fizuli) 68 nəfər nəzərdə tutulduğu halda, 185 nəfər, Qubadan 161 nəfər nəzərdə tutulduğu halda, 373 nəfər, Zaqataladan 40 nəfər nəzərdə tutulduğu halda, 153 nəfər, Şamaxıdan 40 nəfər nəzərdə tutulduğu halda, 207 nəfər toplanmışdır.(9)

30-cu illərin siyasi mühitindən və tutduqları vəzifələrindən sui – istifadə edən ermənilər, 1918-ci ilin martında olduğu kimi, bu illərdə də bolşeviklərin irəli sürdüyü sinfi mübarizə ideyasından milli zəmində qırğınlar törətmək üçün istifadə etmişlər. Yəni 1918-ci ilin martında azərbaycanlılara əksinqilabçı adı verilərək məhv edilməsi siyasəti, 20 – 30-cu illərdə xüsusilə kənd rayonlarında azərbaycanlıların böyük bir hissəsinə sinfi düşmən adı verilməklə davam etdirilmişdi. Məhz buna görə də Azərbaycanda repressiyalara uğrayanların sayı Gürcüstan və Ermənistandan qat – qat çox olmuşdu.

12 – 26 aprel 1956-cı il tarixdə SSRİ Baş prokuroru Rudenkonun iştirakı ilə M.C.Bağirov, X.Qriqoryan, A.Markaryan və başqalarının Bakıda keçirilmiş məhkəmə prosesində üzə çıxan X. Qriqoryanın atasına yazdığı məktubdakı fikirlər deyilənləri sübut edir. Azərbaycan SSR daxili işlər nazirinin müavini işləmiş X. Qriqoryan həmin məktubda atasına azərbaycanlılardan qisas aldığını, yüz nəfər azərbaycanlıyı güllələdiyini, beş yüz nəfərin isə növbə gözlədiyini bildirmişdi.(10)

Şamaxının Əngəxaran kəndinin tarixi haqqında yazıda deyilir: “1918-ci ildən sonra Əngəxaran yüksək dövlət qurumlarının xüsusi nəzarətində idi. Hansılarda ki, həmin vəzifələri ermənilər və ruslar tuturdular. Bunu 1937-ci ildə kənddə “xalq düşməni” adı ilə aparılan kütləvi həbslər sübut edir. Kənddə işləyən gizli agentlərin yalan xəbərləri bunun üçün əsas olurdu və məhkəmə olmadan adamları aparıb güllələyirdilər. Güllələnmə kağızına qol çəkən üçlüyün ikisi erməni idi... 1941 – 1945-ci illərdə isə Böyük Vətən müharibəsi zamanı Şamaxıda hərbi komissar olan erməni yaşı əsgərliyə çatmayan 16 yaşlı uşaqların yaşlarını süni şəkildə artıraraq onları başqalarının yerinə cəbhəyə göndərirdi.” (11)

Şamaxı əhalisinə qarşı törədilmiş qırmızı terrora aid çoxlu sayda tarixi fakt mövcuddur. Onları araşdırmaq, tarixi həqiqətləri insanların diqqətinə çatdırmaq hər bir vətəndaşın borcu olmalıdır.

Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Asso-

siasiyası (AVCIYA) “Azərbaycanda erməni vəhşiliyi – Şamaxı soyqırımı (1918-ci il)” adlı layihə çərçivəsində 14 mart 2011-ci il tarixdə Şamaxı şəhərində beynəlxalq konfrans keçirərək, Azərbaycan və ingilis dillərində “Şamaxı soyqırımı – 1918” adlı kitab nəşr etmişdir. Assosiasiya 10 mart 2012-ci il tarixdə Bakı şəhərində bu mövzuda elmi – praktik konfrans keçirmiş və həmin konfransın materialları da Azərbaycan və ingilis dillərində kitab şəkilində çap etdirilmişdir. (bax: www.avciya.az)

Sizə təqdim olunan “Şamaxı qırmızı terrorun hədəfində (1930 – 40-cı illər repressiyaları)” kitabı Assosiasiyanın Şamaxının XX əsr tarixinə aid 2011-ci ildən başladığı layihənin davamı kimi hazırlanmışdır. Assosiasiya bu istiqamətdə işləri gələcəkdə də davam etdirməyi planlaşdırır. Bu kitab Şamaxıda XX əsrin 30 - 40-cı illərində baş vermiş repressiyalara aid ilk geniş tədqiqat əsəridir. Kitab yazılarkən yazılı mənbələrlə yanaşı, qərbdə geniş yayılmış şifahi tarixdən, ayrı – ayrı insanların xatirələrindən istifadə olunmuşdur.

Fikrimizcə, tədqiqatçıların gələcəkdə bu mövzuya yenicən müraciət etmələrinə və tarixşünaslığı yeni əsərlərlə zənginləşdirmələrinə ciddi ehtiyac var.

Kitabın yazılmasında bizə yaxından köməklik göstərdiyinə görə Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Naziri, general-leytenant Eldar Mahmudova və nazirliyin arxivinin əməkdaşlarına öz təşəkkürümüzü bildiririk.

Elxan Süleymanov

Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına
Yardım Assosiasiyasının Prezidenti,
Şamaxının millət vəkili

Giriş

Sovet hakimiyyəti illərində Şamaxıda baş vermiş repressiyaları tədqiq edərkən ilk növbədə “siyasi repressiya nədir?” sualına cavab verilməlidir.

“Siyasi repressiya qurbanlarına bəraət verilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (15 mart 1996-cı il) birinci maddəsinə görə “həyatdan və ya azadlıqdan məhrum etmə, qeyri-qanuni məcburi müalicə üçün ruhi müalicəxanaya yerləşdirmə, ölkədən çıxarma və vətəndaşlıqdan məhrum etmə, əhali qruplarını yaşayış yerindən çıxarma, sürgün etmə, köçürmə və xüsusi məskənə göndərmə, azadlığın məhdudlaşdırılması şəraitində məcburi əməyə cəlb etmə şəklində müxtəlif məcburiyyət tədbirləri, habelə sinfi, sosial, milli, dini və ya sair əlamətlərə görə dövlət və ya siyasi quruluş üçün sosial təhlükə sayılan şəxslərin hüquq və azadlıqlardan başqa cür məhrum edilməsi və ya bunların məhdudlaşdırılması siyasi repressiya hesab olunur.”

Xalqa qarşı repressiyalar 1920, 1921, 1923, 1931, 1932, 1935 və 1937 – 1938 və sonrakı illərdə də davam etmişdir.

30-cu illər repressiyaları 1956-cı ildən sonra tarixçilərin ən çox müraciət etdikləri mövzulardan biri olmuşdur. Bu mövzunun dərinədən öyrənilməsində Sov.İKP MK-nın XX qurultayında (14 - 25 fevral 1956-cı il) N.S.Xruşovun “Şəxsiyyətə pərəstiş və onun nəticələrinin aradan qaldırılması haqqında” məruzəsi və qurultayın eyni adlı qərarı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. N.S.Xruşovun məruzəsində, İ.V.Stalin tərəfindən xüsusilə XVII qurultaydan (1934-cü il) sonra partiyaya və onun MK-na qarşı özbaşınalığın gücləndirilməsi, bu qurultayda seçilmiş MK-nın 139 üzv və namizədindən 98 nəfərinin və ya 70 faizinin 1937 – 1938-ci illərdə həbs olunaraq güllələnməsi, qurultayın həlledici və məşvərətçi sələ malik 1966 nümayəndəsindən 1108 nəfərinin əksinqilabçı cinayətlərə görə həbs olunması və digər faktlar qeyd olunmuş-

dur. Məruzədə daha sonra göstərilmişdi ki, kütləvi repressiyalar Stalin və Jdanovun 25 sentyabr 1936-cı il tarixdə Soqidən Kaqanoviç, Molotov və digər Siyasi Şura üzvlərinə ünvanlanmış teleqramından sonra güclənmişdir. Teleqramda deyilirdi: “Yoldaş Yejovun təcili surətdə Xalq Daxili İşlər Komissarı vəzifəsinə təyin edilməsini zəruri hesab edirik. Yaqoda trotski - zinovyevçi blokun ifşa edilməsi vəzifəsini layiqincə həyata keçirə bilmədi. Xalq Daxili İşlər Komissarlığı bu işdə 4 il gecikmişdir.”

Məruzədə həmçinin göstərilmişdir ki, repressiyalarda S. M. Kirovun qətlindən sui - istifadə olunmuş, 1936-cı ilə nisbətən 1937-ci ildə əksinqilabçı cinayətlərə görə həbs olunanların sayı on dəfə artmış, 1937 – 1938-ci illərdə Yejov tərəfindən Stalinə göndərilmiş minlərlə partiya, sovet, komsomol, hərbi və təsərrüfat işçisinin adı olduğu 383 siyahıya ikinci şəxsən sanksiya vermişdir. Məruzədə 1954-cü ildən XX qurultaya qədər 7679 nəfərin əksəriyyətinin ölümündən sonra bəraət alması və s. məsələlər barədə də məlumat verilmişdir.(12)

S.M.Kirovun öldürülməsindən sonra SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi 1 dekabr 1934-cü il tarixdə “Müttəfiq Respublikaların qüvvədə olan cinayət–prosessual məcəlləsinə dəyişikliklər edilməsi haqqında” qərar qəbul etdi. Qərarda terrorçu təşkilatlar və sovet hakimiyyəti işçilərinə qarşı terror aktları ilə bağlı işlərin istintaqı və baxılmasına aşağıdakı dəyişiklər edilməsi nəzərdə tutulurdu ki, bu da kütləvi qanun pozuntusuna əsas verirdi:

1. Bu cür işlərin istintaqını 10 gündən gec olmayaraq başa çatdırmaq;
2. Müttəhimə məhkəməyə bir sutka qalmış ittiham sənədini təqdim etmək;
3. İşə tərəflərin iştirakı olmadan baxmaq;
4. Məhkəmənin hökmündə kassasiya şikayəti verilməsinə və ya əfv olunmaq üçün müraciət edilməsinə imkan verməmək;
5. Ən ağır cəza haqqında qərar qəbul olunan kimi, təcili icra etmək.

Bütün bunlarla yanaşı L.Beriyanın “Pravda” qəzetinin 19 avqust 1936-ci il tarixli sayında “Sosializm düşmənlərinin küllünü göyə sovurmalı” adlı məqaləsi kimi yazılar da repressiyaların SSRİ miqyasında, o cümlədən Azərbaycanda daha da güclənməsinə təkan vermişdir.

Sovet tarixşünaslığının verdiyi məlumata əsasən 1927–1938-ci illərdə həbsxanalarda ölənlər və acından ölənlərin sayı 7 – 9 milyon nəfər olmuş, təqiblərdən yaxa qurtarmaq üçün 2 milyon adam Sovet İttifaqını tərk etmişdir. (13)

Repressiyanın ən kütləvi xarakter aldığı 1936 – 1939-cu illərə aid Amerika tarixçisi R. Konkverst yazdığı kitabını “Böyük terror” (The Great Terror) adlandırmışdı. O, qeyd edir ki, 1937–1938-ci illəri SSRİ daxili işlər komissarı N.İ.Yejovun adı ilə “yejovşina” dövrü adlandırmaq qərara alınmışdı. Bu dövrdə N.İ.Yejovun 30 iyul 1937-ci il tarixli, 00447 sayılı əmri ilə “xalq düşmənlərini” üzə çıxarıb cəzalandırmaq üçün yerlərə konkret say göstərməklə “plan tapşırığı” göndərilirdi.

1937-ci ilin ikinci yarısında kütləvi repressiyalar XDİK -nin nəzdindəki “Üçlük”lər vasitəsi ilə həyata keçirilmişdir. “Üçlük”lər 1938-ci ildə siyasi cinayətlərdə ittiham olunanlar haqqında 5061 qərar çıxarmış, bunlardan antisovet təbliğatında günahlandırılan 1108 nəfər güllələnməyə məhkum edilmişdir. 1937-ci ildə isə “Üçlük”lər siyasi ittihamlara görə 2846 nəfəri mühakimə etmiş, onlardan 2215 nəfəri güllələnmişdir.”(14)

Məlumat üçün qeyd edək ki, SSRİ-nin bütün ərazisində “Üçlük”lər məhkəmədən kənar orqan kimi Baş Siyasi İdarənin mərkəzi aparatı tərəfindən istintaqı başa çatmış işlərə və məhkəmə kollegiyası üçün hazırlanmış məruzələrə ilkin baxış həyata keçirmək üçün 29 oktyabr 1929-cu ildə yaradılmışdı. Əvvəl onların güllələmə hökmü vermək səlahiyyəti yox idi, lakin 1937-ci ildən etibarən “Üçlük”lərə bu səlahiyyətlər də verildi. Azərbaycanda Siyasi Büronun təyin etdiyi birinci “üçlüyün” üzvləri Xalq Daxili İşlər Komissarı Sumbatov, Teymur Quliyev

və Cahangir Axundzadə idi. Sonuncunun özü də sonradan repressiyaya məruz qalmışdı. İkinci “üçlük” 1938-ci ilin yanvarında təsdiq olundu və Xalq Komissarı Rayev, Mirteymur Yaqubov, Ağahüseyn Əlihüseynovdan ibarət idi.(15) Lakin faktlar göstərir ki, bu qurum Azərbaycanda işğaldan dərhal sonra yaradılmışdır. Azərbaycan İnqilab Komitəsinin “Şamaxor qəzasında banditizmə qarşı mübarizə üçün müvəqqəti fəvqəladə üçlüyün yaradılması haqqında” (16 may 1921) 365 nömrəli qərarı bunu sübut edir.(16)

SSRİ Daxili İşlər Nazirinin 19 yanvar 1955-ci il əmri ilə Azərbaycan SSR-də 1937-ci ilə qədər repressiyaya uğramış 26 min azərbaycanlının sənədləri yandırılmışdır ki, bu da sonradan həmin şəxslər barədə bəraət hökmünün çıxarılmasına, ədalətin bərpa olunması işinə ciddi maneə yaratmışdır. (17)

Akademik Z.Bünyadov qeyd edirdi ki, “1936 – 1937-ci illərdə Azərbaycanın təxminən 70 – 80 min ziyalı nümayəndəsi məhv edilmişdir. Hər bir “xalq düşməni”nə “məhkəmə” zamanı ancaq 15 dəqiqə vaxt ayrılırdı. İndi qoy oxucu özü 1936 – 1937-ci illərdə bir saatda nə qədər azərbaycanlının güllələndiyini özü hesablasın. Bir gündə 24 saat (26 nəfər), ayda 30 gün (2880 nəfər), 2 il yarım 80 mindən çox. Əziz oxucum, amma unutma ki, xalqımıza qarşı repressiya 40–50-ci illərdə də davam etmişdir... Sovet Azərbaycanına başçılıq edənlər tərəfindən neçə yüz min şəxsin həyatının məhv edildiyini hesablamaq çətin və bəlkə də qeyri – mümkündür.” (18)

Azərbaycan AK(b)P-nin XIII qurultayından sonra görkəmli partiya və dövlət xadimlərindən R.Axundov, D.Bünyadzadə, M.Hacıyev, M.D.Hüseynov, Ç.İldırım, M.İsrafilbəyov (Qədirli), Ə.H.Qarayev, M.Quliyev, Q.Musabəyov, M.Nərimanov, H.Rəhmanov, H.Sultanov, S.M.Əfəndiyev, N.Rzayev, görkəmli mədəniyyət və elm nümayəndələrindən Hüseyn Cavid, Mikayıl Müşfiq, B.A.Talıblı, V.Xuluflu, Yusif Vəzir (Çəmənzəminli), Əhməd Cavad, T.Şahbazi, M.Cuvarlinski, B.Çobanzadə,

B.Həsənbəyov və başqaları məhv edilmişdir. Bağirov və K^o-nın məhkəmə prosesində aydın olmuşdu ki, saxtalaşdırma və qanunsuzluq nəticəsində 300 nəfərdən artıq rəhbər partiya və sovet işçisi, o cümlədən 32 rayon partiya komitəsi katibi, 28 rayon icraiyyə komitəsi sədri, 18 xalq komissarı və onların müavinləri, 66 mühəndis, Qızıl Ordu və Hərbi Dəniz Donanmasının 88 komandiri və siyasi işçisi, 8 professor və bir çox başqa şəxslər həbs olunaraq ya uzun müddətə azadlıqdan, ya da həyatdan həmişəlik məhrum edilmişdir.(19)

Şamaxı rayonunda 30-cu illərdə baş vermiş repressiyaların miqyasını müəyyən etmək üçün həmin dövrdə rayona hansı ərazilərin daxil olduğunu dəqiqləşdirmək lazımdır. Şamaxı rayonu 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. 1939-cu ildə Hacıqabul rayonu Şamaxının və ətraf rayonların ərazisi hesabına təşkil edilmiş, 1959-cu ildə isə ləğv edilərək Şamaxının ərazisi özünə qaytarılmışdır. 1990-cı ildə Hacıqabul rayonu yenidən bərpa olunarkən Şamaxı rayonunun ərazisinin bir hissəsi həmin rayonun idarəçiliyinə verilmişdir. 1943-cü ildə Ağsu rayonu Şamaxı rayonunun tərkibindən ayrılmışdır. Həmin ildə isə Şamaxının bir hissəsində Qobustan rayonu təşkil edilmiş, 1960-cı ildə ləğv edilərək yenidən Şamaxı rayonuna birləşdirilmişdir. 1990-cı ildə Qobustan rayonu yenidən bərpa olunaraq həmin ərazilər Şamaxıdan ayrılmışdır. Şamaxıda XX əsrin 30-cu illərində baş vermiş repressiyalardan danışanda həmin dövrdə Şamaxı rayonuna tabe olan həmin ərazilər də nəzərə alınmalıdır.

Şamaxıda 30-cu illər repressiyasına aid ayrıca kitab və məqalələr yazılmasa da, bəzi müəlliflər (20) öz tədqiqatlarında digər məsələlərlə yanaşı, bu mövzuya da müəyyən yer vermişlər.

Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təsisçisi olduğu “Sərhəd” qəzetinin “Yaddaşın bərpası” adlı xüsusi buraxılışında, arxiv materiallarına istinadən 1920, 1921, 1923, 1931, 1932, 1935 və 1937 – 1938-ci illərdə tutulan və güllələnən şəxslərin siyahısının dərc edilməsi repressiyalar döv-

rünün tədqiqi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Həmin xüsusi buraxılışda 1937 – 1938-ci illərdə həbs olunan və güllələnən 4262 nəfərin siyahısı dərc olunmuşdur ki, Şamaxıda repressiyaya məruz qalmış şəxslərin bir qisminin adları da bu siyahıda var.

M.C.Bağirova qədər Azərbaycanda ermənilər, L.Mirzoyan (1926–1929) və Rubenin (6 fevral 1933 – 10 dekabr 1933) hakimiyyətdə olduqları dövrlərdəki fəaliyyətlərinin obyektiv tədqiqi, fikrimizcə repressiyalara aid yeni faktların üzə çıxmasına səbəb ola bilər.

Fikrimizcə, Şamaxı tarixinin digər dövrləri ilə yanaşı, XX əsrin 30 – 40-cı illər dövrünün yenidən tədqiqinə, bu dövrə aid yeni-yeni əsərlərin yazılmasına ciddi ehtiyac var.

I FƏSİL

Təklə faciəsi

Şamaxıda 30-cu illərdə baş vermiş repressiyalar müxtəlif mərhələlərdə davam etmiş və 1937-ci ilin oktyabrında keçirilən açıq məhkəmə prosesi zamanı kulminasiya nöqtəsinə çatmışdır. Lakin 1937-ci ilin oktyabrında keçirilmiş məhkəmə prosesinə qədər Şamaxıda siyasətdən uzaq, kollektivləşmənin sərt, ağır illərindən salamat çıxaraq sovet rejimini qəbul etmiş sadə kəndlilərə qarşı da repressiyaların həyata keçirilməsi rejimin anti - hümanist, totalitar mahiyyətindən xəbər verir.

Əslində Şamaxının rayon mərkəzində və kəndlərində açıq məhkəmə prosesinə qədər baş vermiş faciələr bir mərkəzdən idarə olunan eyni siyasətin tərkib hissələri idi. Bəs sual oluna bilər ki, bu prosesdə heç bir günahı olmayan, saxta ittihamla sıradan şamaxılıların güllələnməsi nəyə lazım idi? Fikrimizcə, siyasətdən uzaq, Trotski, Zinovyevin nəinki siyasi baxışlarını, heç adını da bilməyən bu günahsız insanları yalnız say artırmaq, repressiyaların miqyasını genişləndirmək və bununla da Moskvanın gözündə yüksəlmək, götürülən “öhdəliyə” əməl etmək məqsədilə güllələmişdilər. Həmçinin, kommunist rejimində iş bacaran insanın bütün qüvvəsini istifadə etmişdir, aradan götürmək kimi metodlar geniş yayılmışdı. Həm də onların – istər sadə, istərsə də vəzifəli şəxslərin, hətta partiyaya sadıq olan şəxslərin məhv edilməsi üçün azərbaycanlı olmaları yetərli idi.

Kütləvi şəkildə baş vermiş bu cür faciələrə misal olaraq Təklə kəndində baş vermiş hadisəni göstərmək olar. Bəs Şamaxının Təklə kəndində nə baş vermişdi?

Təklə kəndinin adı - səlcuqların təklə tayfasının adı ilə bağlıdır. Əvvəllər Anadoluda yaşamış təklə tayfası Qazi xanın başçılı-

ğı ilə 1540-cı ildə I Təhmasibin itaətini qəbul etmiş, şahsevənlərin tərkibinə daxil olmuşdur. XIX əsr mənbəsinə görə təkləlilər Mil və Qarabağ düzlərində 14 tirə və müxtəlif nəsilərdən ibarət idilər. Sonralar onlar bir neçə qola ayrılmışdılar.(21)

“Azərbaycan tarixi” kitabında Təklə hadisəsi haqqında aşağıdakı qısa məlumat verilmişdir: “Şamaxı faciəsi tarixə qara hərflərlə daxil olmuşdur: 1937-ci ilin iyununda Təklə kəndindəki Molotov adına kolxozun sədrinə tapşırıq verilir ki, tarla və fermalardakı staxanovçu novatorların respublika toplanışında iştirak etmək üçün 70 nəfər qabaqcıl kolxozçunun siyahısını versin. Həmin siyahı tutulur və yaşı 30-dan yuxarı olan 70 kişi bu siyahıya daxil edilir. Onlar gecə ikən həbs olunmuşdur Bakıya - Xalq Daxili İşlər Komissarlığının daxili həbsxanasına gətirilir. Onlardan 60 nəfəri edam edildikdən sonra o saat elan olunur ki, guya “Həmid Sultanovun başçılığı ilə Şamaxı rayonunda antisovet, əksinqilabçı, üsyançı, casus-terrorçu və burjua-millətçi təşkilat fəaliyyət göstərir. 1937-ci ildə buna oxşar gecə reydləri İsmayıl-lı, Əli-Bayramlı (indiki Şirvan), Cəbrayıl, Astraxanbazar (indiki Cəlilabad), Qonaqkənd və başqa rayonlarda da keçirilib. Bəzi hesablamalara görə 70 minə yaxın, başqa hesablamalara görə isə 100 mindən də artıq adam etaplarla düşərgələrə göndərilmiş, üç mindən artıq kəndli isə məhv edilmişdi.” (22)

Sovet rejiminin siyasətinə uyğun olaraq 30-cu illərdə Bakıda neft mədənlərində işləyən Zəkarən Cəbrayılov kolxoz quruculuğuna kömək etmək üçün Şamaxıya göndərilmişdi. O, rayonda ilk kənd təsərrüfatı arteli yaratmışdı ki, həmin kolxoza da SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin sədri Molotovun adı verilmişdi. 1937-ci ilin iyununda Molotov adına kolxozun sədri Zəkarən Cəbrayılova Xalq Daxili İşlər Komissarlığının Şamaxı şöbəsinin rəisi Həməzə Şabanov tərəfindən imzalanmış bir əmr göndərilmişdi. Əmrdə göstərilirdi ki, “staxanovçuların - tarla və ferma yenilikçilərinin respublika toplanışına göndərilmək üçün” saat 20.00-dək yetmiş nəfər qabaqcıl kolxozçu namizəd kimi

göstərilərək, kolxoz yığıncağında təsdiq olunsun. Xalq Daxili İşlər Komissarlığının Şamaxı şöbə rəisinin kolxoz sədrinə belə əmr verməsinin özü 30-cu illərdə qanunsuzluğun baş alıb getdiyini bir daha sübut edir.

Bu dövrdə Təklə kəndində yalnız iki daş ev var idi. Bunlardan biri kəndin mollasına, digəri isə keçmiş kəndxudaya məxsus olmuşdur. Sovet hakimiyyəti illərində evlərin sahibləri həbs edilmiş, tikililərin hər ikisi müsadirə edilmişdi. Evin birində kolxozun idarə heyəti, digərində isə MTS-in (maşın – traktor stansiyası) siyasi şöbəsi yerləşmişdi. Evin sahiblərindən biri olmuş kəndxuda çox gülcünc ittihamla, ingilislərin və yaponların casusu kimi həbs olunmuşdu.

SSRİ XDİK-nın 20 sentyabr 1937-ci il tarixli “Xarbinlər adlanan yapon terrorçu, təxribatçı və casus agent şəbəkəsi”nə qarşı mübarizə haqqında əmrindən sonra 1937 – 1938-ci illərdə ölkə üzrə 52.906 nəfər “yapon casusu” tutulmuşdu. (23) Acınacaqlı da olsa qeyd etmək lazımdır ki, bu cür saxta ittihamla tutulmaların içərisində Yaponiyadan xeyli uzaqda olan azərbaycanlılar, o cümlədən şamaxılılar da var idi. Şamaxının Təklə kəndində ingilislərin və yaponların casusu olması indi gülcünc səslənsə də, 30-cu illərin sovet təbliğat maşını sadə insanları, hətta Təklə əhalisini də buna zorla da olsa inandırma bilirdi. O dövr mətbuatına nəzər saldıqda bunu açıq aydın görmək olur.

Faktlar göstərir ki, 1937-ci ilin iyununda Təklə kəndində zəmilər uzun zəhmətdən sonra ilk dəfə yaxşı məhsul vermiş və kəndlilər biçinə hazırlaşdığı vaxt belə bir əmrin gəlməsi tamamilə yersiz idi. Lakin inzibati amirlik sisteminin qaydalarına boyun əyən sadə əhali biçin alətlərini bir kənara qoyaraq saat 17:00-da kolxozun idarə heyətinin binası qarşısına toplanmışdılar. Kolxoz sədri 30 yaşından yuxarı kişilərin demək olar ki, hamısını toplayıb siyahıya salmışdı. Onların iştirakı ilə keçirilmiş yığıncaqda hamı bu siyahı ilə razılaşmış və öz evlərinə dağılıbmışdı. Həmin gecə Xalq Daxili İşlər Komissarlığının Şamaxı şöbəsinin

rəisi Həmzə Şabanovun rəhbərliyi ilə siyahıda olanların evlərinə basqın edilmiş, 70 nəfər həbs olunaraq Bakıya Xalq Daxili İşlər Komissarlığına göndərilmişdir. Axtarış zamanı siyahıda olanlardan biri, Səfər Səfərov sürünü dağa qaldırdığına görə tapılmamış, bunula da canını qurtara bilmişdir. Lakin rəisin əmri ilə siyahıdakı sayı düzəltmək üçün ad və familiyası nisbətən uyğun gələn, çoban Səfərəli Səfərəliyev tutularaq, onun əvəzinə Bakıya göndərilmişdi. Bu cür həbslər respublikanın digər rayonlarında, o cümlədən Şamaxının Mərzə, Çuxuryurd, Saqiyan, Xilmilli və başqa kəndlərində də aparılmışdır. Bundan sonra Təklədə və digər kəndlərdə həbs dalğası bir neçə dəfə təkrar olunmuşdu.

Saxta Şamaxı prosesinə sürətlə, geniş miqyasda, “bolşevik vüsəti ilə” hazırlıq gedirdi. İstintaq materiallarından aydın olur ki, verilən işgəncələr nəticəsində həmin şəxslər onlara qarşı irəli sürülən antisovet, burjua-millətçi, üsyançı, təxribatçı, ziyanverici, “ingilis – yapon casusu” və s. kimi ağılasığmaz ittihamların mahiyyətini başa düşmədən, savadsız olduqlarından sənədlərə zorla barmaq basmışlar. Cılız istintaq protokollarına ən ağılasığmaz etiraflar yazılmışdı ki, bunlara da rus dilində “ən ağır cəza” kimi dərkənarlar qoyulmuşdu.

Təklədən Bakıya göndərilmiş 70 nəfərdən 60 nəfəri güllələnmiş, 10 nəfər isə müxtəlif müddətə həbs edilərək SSRİ-nin müxtəlif həbs düşərgələrinə göndərilmişdir. Təklə kəndinin 60 sakininin Bakı yaxınlığındakı Bulla adasında güllələndiyi ehtimal olunur. Onlardan Zəkarən Cəbrayilovun, İbad Ataəli oğlunun, Əhməd və Məmməd Xankişoğlu oğlu qardaşlarının, Həbib Cəbrayıl oğlunun adları məlumdur. Digərlərinin adlarını dəqiqləşdirmək üçün tədqiqatların davam etdirilməsinə ehtiyac var.

Həmin hadisənin şahidlərindən biri olan A.A.Borkin yazır: “1938-ci ilin əvvəllərində onu bir dəstə kəndli ilə birlikdə Bulla adasına güllələməyə aparmışdılar. İnsanları on-on, on beş-on beş çağırır və güllələyirdilər... On ikinci dəstəni güllələdikdən sonra güllələnməyə gətirilənlər çox olduğundan qalanlarını

Krasnovodska göndərdilər.” Ehtimal olunur ki, Bulla adasında güllələnənlər çox olduğundan, onlara güllə çatmadığından məhbusların bir hissəsi cəza dəstələri tərəfindən dənizə atılaraq boğdurulmuşdur. Təkləlilərin sağ qalan 10 nəfərini isə əvvəl Krasnovodska, oradan da Truxanski diyarına, Stalinin vaxtilə sürgündə olduğu yerdəki həbsxanaya yollamışlar. Onlardan biri, həbsxanada möcüzə nəticəsində sağ qalmış Təklə kəndlisi Həbib Cəbrayıl oğlu 17 il məşəqqətli həbsxana həyatından sonra 12 – 26 aprel 1956-cı il tarixdə Bakıda keçirilmiş M. C.Bağirov, X.Qriqoryan, A.Markaryan və başqalarının məhkəmə prosesində şahid kimi ifadə vermişdi.

30-cu illər repressiyalarının bir cəhətini də qeyd etmək lazımdır ki, bu cəza maşını sosial mövqeyindən, milliyyətindən, dinindən, irqindən, sovet hakimiyyətinə xidmət etmişdir, etməməsindən asılı olmayaraq bütün təbəqələrdən olan insanları məhv etmişdi. Buna misal olaraq Təklə sakini Həbib Cəbrayıl oğlunun 1939-cu ildə həbs düşərgəsində Serqo Orconikidzenin həyat yoldaşı Zinaida Qavrilovna Orconikidze ilə birlikdə cəza çəkməsini göstərmək olar. Yəni Şamaxının siyasətdən xəbəri olmayan, sadə kəndlisinin 1920-ci ilin aprelində Azərbaycanı işğal etməyə gələn XI qırmızı ordunun komandanının arvadı ilə birlikdə həbsxanada cəza çəkməsi kommunist rejiminin təzadlı, ziddiyyətli, insanlığa zidd bir rejim olduğunu bir daha sübut edir. Fikrimizcə, S.Orconikidzenin intihar etməsi, həyat yoldaşının həbsxanaya salınması sovet totalitar sisteminin mahiyyətindən doğurdu.

Zinaida Qavrilovna Orconikidze həmin məhkəmədə Həbib Cəbrayıl oğlundan əvvəl ifadə vermiş və koftasını çıxararaq qızmış dəmirlə dağ basılmaqdan zolaq-zolaq olan kürəyini məhkəmədə iştirak edənlərə göstərmişdi.

Z.Q.Orconikidzenin həbsxanada olmasına, faciələrlə üzləşməsinə baxmayaraq, Stalinin MK-nın 1937-ci il fevral – mart plenumundakı məruzəsindəki “sosializm irəlilədikcə sinfi

mübarizə daha da kəskinləşəcək” fikirlərinin düzgün olduğunu Həbib Cəbrayıl oğluna israrla başa salmağa çalışması qəribə və təəccüblüdür. Bunu şəxsiyyətə kor-koranə pərəstişin acı nəticəsi hesab etmək lazımdır. Bundan başqa repressiyaya məruz qalanların sinələrinə Stalinin şəklini döydürmələri, Zəkarən Cəbrayılovun Şamaxının Leninabad kəndində, “Sovet Ukraynası” sovxozunda (Təklə kəndinin o dövrdəki adı) sürücü işləyən nəticəsinin öz yük maşınının qabaq şüşəsində 1988 – ci ilə qədər Stalinin şəklini gəzdirməsi və s. faktlar repressiyaya uğramış bəzi insanların və onların ailə üzvlərinin başlarına gəlmiş faciələrin əsil mahiyyətini düzgün dərk etməmələrinin nəticəsi idi. Həbib Cəbrayıl oğlunun uzun məşəqqətlərdən sonra öz faciəsindən deyil, Truxanski diyarında Stalinin sürgündə yaşadığı şüşə sərdabənin altında saxlanılan evdən həvəslə danışması da onun baş verənlərə qeyri-düzgün yanaşmasının məhsulu idi.

Sovet totalitar sisteminin qara yelləri sonrakı illərdə də Təklə üzərindən çəkilməmiş, 1937-ci ildə repressiyaya uğrayanların ailə üzvləri sonrakı illərdə də sovet siyasətinin qurbanına çevrilmişlər. 1980-ci illərdə Şamaxının Təklə kəndindən 3 nəfər Əfqanıstanda sovet siyasətinin qurbanı olmuşdur. (24)

II FƏSİL

1937-ci ilin oktyabrında Şamaxıda keçirilmiş məhkəmə prosesi

SSRİ miqyasında XX əsrin 30-cu illərində hökumət əleyhinə gizli şəkildə hazırlanan çevriliş cəhdləri ittihamı ilə çoxlu sayda partiya və hökumət rəhbərləri həbs olunmuş və onların açıq məhkəmə prosesləri keçirilmişdir. Bunlardan 1936-cı ilin avqustunda, 1938-ci ilin yanvarında və 1938-ci ilin martında Moskvada keçirilmiş məhkəmə proseslərini göstərmək olar. Tarixə “böyük terror” illəri kimi düşmüş bu dövrdə həbs olunanlar arasında Stalinin özünə rəqib hesab etdiyi yüksək vəzifəli şəxslər də var idi. Məsələn, Moskvada 3 – 13 mart 1938-ci il tarixdə antisovet sağ - trotskiçi blokun işi ilə əlaqədar keçirilən məhkəmə prosesində 16 nəfər müttəhimlər kürsüsündə oturmuşdu. Onlardan 1934 – 1936-cı illərdə SSRİ Xalq Daxili İşlər Komissarı olmuş H.Q.Yaqoda, 1924 – 1930-cu illərdə Sovet hökumətinin başçısı və Siyasi Büronun üzvü olmuş A.İ.Rıkov, SSRİ Xarici Ticarət Komissarı Rozenqols, SSRİ Xarici İşlər Komissarının müavini N.N.Krestinski, ÜİK(b)P MK Siyası Bürosunun və Kommunist İnternasionalı rəhbərliyinin üzvü, “Pravda” və “İzvestiya” qəzetlərinin baş redaktoru N.Buxarini və başqa rəhbər şəxsləri göstərmək olar. Bu şəxslərə qarşı repressiya minlərlə günahsız şəxsin onların tərəfdarı adı ilə məhv ediməsinə gətirib çıxarmışdır. (26)

Azərbaycanda da “böyük terror” illərində çoxlu sayda rəhbər işçi məhv edimişdi. M.Ə.Rəsulzadə bu məsələ barədə belə yazmışdı: “1937-ci ildə Moskvada qurulan bir inqilabi məhkəmədə

Trotski tərəfdarlarını təmizləmək üzrə məşhur məhkəmələr başlamışdı. Bu məhkəmələr əsnasında Qafqaz kommunistlərindən Budu Mdivani Qafqaz millətçiliyində, xüsusilə, milli Azərbaycan partiyası “Müsavat”la münasibətdə olmaqda ittiham edilmişdi. Bu, Azərbaycanda başlanacaq genişmiqyaslı təmizləməyə işarə idi. Bu isə qorxunc bir sadizmlə başlandı... Həqiqətdə də, 1937-ci il təmizləməsindən sonra nə məşhur yazıçılardan, nə görkəmli professor və müəllimlərdən, nə sevilən artistlərdən, nə də az-çox tanınan ictimai xadimlərdən kimsə meydanda qalmır. Az-çox ad-san sahibi olanlar məhv edirlər.” (27)

Azərbaycanda da mərkəzdə olduğu kimi müxtəlif şəhər və rayonlarda açıq məhkəmə prosesləri keçirilmişdi. Bunlardan 1937-ci ildə Bakıda R.Axundov, Ə.Qarayev, S.M.Əfəndiyev, Q.Musabəyov, H.Vəzirov, D.Bünyadzadə, H.Səfərov, E.Xanbudaqov, A.Mirzoyan və başqalarından ibarət “əksinqilabi – millətçi mərkəzin işi”, 1938-ci ildə Q.Vəzirov və digər hərbiçilərin işi, “Azneft” işi, Kirovabadda (indiki Gəncə) Azərbaycan SSR Xalq Torpaq Komissarlığı sistemində “əksinqilabçı – burjua-millətçi, üsyankar – terrorçu, ziyankar təşkilat”ın işi kimi açıq məhkəmə proseslərini göstərmək olar.

Belə açıq məhkəmə proseslərindən biri də 27 oktyabr – 2 noyabr 1937-ci il tarixdə Şamaxıda keçirilmişdi. Bu dövrdə sovet hakimiyyətinə qarşı üsyan hazırlanması barədə Şamaxı, İsmayılı, Əli Bayramlı (indiki Şirvan), Qonaqkənd, Astraxanbazarda (indiki Cəlilabad) saxta ssenari əsasında insanlar kütləvi surətdə cəzalandırılmışlar. Təkcə İsmayılıda 300 nəfər həbs edilmiş, 63 nəfər güllələnmişdi. Əli Bayramlıda (indiki Şirvan) 300 kolxozçu və kənd ziyalısi mühakimə edilmişdi. Şamaxıda isə cəza tədbirlərinin qurbanları daha çox idi.(28)

1918-ci ildə olduğu kimi, 1937-ci ildə də Şamaxıda baş vermiş hadisələrdə rəhbər partiya və sovet işçiləri ilə yanaşı, siyasətdən uzaq, dinc əhalinin də repressiyaya məruz qalması bu hadisələrin mahiyyətcə eyni siyasi qüvvə tərəfindən törədildiyini sübut edir.

Yuxarıların göstərişi ilə rəhbər partiya və sovet işçilərinə divan tutmaq üçün mərkəzlə yanaşı yerlərdə də təxribatlar, üsyanlar haqqında saxta əfsanələr uydurulur, çoxlu sayda günahsız insanlar məhv edilirdi.

Şamaxı şəhərində 27 oktyabr – 2 noyabr 1937-ci il tarixində “kontrevolyusyon, üsyançı, şpion – terrorçu, diversiyaçı – ziyançı, burjua nasionalist” təşkilatının işi üzrə keçirilən məhkəmə prosesi Azərbaycanda bu zaman keçirilən açıq kütləvi məhkəmə proseslərindən biri olsa da, ittiham olunanlar sosial tərkibinə görə diqqəti daha çox cəlb edir. Bu prosesdə ittiham olunanlardan birinin kommunist partiyası və sovet rejimi qarşısında müstəsna xidmətləri olmuş, komissar Həmid Sultanovun olması, bu prosesi Azərbaycanın regionlarında keçirilən digər məhkəmə proseslərindən fərqləndirir.

Şamaxı işi ilə əlaqədar kütləvi həbslər 6 ay ərzində, konkret 1937-ci ilin may – oktyabr aylarında baş vermiş, noyabrın 2 - də məhkəmənin başa çatması ilə nisbətən səngimişdi. Bəs nəyə görə Şamaxı prosesi məhz bu dövrdə baş vermişdi? Onun əsas səbəbləri nə idi?

Fikrimizcə Şamaxı prosesinin əsas səbəblərini, İ.Stalin və A.Jdanovun 1937-ci ilin mayında M.C.Bağirova göndərdikləri teleqramdakı “Azərbaycanda xalq düşmənlərinə qarşı mübarizə zəif aparılır” xəbərdarlığında, 30 iyul 1937-ci il tarixli, 00447 sayılı əmrlə N.İ.Yejovun “xalq düşmənlərini” üzə çıxarıb cəzalandırmaq üçün yerlərə say göstərməklə “plan tapşırığı” göndərməsində, Azərbaycan rəhbərliyindəki ziddiyyətlərdə və ən əsası rejimin mahiyyətində axtarmaq lazımdır.

Mərkəzin bu xəbərdarlığından M.C.Bağırov nəticə çıxararaq Şamaxı işi kimi saxta ittihamlarla kütləvi şəkildə cəza tədbirlərini daha da gücləndirməyə, Moskvanın “repressiya planı”nı artırılması ilə yerinə yetirməyə başlamışdı. Bu xəbərdarlıqdan sonra M.C.Bağırov bir tərəfdən özünü qorumaq və ya sığortalamaq üçün repressiyaları gücləndirirdisə, digər tərəfdən bu

şəraitdən sui - istifadə etməklə hakimiyyətin yuxarı pilləsində olan rəqiblərini sıradan çıxarırdı. O zaman Azərbaycandakı hakimiyyətdaxili ziddiyyətlər, düşmənçilik çoxlu sayda partiya və sovet rəhbərlərinin repressiyaya uğramasına səbəb oldu ki, onlardan da biri Şamaxı prosesində müttəhimlər kürsüsündə oturmuş Həmid Sultanov idi.

Şamaxı prosesində müxtəlif səviyyəli aşağıdakı vəzifəli şəxslər ittiham olunmuşdu:

- Sultanov Həmid Həsənoviç – Xalq Kommunal Təsərrüfatı Komissarı;

- İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlu – Şamaxı Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri;

- Hüseynov Xəlifə Məmməd oğlu – Azərbaycan K(b)P Şamaxı Rayon Komitəsinin birinci katibi;

- Avalov Aram Cümşüdoviç - Azərbaycan K(b)P Şamaxı Rayon Komitəsinin ikinci katibi;

- Əmirov Əhməd Yusif oğlu – Şamaxı rayon prokuroru;

- Məmmədov Əlisaab – Şamaxı rayon 6 saylı şərabçılıq sovxozunun direktoru;

- Yurxanov Georgi Stepanoviç – rayon torpaq şöbəsinin müdiri;

- Kələntərov Ağalar Qafar oğlu – Rayonun baş baytarı;

- İsrafilov - Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlu – Yol şöbəsinin müdiri;

- Tarverdiyev Mirələm - Əngəxaran kəndindəki “Qızıl Oktabr” kolxozunun sədri;

- Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlu - Əngəxaran kəndindəki “Qızıl Oktyabr” kolxozunun ambardarı

- Sadıxov Əli Əziz oğlu - Əngəxaran kəndindəki “Qızıl Oktabr” kolxozunun partiya komitəsinin katibi;

- Bəkirov Babalı İbrahim oğlu – Padar kənd sovetinin sədri;

- Hüseynov Məmməd Məşədi Qədim Nadir oğlu – Əngəxaran kəndində səsdən məhrum edilmiş qolçomaq (əslində yoxsul

kəndlilərdən çox az fəqrlənən sırayı kəndli)

Həmid Həsən oğlu Sultanov

Sultanov Həmid Həsən oğlu - 26 may 1889-cu ildə Qazağın Şınıx-Ayrım kəndində anadan olmuşdur. 1909 – 1913-cü illərdə Almanıyanın Leypsiqlə Politexnik İnstitutunda təhsil almışdır. Şaumıyanın rəhbərlik etdiyi Bakı Kommunası dövründə Bakı şəhər və rayonları Hərbi İnqilab Komitəsinin üzvü, Bakı Xalqlə Komissarları Şurasının qəza müvəkkili işləmişdir.

Azərbaycan Xalqlə Cümhuriyyətinə qarşı düşmən mövqedə olmuşdur. 27 aprel 1920-ci il tarixdə Bakının XI rus ordusu tərəfindən işğalında fəal iştirak etmişdir. 1920-ci ilin may ayında Gəncədə baş vermiş işğalçılə kommunist rejiminə qarşı üsyanın qan içində boğulmasına və yatırılmasına rəhbərlik etmişdir. 27 aprel 1920-ci il işğalından sonra Azərbaycan İnqilab Komitəsinin üzvü, Azərbaycan SSR-in ilk Daxili İşlər komissarı, İran KP katibi, sənaye və ticarət komissarı, Azərbaycan Xalqlə Təsərrüfatı Şurasının sədri, Naxçıvan MSSR Xalqlə Komissarlar Şurasının sədri, Zaqafqaziya Sovet Federativ Sosialist Respublikası Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin katibi, Azərbaycan SSR kommunal təsərrüfatı komissarı və s. vəzifələrdə çalışmışdır.

Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivində mühafizə olunan cinayət işləri üzrə sənədlərdə Şamaxı prosesində ittiham olunanlar haqqında aşağıdakı məlumatlar var:

Təsdiqlə edirəm

Azərbaycan SSR 3-cü dərəcəli
Dövlət Təhlükəsizliyi
Komissarı Sumbatov

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin
rəisi kapitan Tsinman

28 iyun 1937-ci il

Azərbaycan SSR cinayət məəcəlləsinin 72/73-cü maddələri ilə

ittihamla bağlı qəti imkan tədbirinin seçilməsi ilə əlaqədar

Qətnamə

12492 №-li cinayət işi ilə əlaqədar Sultanov Həmid Həsən oğlu əksinqilabçı burjua – millətçi təşkilatın işində fəal iştirakına görə həbs edilsin.

Sultanov Həmid Həsən oğlunun evində 562 saylı ORDER-ə əsasən 2 sutka ərzində axtarış aparılmışdır.

Həmid Sultanov, həbsindən 9 gün sonra partiya sıralarından xaric edilmişdir.

AK(b)P Vorosilov rayon komitəsi
iclasının 5 saylı protokolundan

Çıxarış

7 iyul 1937-ci il

1907-ci ildən partiya üzvü, partiya bileti № 1429526, Sultanov Həmid Həsən oğlu millətçi təmayülçü və vətən xaini kimi partiyadan xaric edilsin.

AK(b)P Vorosilov rayon komitəsinin katibi Y.Okinşeviç

Qətnamə

Əvvəllər cinayət məəcəlləsinin 64,68,69,70,73-cü maddələri ilə ittiham irəli sürülərək həbs edilmiş vətəndaş Sultanov Həmid Həsən oğlu, eyni maddələrlə və ittihamlarla həbsdə saxlanılsın.

DTİ 4 -cü şöbəsinin, 6-cı bölməsinin
rəis köməkçisi leytenant Şer
Razıdır DTİ 4-cü şöbəsinin rəisi kapitan Tsinman

Həmid Sultanov partiyadan xaric edildiyi gün, yəni 7 iyul 1937-ci il tarixdə baş leytenant Qriqoryanın təqdimatı əsasında İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlu həbs olunmuşdur.

Təsdiq edirəm

Azərbaycan SSR XDİK DTİ
Dövlət Təhlükəsizliyi
mayoru Gerasimov

7 iyul 1937-ci il

İttiham irəli sürülməsi və qəti imkan tədbirinin seçilməsi ilə əlaqədar

Qətnamə

Azərbaycan SSR XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin rəisi, baş leytenant Qriqoryan 12493 saylı istintaq materiallarına baxaraq diqqətə çatdırıb ki, 1900-cü il təvəllüdlü, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, AK(b)P üzvü, Şamaxı Rayon İcraiyyə Komitəsinin keçmiş sədri, vətəndaş İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlu burjua – millətçi təşkilatın əksinqilabi işində fəal iştirakına görə məsuliyyətə cəlb olunmuşdur.

Qərar

İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlu Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72/73-cü maddəsilə məsuliyyətə cəlb olunsun və silahlı nəzarət altında həbs edilsin.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin rəisi
Dövlət Təhlükəsizliyi kapitanı Tsinman

20 iyul 1937-ci il tarixində 785 saylı ORDER-ə əsasən İbrahimoğlu İsrəfil Ələkbər oğlunun evində XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən 2 sutka ərzində axtarış aparılmışdır.

Təsdiq edirəm Azərbaycan SSR 3-cü dərəcəli Dövlət
Təhlükəsizliyi Komissarı Sumbatov

10 oktyabr 1937-ci il

İttiham irəli sürülməsi və qəti imkan tədbirinin seçilməsi ilə əlaqədar

Qətnamə

Mən, XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin əməliyyat müvəkkili M. Malyan 8 gün ərzində Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72/73-cü maddələri ilə ittiham olunmuş İbrahimov İsrəfil Ələkbər oğlunun 14161 saylı istintaq materialları ilə tanış oldum. 7 oktyabr 1937-ci il tarixdə Bakı şəhərində diqqətə çatdırıram ki, istintaqın gedişində İbrahimov İsrəfil Ələkbər oğlunun əksinqilabçı, üsyançı, ziyankar fəaliyyətinə aid faktlar üzə çıxmışdır. Bundan başqa istintaq nəticəsində onun Azərbaycan K(b)P-nin katibi Bağirova qarşı terror aktının təşkilində iştirakı da aşkar edilmişdir.

1312 saylı məhbusun anketi

İbrahimov İsrəfil Ələkbər oğlu 1900-cü ildə İrəvan quberniyasının Qaraqoyunlu kəndində anadan olmuşdur.

Həbs olunana qədər Bakı şəhəri, Poçt küçəsi 56 saylı evdə yaşayıb. Peşəsi və ixtisası inzibatçı.

Vəzifəsi Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarının müavini. Təhsili orta. 1918-ci ildən AK(b)P-nin üzvü.

Ağlar və digər əksinqilabi ordularda xidmət etməyib. Sovet hakimiyyəti əleyhinə üsyanlarda, bandit dəstələrində iştirak etməmişdir.

Həyat yoldaşı Lyubov 34 yaşında. 18, 10 və körpə yaşlarında olan 3 qızı var. Anası Nisə 70 yaşında.

20 iyul 1937-ci il

Arayış

İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlunun istintaqının müddəti SSRİ MİK Rəyasət Heyətinin qərarı ilə 16 iyul 1937-ci ilə kimi artırılmışdır. Bundan sonra qaldırılmış vəsatətə uyğun olaraq həmin müddət 16 noyabr 1937-ci il tarixə qədər yenidən uzadılmışdır.

Azərbaycan Respublikası XDİK DTİ 8-ci
şöbəsinin rəisi leytenant Q.V.Koqan

ÜİK(b)P MK yanında Partiya Nəzarəti Komissiyasının iclasının 9 oktyabr 1937-ci il tarixli 201 sayılı protokolundan

Çıxarış

İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlu 1900-cü il təvəllüdlü, 1918-ci ildən ÜİK(b)P-nin üzvü, partiya bileti № 1437591. Son vaxtlara qədər Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarının müavini. Hazırda Azərbaycan SSR XDİK tərəfindən həbs olunmuşdur.

Voroşilov rayon partiya təşkilatı tərəfindən əksinqilabi fəaliyyətdə ittiham olunur (Azərbaycan SSR XDİK əməliyyat müvəkkili yoldaş Petruşin məruzə etmişdir – qiyabi)

Qərara alınır: İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlu xalq düşməni kimi partiyadan xaric olunsun.

Partiya Nəzarəti Komissiyasının Azərbaycan üzrə
Katibliyin müdiri Podolskaya Partkollegiyasının katibi Sinayski

**1755 sayılı iş üzrə həbs olunmuş məhbusun
Anketi**

Hüseynov Xəlifə Məmməd oğlu 1902-ci ildə Bakı şəhəri, Suraxanı rayonu, Əmircan kəndində anadan olmuşdur.

Ünvan Bakı, 6-cı Kommunist döngəsi 4.

İxtisası və peşəsi – partiya işçisi, tornaçı

Vəzifəsi - AK(b)P Oktyabr rayon komitəsinin katibi

Təhsili – orta

1920-ci ildən partiya üzvü

Ağlar və digər əksinqilabi ordularda xidmət etməyib. Sovet hakimiyyəti əleyhinə üsyanlarda, bandit dəstələrində iştirak etməmişdir.

Həyat yoldaşı Suğra, oğlu Şura 13 yaşında, oğlu Yaqub 8 yaşında, oğlu Arif 5 yaşında.

Azərbaycan SSR XDİK DTİ 4-cü şöbəsi tərəfindən həbs olunmuşdur.

6 oktyabr 1937-ci il

İttiham irəli sürülməsi və qəti imkan tədbirinin seçilməsi ilə əlaqədar

Qətnamə

Azərbaycan SSR XDİKİ DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryanın təqdim etdiyi Hüseynov Xəlifə Məmməd oğluna aid istintaq materiallarına baxılaraq, onun Şamaxı rayonunda əksinqilabçı, millətçi üsyançı təşkilatın rəhbəri olduğu qənaətinə gəldi.

Qərar

Hüseynov Xəlifə Məmməd oğlu, 1902-ci il təvəllüdlü, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, ÜİK(b)P üzvü, AK(b)P Okt-yabr rayon komitəsinin sabiq katibi Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64 – 73-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilərək silahlı nəzarət altında həbs edilsin.

Təsdiq edirəm Azərbaycan SSR 3-cü dərəcəli Dövlət
Təhlükəsizliyi Komissarı Sumbatov

03 avqust 1937-ci il

Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 73, 21, 64-cü maddələrindəki ittihamə əsasən qəti imkan tədbirinin görülməsi ilə əlaqədar

Qətnamə

Azərbaycan SSR XDİKİ DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan 13773 sayılı istintaq materiallarına baxaraq, Əmirov Əhməd Yusif oğlunun

Şamaxıda millətçi, əksinqilabçı təşkilatın fəal üzvü olduğunu diqqətə çatdırmışdır.

Qərar

1904-cü il təvəllüdlü, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, 1927-ci ildən AK(b)P üzvü, Şamaxı rayon prokuroru Əmirov Əhməd Yusif oğlu, Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 73, 21, 64-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilərək silahlı nəzarət altında həbs edilsin.

Azərbaycan SSR Baş prokurorunun müavini,
istintaq şöbəsinin rəisi Pinkus

Azərbaycan SSR Baş prokurorunun köməkçisi,
istintaq şöbəsinin rəis müavini Yarovoy

**1513 sayılı iş üzrə həbs olunmuş məhbusun
Anketi**

7 avqust 1937-ci il

Əmirov Əhməd Yusif oğlu 1904-cü ildə Lənkəran uyezdinin
Viyan kəndində anadan olmuşdur.

Ünvanı: Şamaxı şəhəri Krasnoaskerskaya küçəsi, ev № 7

Təhsili: Orta

Partiya üzvlüyü: 1927-ci ildən AK(b)P-nin üzvüdür

Vəzifəsi: Şamaxı rayonunun prokuroru

Həyat yoldaşı: Raciyyə - 26 yaşında

Qızı – Sara 7 yaşında

Qızı – Arifə - 3 yaşında

Oğlu - Tofiq - 2 yaşında

Qızı – Fatma – 1 yaşında

Arayış

27 oktyabr 1937-ci il

Lənkəran rayonunun Viyan kənd sakini Əmirov Əhməd Molla
Yusif oğlu, ictimai vəziyyətinə görə məşhur molla - mülkədarın
oğludur.

Lənkəran Rayon İcraiyyə Komitəsinin katibi

R.Kazımov

Tərcümeyi – hal

25 fevral 1937-ci il

Əmirov Əhməd Yusif oğlu

1904-cü ildə Lənkəran uyezdnin Viyan kəndində anadan olmuşam. Atam kənd mollasıdır. O, bu işlə inqilabdan əvvəl məşğul olduğu kimi, inqilabdan sonra da məşğul olmuşdur. Eyni zamanda kənd təsərrüfatında da işləmişdir. Qohumlarımdan yalnız atam səs hüququndan məhrum edilib.

İlk təhsilimi kənd məktəbində, sonra şəhər məktəbində alaraq, 1925-ci ildə ikinci dərəcəli məktəbi bitirmişəm. Partiyaya əvvəl namizəd, sonra üzvlüyə mənə zəmanəti 1915-ci ildən partiya üzvü Ağa Məmmədli oğlu, 1913-cü ildən partiya üzvü Ağa Rza və başqaları veriblər. Digər partiyalara üzv olmamışam, müxalifətdə, anti-partiya qruplaşmalarında iştirak etməmişəm.

1921-ci ilin mayından – 1924-cü ilə kimi sahə İcraiyyə Komitəsində qeydiyyatçı – iş icraçısı, 1924-cü ildən 1925-ci ilə kimi Lənkəran uyezdnin torpaq komissiyasında katib, 1925 – 1926-cı illərdə Meşə Təsərrüfatının Uyezd sahə şöbəsinin müdiri, 01 fevral 1928-ci il tarixindən – 1930-cu ilə kimi Astara və Salyan rayonlarında müstəntiq, 1930-cu ildən isə Kirovabadda (indiki Gəncə) prokuror, prokuror köməkçisi, Göyçay və Şamaxı rayonlarında prokuror vəzifəsində işləmişəm.

Azərbaycan prokurorluğunun yaranmasının 10 illiyi bayram edilərkən Azərbaycan İcraiyyə Komitəsi tərəfindən qol saati ilə, həmçinin Kirovabad (indiki Gəncə) şəhər rəyasət heyəti tərəfindən qızıl qol saati ilə təltif edilmişəm.

Təsdiq edirəm

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin
rəisi Dövlət Təhlükəsizliyi
kapitanı Tsinman

7 avqust 1937-ci il

Arayış

Kələntərov Ağalar Qafar oğlu, 1903-cü il təvəllüdlü, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, bitərəf, Şamaxı rayonunun sabiq baş baytarı.

İttiham olunanların ifadələrinə (burada üç nəfərin adı və фамиliyası qeyd olunmuşdur) əsasən tərtib olunmuş istintaq materialları (İş № 13773) əsasında müəyyən edilmişdir ki, vətəndaş Kələntərov Ağalar Qafar oğlu Şamaxı rayonunda üsyankar təşkilatın üzvüdür. Təşkilatın tapşırığı ilə Kələntərov Şamaxıda heyvandarlıq sahəsində ziyankar fəaliyyət göstərüb. Onun göstərişi ilə kolxozlara məxsus 30-dan artıq at güllələnmişdir.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən Kələntərov Ağalar Qafar oğlunun həbs olunmasını və Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64, 73-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsini, Azərbaycan SSR XDİK xüsusi işlər üzrə prokurorunu və Dövlət Təhlükəsisliyi İdarəsinin digər qurumlarını bu barədə məlumatlandırmağı zəruri hesab edirəm.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

1627 sayılı iş üzrə həbs olunmuş məhbusun Anketi

17 avqust 1937-ci il

Kələntərov Ağalar Qafar oğlu
1912-ci ildə Azərbaycan SSR-in Lənkəran şəhərində anadan olmuşdur.

Ünvan: Azərbaycan SSR Şamaxı şəhəri, Kalinin küçəsi, 6
İxtisası: Baytar

Vəzifəsi: Şamaxı rayonunun baş baytarı
Həyat yoldaşı – Münəvvər – 22 yaşında
Oğlu – Rafiq – 2 yaşında
Oğlu Ramiz – yeni doğulmuşdur

Arayış

Kələntərov Ağalar Qafar oğlunun istintaqının 15 noyabr 1937-ci ilə qədər uzaldılması ilə bağlı vəsatət qaldırılması haqqında

Azərbaycan Respublikası XDİK DTİ 8-ci
şöbəsinin rəisi leytenant Q.V.Koqan

Təsdiq edirəm

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin
rəisi kapitan Tsinman

Arayış

17 avqust 1937-ci il

İsrafilov Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlu, 1892-ci ildə anadan olmuşdur, Şamaxı RİK-də yol şöbəsinin müdiri

İstintaq materiallarından (iş № 13773) ittiham olunan şəxsin (burada ad və фамиliya göstərilib. Lakin həbs olunan şəxslə onun əleyhinə ifadə verənin yaxınları arasında problemlər olacağını nəzərə alaraq bu şəxslərin ad və фамиliyalarının yazılması məsləhət görülmür - red.) ifadələri əsasında müəyyən olunmuşdur ki, Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlu Şamaxı rayonunda fəaliyyət göstərən əksinqilabçı, üsyançı dəstənin fəal üzvlərindəndir. Təşkilatın bir sıra qeyri – leqal yığıncaqlarında fəal iştirak etmişdir, yol tikintisində ziyankarlıq fəaliyyətilə məşğul olmuşdur.

Deyilənlərə əsasən İsrafilov Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə

oğlunu həbs etməyi və Azərbaycan SSR CM 64, 73-cü maddələri ilə məsuliyyətə cəlb etməyi, bu barədə Azərbaycan Respublikası XDİK xüsusi işlər üzrə prokurorunu və DTİ 8-ci şöbəsini məlumatlandırmağı zəruri hesab edirəm.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

**1627 sayılı iş üzrə həbs olunmuş məhbusun
Anketi**

İsrafilov Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlu
1889-cı ildə anadan olmuşdur, Şamaxı RİK-də yol şöbəsinin müdiri

Anadan olduğu yer: İsmayilli rayonu, Lahıc kəndi

Ünvan: Şamaxı, 26 komissar küçəsi, 18

İxtisası: kустar – tornaçı

Vəzifəsi: Şamaxı RİK – də yol şöbəsinin müdiri

Pasport: XDİK Şamaxı şöbəsi tərəfindən 5 il müddətinə verilib

Mənşəyi: kəndli

Təhsili: azsavadlı

Partiyalılığı: 1926-cı ildən ÜİK(b)P-nin üzvü

Təsdiq edirəm

Azərbaycan SSR 3-cü dərəcəli Dövlət
Təhlükəsizliyi Komissarı Sumbatov

17 avqust 1937-ci il

Azərbaycan SSR cinayət məəcəlləsinin 73, 21, 64-cü maddələrindəki ittihama əsasən qəti imkan tədbirinin görülməsi ilə əlaqədar

Qətnamə

Azərbaycan SSR XDİKİ DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan 13773 sayılı istintaq materiallarına baxaraq,

İsrafilov - Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlunun Şamaxı rayonunda fəaliyyət göstərən əksinqilabçı, üsyançı dəstənin fəal üzvü olduğunu diqqətə çatdırmışdır.

Qərar

1889-cu il təvəllüdlü, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, 1926-cı ildən ÜİK(b)P üzvü, Şamaxı RİK-də yol şöbəsinin müdiri, İsrafilov - Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlu Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64, 73, 69 və 70-ci maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilərək silahlı nəzarət altında həbs edilsin.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin
rəisi kapitan Tsınman

Arayış

17 avqust 1937-ci il

İsrafilov - Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlunun istintaqının 15 noyabr 1937 – ci ilə qədər uzaldılması ilə bağlı vəsatət qaldırılması haqqında

Azərbaycan Respublikası XDİK DTİ 8-ci
şöbəsinin rəisi leytenant Q.V.Koqan

Təsdiq edirəm

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin
rəisi kapitan Tsinman

Arayış

İyun 1937-ci il

Tarverdiyev Mirələm, 28 yaş, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndində kolxoz sədri

13773 №-li istintaq materialları əsasında müəyyən edilib ki, Tarverdiyev Mirələm əksinqilabçı, Müsavat təşkilatının Şamaxı rayon şöbəsinin rəhbərlərindən biridir.

Mahiyyət üzrə verilmiş ifadələr:

“Şəxsən mənə məlumdur ki, Tarverdiyev Mirələm Çanıt meşəsinə gedərək məşhur bandit Əli Seyidqulu oğlu ilə görüşmüş və onu müxtəlif ləvazimatlarla təhciz etmişdir. Onun Müsavat təşkilatının üzvü olmasını mən 1936-cı ildə bilmişəm. Təxminən 1936-cı ildə Tarverdiyev Mirələm mənə Müsavatın əksinqilabi fəaliyyəti, Şamaxıda və digər rayonlarda təşkilatın üzvlərinin sayı və sovet hakimiyyətini devirmək məqsədləri barədə açıq-aydın danışmağa başlamışdır.

Tarverdiyev Mirələm bizə Müsavatın fəaliyyətini genişləndirmək üçün konkret tapşırıqlar verirdi. O, mənə birlikdə kolxozun taxılını satın silah almağı təklif etmişdir.”

İttiham olunan (ad və soyad) izahatından

21 may 1937-ci il

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən Tarverdiyev Mirələmi həbs etməyi və Azərbaycan SSR CM 72, 73-cü maddələri ilə məsuliyyətə cəlb etməyi, bu barədə Azərbaycan Respublikası XDİK xüsusi işlər üzrə prokurorunu və DTİ 8-ci şöbəsini məlumatlandırmağı zəruri hesab edirəm.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

**1756 sayılı iş üzrə həbs olunmuş məhbusun
Anketi**

5 sentyabr 1937-ci il

Tarverdiyev Mirələm - 1905-ci ildə anadan olmuşdur

Anadan olduğu yer: Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndi

Ünvan: Şamaxı, 26 komissar küçəsi, 18

İxtisası: kустar – tornaçı

Vəzifəsi: Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndində “Qırmızı Okt-
yabr” kolxozunun sədri

Pasport: yoxdur

Mənşəyi: kəndli

Təhsili: azsavadlı

Partiyalılığı: Kommunist Gənclər İttifaqının üzvü

Məhkəmə tərəfindən məsuliyyətə cəlb olunmamışdır.

Həyat yoldaşı – Tura – 26 yaş

Anası – Çimnaz – 70 yaş

Qızı – Tyagilə- 9 yaş

Qızı – 7 yaş

Qızı – Tamelya -5 yaş

Qızı – Solmaz – 3 yaş

Oğlu – Siyavuş – 1 yaş

**1029 №-li iş üzrə həbs olunmuş məhbusun
Anketi**

5 sentyabr 1937-ci il

Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlu 1911-ci ildə anadan olmuşdur

Anadan olduğu yer: Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndi

İxtisası: Bağban

Vəzifəsi: Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndində “Qırmızı Okt-
yabr” kolxozunda bağban

Pasport: yoxdur

Mənşəyi: 1929-cu ilə qədər fərdi kəndli, 1929-cu ildən sonra

kolxozçu

Təhsili: azsavadlı

Partiyalılığı: bitərəf

Məhkəmə tərəfindən məsuliyyətə cəlb olunmamışdır

Sovet hökuməti əleyhinə heç bir antisovet qruplaşma və dəstələrdə iştirak etməmişdir.

Həyat yoldaşı – Hafisə – 18 yaş

Bacısı – Mina – 7 yaş

Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 210-cu maddəsi ilə ittihamla bağlı qəti imkan tədbirinin görülməsi ilə əlaqədar

Qətnamə

24 aprel 1937-ci il

Şamaxı rayonunda fəaliyyət göstərən əksinqilabçı, üsyançı dəstənin fəal üzvü olduğunu diqqətə çatdırmışdır.

Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlu, 1911-ci ildə anadan olmuş, Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndində “Qırmızı Oktyabr” kolxozunda bağban işləmiş, əvvəllər dəfələrlə kolxozun mal – qarası ilə bağlı hadisələrdə əli olmuşdur. 1924-cü ildə Rəsulov və Qarayevlə birlikdə Şamaxıda kolxozun mal – qarasını oğurlayaraq Bakı şəhərində gizlənib.

Qərar

Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlu Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 210-cu maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilərək silahlı nəzarət altında həbs edilsin.

Təsdiq edirəm

XDİK əməliyyat müvəkkili Rzayev
Azərbaycan SSR 3-cü dərəcəli Dövlət
Təhlükəsizliyi Komissarı Sumbatov

May 1937-ci il

Qətnamə

Azərbaycan SSR XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin rəisi, baş leytenant Q. B. Qriqoryan 1911-ci ildə anadan olmuş, Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndində “Qırmızı Oktyabr” kolxozunda bağban, Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 210-cu maddəsi ilə ittiham olunan Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlunun istintaq materiallarına baxaraq diqqətə çatdırıram ki, Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlu haqqında əlavə materiallar istintaqa daxil olmuşdur. Bu materiallara əsasən onun əksinqilabçı Müsavat təşkilatının üzvü olduğu üzə çıxmışdır.

Qərar

Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlu haqqında Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 210-cu maddəsi qüvvədə qalmaqla, əlavə CM 72, 73-cü maddələri ilə ittiham irəli sürülsün.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin rəisi,
baş leytenant Q.B.Qriqoryan

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin rəisi
kapitan Tsinman

May 1937-ci il

Arayış

Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlunun istintaqının 15 noyabr 1937-ci ilə qədər uzaldılması ilə bağlı vəsatət qaldırılması haqqında

Azərbaycan Respublikası XDİK DTİ 8-ci
şöbəsinin rəisi leytenant Q.V.Koqan

Təsdiq edirəm

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin
rəisi kapitan Tsinman

Arayış

26 iyun 1937-ci il

Sadıxov Əli Əziz oğlu, 26 yaş, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, ÜİK(b)P-nin üzvü, Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndində partiya komitəsinin katibi

13773 №-li istintaq materialları əsasında müəyyən edilib ki, Sadıxov Əli Əziz oğlu əksinqilabçı, Müsavat təşkilatının Şamaxı rayon şöbəsinin fəal üzvlərindən biridir.

Mahiyyət üzrə verilmiş ifadələr:

“Şəxsən mənə məlumdur ki, Şamaxı rayonunun Əngəxaran kəndində partiya komitəsinin katibi Sadıxov Əli Əziz oğlu qeyri-leqal Müsavat təşkilatının üzvüdür. O, mənimlə və kolxozun sədri Tarverdiyevlə birlikdə kolxozda təxribat aktlarını hazırlamağı müzakirə etmişdir.

İttiham olunan (ad və soyad) izahatından

10 may 1937-ci il

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən Sadıxov Əli Əziz oğlunu həbs etməyi və Azərbaycan SSR CM 72, 73-cü maddələri ilə məsuliyyətə cəlb etməyi, bu barədə Azərbaycan Respublikası XDİK xüsusi işlər üzrə prokurorunu və DTİ 8-ci şöbəsini məlumatlandırmağı zəruri hesab edirəm.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

Təsdiq edirəm

Azərbaycan SSR 3-cü dərəcəli Dövlət
Təhlükəsizliyi Komissarı Sumbatov

26 iyun 1937-ci il

Qətnamə

Azərbaycan SSR XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin rəisi, baş leytenant Q. B. Qriqoryan, 1911-ci ildə anadan olmuş, 26 yaş, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, ÜİK(b)P – nin üzvü, Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndində partiya komitəsinin katibi, Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72, 73-cü maddələri ilə ittiham olunan Sadıxov Əli Əziz oğlunun istintaq materiallarına baxaraq diqqətə çatdırıram ki, Şamaxı rayonunda fəaliyyət göstərən əksinqilabçı, üsyançı dəstənin fəal üzvdür.

Qərar

Sadıxov Əli Əziz oğlu Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72, 73-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilərək silahlı nəzarət altında həbs edilsin.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin
rəisi kapitan Tsinman

Həbs olunmuş məhbusun Anketi

Sadıxov Əli Əziz oğlu - 1911-ci ildə anadan olmuşdur
Anadan olduğu yer: Şamaxı rayonu Zarat kəndi
Ünvan: Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndi
İxtisası: fəhlə

Vəzifəsi: Şamaxı rayonu Əngəxaran kəndində “Qırmızı Okt-yabr” kolxozunun partiya təşkilatının katibi

Pasport: yoxdur

Mənşəyi: fəhlə

Təhsili: azsavadlı

Partiyalılığı: ÜİK(b)P-nin üzvü,

Məhkəmə tərəfindən məsuliyyətə cəlb olunmamışdır.

Anası – Dürnisə – 80 yaş

Qardaşı – Paşa – 35 yaş

Arayış

Sadıxov Əli Əziz oğlunun istintaqının 15 noyabr 1937-ci ilə qədər uzadılması ilə bağlı vəsatət qaldırılması haqqında

Azərbaycan Respublikası XDİK DTİ 8-ci
şöbəsinin rəisi leytenant Q.V.Koqan

Həbs olunmuş məhbusun Anketi

Bəkirov Babalı İbrahim oğlu - 1905-ci ildə anadan olmuşdur

Anadan olduğu yer: Şamaxı rayonu, Padar kəndi

Ünvan: Şamaxı rayonu Padar kəndi

İxtisası: yoxdur

Vəzifəsi: Şamaxı rayonu Padar kəndində sahə müvəkkili

Pasport: 3 il müddətinə XDİK Şamaxı şöbəsi tərəfindən verilib

Mənşəyi: inqilaba qədər muzdlu işçi, inqilabdan sonra Qızıl Orduda xidmət etmişdir.

Təhsili: azsavadlı

Partiyalılığı: 1931-ci ildən ÜİK(b)P-nin üzvü,

Məhkəmə tərəfindən məsuliyyətə cəlb olunmamışdır.

Həyat yoldaşı – Fəcilə 25 yaş

Qızı – Səriyyə – 7 yaş

QIZI – Rəhilə -5 yaş

QIZI – Xanımana – 2 yaş

Təsdiq edirəm

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin
rəisi kapitan Tsinman

31 avqust 1937-ci il

Arayış

32 yaş, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, ÜİK(b)P-nin üzvü, Şamaxı rayonu Padar kənd sakini Bəkirov Babalı İbrahim oğlunun 13773 №-li istintaq materialları əsasında müəyyən edilmişdir ki, o, Şamaxı rayonunda fəaliyyət göstərən əksinqilabçı, millətçi təşkilatın tərkibinə daxildir. O, təşkilatın tapşırığı ilə sovet hakimiyyəti əleyhinə silahlı üsyana hazırlıqla bağlı fəal iş aparmışdır.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən Bəkirov Babalı İbrahim oğlunu həbs etməyi və Azərbaycan SSR CM 64 - 73-cü maddələri ilə məsuliyyətə cəlb etməyi, bu barədə Azərbaycan Respublikası XDİK xüsusi işlər üzrə prokurorunu və DTİ 8-ci şöbəsini məlumatlandırmağı zəruri hesab edirəm.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin, 4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

Bəkirov Babalı İbrahim oğlunun evində axtarış aparmaq üçün 1288 sayılı order verilmişdir. Onun həbsi haqqında sanksiyanı Azərbaycan SSR Prokuroru vermişdir.

Təsdiq edirəm

Azərbaycan SSR 3-cü dərəcəli Dövlət
Təhlükəsizliyi Komissarı Sumbatov

03 sentyabr 1937-ci il

Qətnamə

Bəkirov Babalı İbrahim oğlu haqqında Azərbaycan SSR XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin təqdim etdiyi istintaq materiallarına baxılaraq, onun Şamaxı rayonunda fəaliyyət göstərən əksinqilabçı, üsyançı dəstənin fəal üzvü olduğu qənaətinə gəlini. O, təşkilatın tapşırığı ilə sovet hakimiyyəti əleyhinə silahlı üsyana hazırlıqla bağlı fəal iş aparmışdır.

Qərar

1905-ci ildə anadan olmuş, Şamaxı rayonu Padar kənd sakinini, azərbaycanlı, SSRİ vətəndaşı, 1931-ci ildən ÜİK(b)P-nin üzvü, Bəkirov Babalı İbrahim oğlu, Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64 - 73-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilərək silahlı nəzarət altında həbs edilsin.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin,
4-cü bölməsinin
rəisi, baş leytenant Q.B.Qriqoryan

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin
rəisi kapitan Tsınman

Arayış

Bəkirov Babalı İbrahim oğlunun istintaqının 15 noyabr 1937-ci ilə qədər uzaldılması ilə bağlı vəsatət qaldırılması haqqında

Azərbaycan Respublikası XDİK DTİ 8-ci şöbəsinin
rəisi leytenant Q.V.Koqan

Həbs olunmuş məhbusun Anketi

17 may 1937-ci il

Hüseynov Məmməd Məşədi Qədim Nadir oğlu- 1858-ci ildə anadan olmuşdur

Anadan olduğu yer: Şamaxı rayonu, Əngəxaran kəndi

Ünvan: Şamaxı şəhəri, Caparidze küçəsi

İxtisası: yoxdur

Vəzifəsi: Şamaxı rayonu sosial təminat idarəsinin işçisi

Pasport: 23 mart 1936 –cı ildə XDİK Şamaxı şöbəsi tərəfindən verilib. №040464

Mənşəyi: kəndli, əlil

Təhsili: savadsız

Partiyalılığı: bitərəf

Məhkəmə tərəfindən məsuliyyətə cəlb olunmamışdır.

Milliyyəti – türk

Arayış

Hüseynov Məmməd Məşədi Qədim Nadir oğlunun istintaqının 15 noyabr 1937-ci ilə qədər uzadılması ilə bağlı vəsatət qaldırılması haqqında

Azərbaycan Respublikası XDİK DTİ 8-ci şöbəsinin
rəisi leytenant Q.V.Koqan

Təsdiq edirəm Azərbaycan SSR 3-cü dərəcəli Dövlət
Təhlükəsizliyi Komissarı Sumbatov

oktyabr 1937-ci il

Qətnamə

Azərbaycan SSR XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin əməliyyat müvəkkili Malyan, Hüseynov Məmməd Məşədi Qədim Nadir

oğlunun 14161 №-li cinayət işindəki istintaq materiallarına baxaraq müəyyənləşdirmişdir ki, o, Şamaxı rayonunda fəaliyyət göstərən əksinqilabçı, üsyançı dəstənin fəal üzvü kimi sovet hakimiyyəti əleyhinə ziyankar fəaliyyət göstərmişdir.

Qərar

Azərbaycan SSR Cinayət Məcələsinin 64,69,72,73-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilərək silahlı nəzarət altında həbs edilsin.

XDİK DTİ 4-cü şöbəsinin əməliyyat müvəkkili Malyan

XDİK DTİ-nin 4-cü şöbəsinin rəisi kapitan Tsinman

Şamaxıda keçirilmiş məhkəmədə müttəhimlərə qarşı çıxarılan saxta ittihamları M.C.Bağırovun göstərişi ilə A.Markaryanın rəhbərlik etdiyi mərkəzdə yaradılmış xüsusi qərargah həyata keçirmişdi. Ona Əli Bayramlıda (hazırda Şirvan) “müvəffəqiyyətlə” həyata keçirdiyi ssenarini Şamaxı və ona yaxın digər rayonların ərazilərində həyata keçirmək tapşırılmışdı. A.Markaryanın rəhbərliyi ilə xüsusi qrup həmin rayonların ərazilərini gəzərək aldatma, qorxutma yolu ilə adamlardan H.Sultanovun rəhbərliyi ilə sovet hakimiyyətinə qarşı silahlı üsyan hazırlanmasına dair saxta ifadələr alırdı. Xüsusi ələ alınmış şəxslər A.Markaryanın adamlarının göstərişi ilə müxtəlif kəndli həyətlərində gecələr gizli surətdə silah, sursat gizlədir, səhər isə əməliyyatçılar həmin silahları aşkara çıxararaq günahsız insanları həbs edirdilər. Həç nədən xəbəri olmayan bu kəndlilərdən isə xüsusi qəddarlıqla Şamaxı prosesində ittiham olunacaq şəxslər barədə saxta ifadələr alınırdı. Bu prosesə cəlb olunan bu aciz, sadə insanlar isə sonradan aradan götürülürdü.

Faktlar sübut edir ki, Şamaxı işi, o zaman Azərbaycan Res-

publikası rəhbərliyində M.C.Bağirova qarşı olan şəxsləri, konkret olaraq, Xalq Kommunal Təsərrüfat Komissarı H.Sultanov və onun yaxınlarını sıradan çıxarmaq üçün qəsdən təşkil olunmuş, saxta bir proses idi. Məhkəmədə müttəhimlər kürsüsündə əyləşən digər 13 nəfər isə, belə demək mümkünsə, 17 il respublikada müxtəlif rəhbər vəzifədə təmsil olunmuş H.Sultanovun güdazına getmişlər. Onlar bu təxribatın kütləvi, daha inandırıcı olması üçün müttəhimlər kürsüsündə əyləşdirilmişdilər.

H.Sultanova qarşı təxribatın digər rayonlarla deyil, Şamaxı ilə əlaqələndirilməsinin əsas səbəbi isə bu dövrdə Bakı – Şamaxı şosse yolunun çəkilməsilə bağlı idi.

SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin və SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin 28 oktyabr 1935-ci il tarixli qərarı və SSRİ Xalq Daxili İşlər Komissarlığının 4 noyabr 1935-ci il tarixli 147 sayılı əmrinə əsasən 1936-cı ilin yanvar ayında “Azərbaycanlıq” İdarəsi Azərbaycan Xalq Daxili İşlər Komissarlığının tərkibinə verilmişdi. 1936-cı ilin mart ayında bu idarə Şosse Yolları İdarəsi (ŞYİ) adlandırılmışdı. SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin 22 aprel 1938-ci il 526 sayılı qərarı və Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin 26 may 1938-ci il 326 sayılı qərarı ilə Şosse Yolları İdarəsi ləğv olunmuş və onun bazasında Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Soveti yanında Baş Yollar İdarəsi (BYİ) yaradılmışdı. Bu faktlar onu göstərir ki, Bakı – Şamaxı yolunun çəkilişinə məsul olan, əvvəl “Azərbaycanlıq” İdarəsi, sonradan Şosse Yolları idarəsi adlandırılan bu qurum 1936-cı ilin yanvar ayından Azərbaycan Xalq Daxili İşlər Komissarlığının təbəçiliyində olsa da, 1936-cı ilin dekabrından H.Sultanovun rəhbərlik etdiyi Xalq Kommunal Təsərrüfat Komissarlığı da bu işə cəlb olunmuşdur. Fikrimizcə, Kommunal Təsərrüfat Komissarlığının bu işə cəlb edilməsi məhz H.Sultanovu sıradan çıxarmaq məqsədi daşımışdı. Qabaqcadan hazırlanmış təxribatın ssenarisinə uyğun olaraq Şamaxıda əksinqilabi mərkəzlə bağlı əfsanələr uydurulmağa başlanmış və kütləvi həbslər aparılmışdı.

Fikrimizcə, bu dövrdə əgər Bakı – Şamaxı şosse yolu deyil, digər rayon ərazisində yol tikintisi həyata keçirilsə idi, onda Şamaxı prosesinin əvəzinə başqa proses, H.Sultanovdan başqa Şamaxıda ittiham olunanların əvəzinə isə başqa şəxslər müttəhim kürsüsündə əyləşərdilər. H.Sultanov əsas hədəf olduğundan, prosesin harada cərəyan etməsindən asılı olmayaraq o, məhv edilməli idi.

SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin (MİK) və SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin (XKS) 1927-ci il tarixli qərarı ilə əhalinin əmək qabiliyyətli hər bir üzvü ildə 6 gün ictimai əsaslarla yol işlərində işləməyə borclu idilər. Bakı – Şamaxı yolunun çəkilişində Şamaxı əhalisi də yol işlərinə cəlb olunmuşdu. İctimai əsaslarla görülen işlərin səmərəliliyini artırmaq məqsədi ilə aşağıdakı qaydalar əsas götürülürdü:

- İctimai əsaslarla işə cəlb olunan kənd əhalisi üçün günlər çöl işləri olmayan dövrə salınırdı.
- Yol işləri cəlb olunan vətəndaşlar arasında bərabər bölünürdü.
- İşə çıxanların iş yerləri onların yaşadığı yerdən çox da uzaq olmamalı idi.
- İş elə təşkil olunmalı idi ki, işləyənlərin işə maraqlı olması üçün onlar öz əməklərinin səmərəsini görsünlər.
- İdarənin günahından işçilərin boş dayanmasına və ya onların az əhəmiyyətli işlə məşğul olmasına yol verilə bilməzdi.

1920 - 1940-cı illərdə yol işlərinin aparılması SSRİ-də texniki inkişafın ən zəif dövrünə təsadüf edirdi. İxtisaslı texniki heyətin olmaması, texnikanın zəif inkişafı yol işlərinin ləng aparılmasına şərait yaradan əsas amillərdən sayılırdı. Ayrı-ayrı rayon mərkəzləri arasındakı yolları birləşdirmək hesabına 1930 – 1938-ci illərdə Azərbaycan SSR-də 5 əsas magistral yol yaradıldı. Buraya: Bakı-Kirovabad (Gəncə) - Qazax, Yevlax - Zaqatala - Gürcüstan sərhədi, Yevlax - Şuşa - Laçın və iki Xəzəryanı yol: Bakı - Xaçmaz - Quba, Bakı - Lənkəran - Astara yolları, həmçinin bu

yolları rayon mərkəzləri, dəmir yolu stansiyaları ilə birləşdirən yollar daxil idi. Bakı – Şamaxı yolu, Bakı-Kirovabad (Gəncə) – Qazax magistralına daxil idi.

Bakı – Şamaxı yolunun çəkilişində yuxarıların göstərişi ilə yerli əhalinin əvəzi ödənilmədən zorla, orta əsrlərə məxsus biyar şəkilində işlədilməsi əhalinin haqlı narazılığına səbəb olurdu. Şamaxı işində müttəhimlərə bununla bağlı da ittiham irəli sürülməsi bir daha işin qərəzli aparıldığını sübut edir.

Ruhulla Axundovun həbsindən sonra, konkret olaraq 1936-cı ilin dekabrından H.Sultanovun sıradan çıxarılması prosesinə başlanmışdı. Azərbaycan K(b)P MK - nın 10 aprel 1937-ci il tarixli büro iclasında M.C.Bağirov demişdi: “Pirəbədil piri ilə bağlı mənim ayrı təklifim var. Əlimizdə olan məlumatlara görə Ayna Sultanova və Həmid Sultanov piri müdafiə etməklə düşmənlərə köməklik edirlər... Yəqin ki, biz yaxın vaxtlarda onları işdən götürəcəyik”

Büro iclasından sonra M.C.Bağirov ictimai rəyi H.Sultanova qarşı çevirmək üçün qəzetlərdə onun və həyat yoldaşı, A.Sultanovanın əleyhinə yazılar yazılması, hətta karikaturalarının çəkilməsi barədə göstərişlər vermişdir.

Məlumat üçün qeyd edək ki, Q.Musabəyov və onun bacısı A.Sultanova Dəvəçi rayonunun (hazırda Şabran) Pirəbədil kəndində doğulmuşdur, boya-başa çatmışdılar. Q.Musabəyov bəraət aldıqdan sonra bu kənddə onun ev-muzeyi də təşkil olunmuşdu. H.Sultanov və A.Sultanova əleyhinə kampaniyaya başladığı dövrdə onların uşaqları bu kənddə olduğundan, tez-tez bu kəndə baş çəkmələri Pirəbədil piri ilə bağlı ittihamların yaranmasına səbəb olmuşdur. Lakin onların hər ikisinin sovet tarixşünaslığında qeyd olunduğu kimi alovlu kommunist, ateist olmaları və allahsızlar cəmiyyətinə yaxından köməklik etmələri bu ittihamın da əsassız olduğunu sübut edir.

XXII Ümumbakı partiya konfransı H.Sultanovu millətçi – təmayülçülükdə ittiham etdikdən bir qədər sonra, Azərbaycan

K(b)PMK bürosu ifşa edilmiş xalq düşmənlərini müdafiə etdiyinə görə onu komissar vəzifəsindən azad etmişdi. 1937-ci ilin aprel ayından həbsdə olan R.Axundova, iyunun 7-də isə H.Səfərova ağır işgəncələr verilərək, onun əleyhinə saxta ifadələr alınmışdı. R.Axundovun güllələnməyə aparılarkən qollarının sındırılmış, gözlərinin çıxarılmış halda olması ifadələrin hansı dəhşətli şəraitdə alındığını sübut edir.

Dəhşətli işgəncələrdən sonra H.Sultanov 1 oktyabr 1937-ci ildə müstətiqin hazırladığı aşağıdakı ifadəyə imza atmağa məcbur olmuş və öz günahını belə “etiraf” etmişdi (üslub və punktuasiya saxlanılmışdır - red.):

“Mən birinci olaraq... İbrahimov İsrafil və bir az sonra ... Xəlifə Hüseynovu cəlb etdim...Mən Şamaxı rayonunda aşağıdakı sahələrdə kontrrevolyusyon iş görməyi X.Hüseynova tapşırıdım:

1. Kontrrevolyusyon nasionalizmi propoqanda etmək;
2. Kontrrevolyusyon təşkilata yeni üzvlər cəlb etmək;
3. Kənd təsərrüfatı və Bakı – Şamaxı yolunun inşaatında ziyançılıq təşkil etmək;
4. Hökumətə qarşı silahlı üsyan hazırlamaq və kənddə üsyançı qruplar yaratmaq.”

Onun digər “etirafı” isə aşağıdakı kimidir: “Məni kontrrevolyusyon təşkilata 1934-cü ildə Ruhulla Axundov cəlb etmişdi. Azərbaycan kontrrevolyusyon mərkəzinin təşkilatçısı Ruhulla Axundov olmuşdur, bu təşkilata özü rəhbərlik edirdi. Ziyancılar təşkilatı başlıca olaraq sabiq nasionalist – uklonistlərdən – nərimanovçulardan, 1930-cu ildə qruppaçılıq, atamançılıqda iştirak edənlərdən, 1932-ci ildə ifşa edilmiş sağların və trotskiçilərin tör – töküntülərindən ibarət idi. Bu təşkilata Ruhulla Axundovdan başqa Sultan Məcid Əfəndiyev, Qəzənfər Musabəyov, Heydər Vəzirov, Dadaş Bünyadzadə, Əyyub Xanbudaqov, Əliheydər Qarayev, Yusif Qasimov, Tağı Şahbazi, Məlik Yaqubov və başqaları daxil idilər”.

Məhkəmə sənədləri sübut edir ki, Şamaxı prosesində ittiham

olunanlar təhqir və söyüşlərə məruz qalmışlar. Sənədlərin birində H.Sultanov haqqında deyilir: “Bu murdar faşist nacinsinin bu məsələdə yaxşı iy bilmək qabiliyyəti olmuşdur. Azərbaycan kontrevolyusyon mərkəzin ziyançı və diversantları hər cür kütləvi bazadan məhrum olaraq, öz aqitasiyaları ilə işçilərə və kolxozçulara yaxın düşməkdən qorxaraq, keçmiş bəylər, ağalar, darmadağın edilmiş düşmən partiyaların və qruplaşmaların qalıqları ilə və b. köpək oğlanları ilə çox tez bir zamanda ümumi dil tapdılar.” (30)

Şamaxı prosesi ilə əlaqədar 14 nəfərin cəzalandığı qeyd olunsada, faktlar sübut edir ki, bu proseslə dolayı yolla əlaqələndirilən yüzlərlə insan həbs edilmiş və ya güllələnmişdi. Məsələn, təkcə R.Axundov və H.Sultanovla bağlı uydurma “əksinqilabi üsyançı, terrorçu mərkəzin” işi ilə bağlı 1700 adam, o cümlədən 20 xalq komissarı və müavini, 34 rayon icraiyyə komitəsinin sədri, 52 rayon katibi, 8 professor və başqaları cəzalandırılmışdı.(31)

Şamaxı açıq məhkəmə prosesində adı çəkilməyən, lakin bu prosesdəki ittihamla həbs olunanlardan biri Bəhrəmzadə Mirzə Rəhim Sadıx oğludur. O, 1901-ci ildə Təbrizdə anadan olmuşdur. Orta təhsilli, ÜİK(b)P üzvü olmamışdır. İran təbəsi kimi “İ” № 011897 sayılı sənədlə Şamaxıda yaşayıb. Həbs olunan vaxt Şamaxı şəhər poliklinikasında diş həkimi işləmişdir. Azərbaycan SSR Daxili İşlər Komissarlığının Dövlət Təhlükəsizlik İdarəsinin 4-cü şöbəsinin 12493 sayılı istintaq sənədlərində aşağıdakı arayış var: Azərbaycan SSR Şamaxı rayonunda üsyançı – ziyankar təşkilatın fəal üzvü olmuşdur. Sovet hakimiyyəti əleyhinə silahlı üsyana hazırlıq məsələlərinin müzakirə edildiyi bir neçə qeyri – leqal iclasda iştirak etmişdir. 1937-ci ilin martında üsyançı – ziyankar təşkilat fəallарının S.Q.Paşayevin (həbs olunmuşdur) evində keçirilmiş toplantısında Şamaxı əksinqilab təşkilatının xəzinədarı seçilib. İran konsulu ilə əlaqə saxlayaraq ona müxtəlif casus xarakterli məlumatlar verib. Bundan başqa o, Qədirov Hacı Muradı (həbs olunmuşdur) casusluq işinə cəlb etmişdir. Özünü günah-

kar saymayıb. Qədirov H.M., Əhmədov H.B., Məmmədov A.A., İsrailov Baxşının ifadələri, Əhmədov H.B. və İsrailov Baxşının üzləşmə sənədləri əsasında məsuliyyətə cəlb olunmuşdur. (32)

Şamaxı prosesində güllələnməyə məhkum olunmuş, rayon prokuroru Əhməd Əmirov Bayıl həbsxanasından SSRİ Baş prokuroru Vişinskiyə, SSRİ Ali Məhkəməsinin sədri Vinokurova, Xüsusi işlər üzrə Azərbaycan SSR prokuroru Pinkusa, Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin sədri Bakaevskiyə 25 fevral 1938-ci il tarixdə, çətinliklə də olsa ərizə ilə müraciət edə bilmiş və bununla da ölümün pəncəsindən qurtarmışdır. Saralmış, ləkəli, hər tərəfi cırılmış kağız parçasında yazılmış ərizədə deyilir:

“1937-ci ilin 2 noyabrından güllələnmə altında yatıram. Bir aydan artıqdır ki, mənimlə birlikdə mühakimə edilmiş yoldaşlarım ölüm kamerasını tərk etmişdirlər. Mən xahiş edirəm, yaranmış vəziyyəti nəzərə alıb həbsxanaya gələsiniz və məni istintaq edəsiniz, əks təqdirdə özüm intihar edəcəyəm. Öz işim haqqında əvvəlki ərizələrimdə mən yoldaş Vişinskiyə və Vinokurova məlumat vermişəm. Ümidvaram ki, siz mənim günahım olmadan güllələnməyimə yol verməzsınız.”

Bundan sonra SSRİ Ali Məhkəməsi nəzarət kollegiyasının 23 mart 1938-ci il tarixli iclasının qərarı ilə, Əmirov Əhməd Yusif oğlunun güllələnmə hökmü səs vermə hüququndan 5 il məhrum edilməklə 20 il müddətinə həbs cəzası ilə əvəz olunmuşdu.(33)

Hazırda Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun say-tında 1937 – 1938-ci illərdə Azərbaycanda “Düşmən və cinayətkar ünsür” kimi əsassız mühakimə olunmuş 21 nəfər prokurorluq işçisi sırasında Şamaxı rayon prokuroru Əhməd Əmirovun da adı var.(34)

Şamaxı prosesi başlamamışdan əvvəl, prosesin getdiyi günlər və proses başa çatdıqdan sonra “ifşa olunmuş xalq düşmənləri”nə qarşı respublikanın əksər yerlərində etiraz mitinqləri keçirilir, məqalələr dərc olunurdu. Mitinqdə səslənən çıxışlar, qəzetlərdə yazılan məqalələr ictimai rəyi ittiham olunanlara qarşı çevirmək,

sadə insanlarda onlara qarşı nifrət hissi aşılmaq, saxtakarlığı reallıq kimi vermək məqsədi daşıyırdı. Məsələn, Yusif Şirvan adlı müəllifin 1937-ci il “Ədəbiyyat” qəzetində nəşr olunmuş “Düşmənin külünü göyə sovurmalı” məqaləsində yazırdı: “Düşmən cinayət başında tutuldu. Respublika Prokurorluğunun ittihamnaməsindən göründüyü kimi, öz alçaq, mənfur, rəzil diversion işlərini boyunlarına alan bu bir yığın həşərat, yüz minlərcə xoşbəxt xalqın, gözəl Şamaxı torpağında şən həyat quran adamların fəlakətini hazırlayanların əli tələyə düşdü. Onlar ifşa edildi.

Şamaxı Azərbaycan tarixində adı çox çəkilən, keçmişdə başı min cür fəlakət görən bir rayondur...Müsavat “cənabları” iş başında olanda Şamaxının xərabəliklərini daha da artırdılar. Onlar Şamaxı üçün heç bir yaxşı iş görmədilər... Sovet günəşi buraya doğandan sonra, yüz illərdən bəri cahangirlərin, yerli feodalların, kapitalistlərin, nəhayət qanlı müsavat köpəklərinin zülmündən qurtaran Şirvan ölkəsi işıqlı günə çıxdı...Şamaxıda indi azərbaycanlıların və ermənilərin birləşmiş olduğu kolxozlar, bir yerdə tikdirmiş olduqları kəndləri vardır. R.Axundov, S.M.Əfəndiyevlərin başçılıq etdiyi banditlərin gözü bu xoş günü görmək istəmir, xalqın aşına zəhər qatmaq istəyirdilər. Xalqın çiçəkli günü üzərində qasırğalar qoparmağa, şamaxılıların xoşbəxt, şən həyatını zəhərləməyə cəhd edirdilər.

Şamaxılıların, respublikamızın bu gözəl hissəsində yaşayan xalqın həyatına qəsd edənlər bu gün adil xalq məhkəməsi qarşısında durmuşlar. Faşistlərə satılmış bu mürdar həşəratlara ölüm! Məhkəmə vətənin, xalqın qəzəb və intiqam hissini duyacaq, nəzərə alacaqdır. Adil məhkəmə yüz minlərin həyatını uçuruma aparan bu kiçik həşərat yığınının, bu ilanlar dəstəsinin başını əzəcək.”(35)

Şamaxı prosesi başlayan gün “Gənc işçi” qəzetində “Sovet qadınları vəhşi itlərə ölüm tələb edir” başlıqlı yazı dərc olunmuşdu. Məqalədə qeyd olunurdu ki, “dünən Əli Bayramov adına

tikiş fabrikasında işçilərin və qulluqçuların, Şamaxı rayonunda kontrrevolyusion, üsyançı, şpion, terrorçu, diversiyaçı – ziyançı burjua, nasionalist təşkilatının mühakiməsinin başlanmasına həsr olunmuş geniş mitinq olmuşdur. Budur, çıxış edən işçi qadın Abbasova belə deyir:

“Biz, fabrikanın 1200 nəfər Stalin konstitusiyası ilə fəxr edən, Stalinin rəhbərliyi ilə artan əməkçi qadınları şən həyatımızı yaşlara çevirməyə çalışan Həmid Sultanov, Xəlifə Hüseynov, İsrail İbrahimov və başqaları kimi murdar faşist köpəklərini ifşa etməkdə bolşevik şücaəti və cəsarətini göstərmiş, Xalq Daxili İşlər Komissarlığına və onun rəhbəri Yejov yoldaşa təşəkkür edirik.

Abbasovadan sonra çıxış edən Hüseynova, Maraxovskaya, Qaryan, Rəhimova, Bibayeva, Ananyan və başqaları Lenin – Stalin partiyasına hədsiz sədaqətlərini bir daha bildirmiş və yaxında keçiriləcək sovet seçkilərində daha sayıq olaraq mənfur alçaqları axıradək ifşa və darmadağın edəcəklərinə möhkəm söz vermişlər. Çıxış edən Onkina demişdir: Mitinq vəhşi faşist itlərinin ali cəzaya, güllələnməyə məhkum edilməsini tələb edən qətnamə qəbul etmişdir”.(36)

“Kommunist” qəzetində şair Məmməd Rahimin 1937-ci il oktyabrın 27-də ittiham olunan Həmid Sultanovla bağlı yazdığı “Xainlərə ölüm” şeiri dərc olunmuşdur:

Bir bağın ki, usta ola bağbanı,
O bağçada qurd neyləyər budağa
Düz yollara çıxmış elin karvanı,
Duman qonmaz bu dərəyə, bu dağa.
Azərbaycan, gül əkmisən gül də dər!
Bir məsəl var: “Karvan keçər, it hürər”.
Ey əlləşib öz beynini yoranlar,
El malına gizli alov vuranlar,
Bülbülümü ayrı salıb gülümdən,

Almaq üçün səadəti əlimdən,
Qəsd eləyən uşaqlara, mallara,
Ziyan vuran çəkdiyimiz yollara.
Tarix hər an tarix qalır əslində.
Həmid, sənin nökrlik var nəslində.
Varaqla bax keçənləri, uzağı
Bir zamanlar Şəmsəddini, Qazağı
Rus çarına satan alçaq baban da
Adı soltan, özü yaltaq baban da.
Sən də namus, vicdanını atmısan,
Doğma yurdu yad ellərə satmısan.
Güllənirkən ömrümüzdə bizim yaz
Azərbaycan rus xalqından ayrılmaz!
Elimdəki bu cəlalı, novrağı
Günəş kimi yanan nurlu çırağı
Biz Leninin sayəsində yaxmışıq,
Azad olmuşdur, ağ günlərə çıxmışığı.
Tarix hər an tarix qalır əslində,
Həmid, sənin nökrlik var nəslində.
Bizdə yağı düşmənlərə aman yox,
Pəncəmizdə tülək sara aman yox,
Ölüm, namərd kölgəsində yatana,
Vətəninini özgələrə satana!
Xəzan görməz, çiçəklənir bizdə yaz,
Azərbaycan, sovetlərdən ayrılmaz! (37)

Məhkəmənin hökmü

Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının (üslub və punktuasiya saxlanılmışdır - red.) adı ilə Ali Məhkəmənin Xüsusi məhkəmə heyəti:

sədr: Quliyev Teymur
üzvləri: 1) Babazadə Ağa Əli
2) Rəhimov Hacı

Katib: Kərimov Məmmədağa

Dövlət ittihamçısı – Əli Hüseynov Ağa Hüseyn yoldaşın və Bakı müdafiəçilər kollegiyasının üzvləri – Yusifzadə, Adıgözəlov, Həsənov və Süleymanovun iştirakı ilə 1937-ci il oktyabrın 28 – dən noyabrın 2-dək Şamaxı şəhərində məhkəmənin açıq iclasında baxıldı:

Sultanov Həmid Həsənoviç - CM 21-64, 68, 69, 21, 70 və 73-cü maddələri ilə ittiham olunur

İbrahimov - CM 21-64, 69, 21-70 və 73-cü maddələri ilə ittiham olunur və başqaları

1934-cü ildən başlayaraq Azərbaycanda əksinqilabçı, millətçi Ruhulla Axundovun rəhbərliyi altında əksinqilabçı, burjua millətçi mərkəzi təşkil edilmişdir. Həmin mərkəzə - Sultan Məcid Əfəndiyev, Qəzənfər Musabəyov, Hüseyn Rəhmanov, Heydər Vəzirov, Dadaş Bünyadzadə, Həsən Səfərov, Əyyub Xanbudaqov və Həmid Sultanov daxil olmuşlar. Mərkəzin qarşıya qoyduğu məqsəd sovet hakimiyyətini silahlı üsyan vasitəsilə yıxmaq, Azərbaycanı SSRİ-dən ayırmaq və kapitalizmi bərpa etməkdən ibarət idi. Məzkurlar öz məqsədlərinə nail olmaq üçün bəzi rayonlarda - Əli Bayramlıda, Sabirabadda, Şamaxıda əksinqilabçı, ziyankar, üsyançı təşkilat əmələ gətirmişlər. Həmid Sultanov əksinqilabçı təşkilatı yaratmaq üçün Şamaxı rayonuna təhkim olunmuşdu. H.Sultanov 1935-ci ildə əksinqilabçı təşkilatına işdə müqəssir olan Xəlifə Hüseynovu və İsrafil İbrahimovu cəlb etməklə əksinqilabçı burjua millətçi mərkəzin qarşısında duran məqsədləri məzkurlara məlum etmişdi... Əksinqilabçı mərkəzin üzvləri Heydər Vəzirov, 6 №-li sovxozun sabiq direktoru Əlisəad Məmmədov, Həsən Səfərov, Şamaxı Rayon partiya komitəsinin 2-ci katibi Avalov, əksinqilabçı təşkilatın üzvü Güləhmədov, Şamaxı rayonunun baş baytarı Kələntərovu əksinqilabçı burjua millətçi təşkilatın işinə cəlb etmişlər. Yuxarıda adları qeyd olunanlar Tanrıverdiyev, Cəbiyev, Sadıxov, İsrafilovu əksinqilabi təşkilata cəlb edərək bunların vasitəsilə “Oktyabr”, “Bir May”,

“Şaumyan”, “Bağirov naminə” kolxozlar və 6 nömrəli sovxoz daxilində ziyançı, üsyançı və təxribat qrupları təşkil etmişlər. İstər rayon, istərsə də yerlərdə təşkil edilən əksinqilabçı, ziyankar, üsyançı təşkilatın apardığı işlər bundan ibarətdir:

1. Əksinqilabçı, burjua millətçi təşkilatına sovet hakimiyyətinə narahatı sabiq müzür şəxsləri cəlb etmək, silahlı üsyan hazırlığı aparmaq;

2. Şamaxı rayonunda əks-inqilabi təbliğat aparmaq;

3. Maldarlıq və əkinçilik sahələrində ziyankarlıq etmək.

Bakı - Şamaxı şosse yolunun tikintisi əksinqilabçı, burjua millətçi, ziyankar xalq düşmənləri Həmid Sultanov, Xəlifə Hüseynov, İsrafil İbrahimovun rəhbərliyi altında ziyankarcasına aparılmışdır. 10 gün əvəzinə məzkurları aylarla öz at və arabaları ilə birlikdə yol çəkilişində ac-susuz işlətməmişlər. Xalq düşmənlərinin ziyankar hərəkətləri nəticəsində hökumətə bir milyon manata qədər zərər dəymişdi. Həmin əksinqilabçı, burjua millətçi, ziyankar və üsyançı təşkilatın üzvləri qəsdən inqilabi qanunçuluğu pozmaqla zəhmətkeş kütlənin şikayətlərinə baxmayaraq onları sovet hakimiyyətindən narahatı salmışlar.

Kolxoz quruluşunu nüfuzdan salmaq üçün qəsdən hesabat işlərini dolaşdırmış və kolxoz əmlakını dağıtmışlar. Əkin kampaniyasını qəsdən pozmaq məqsədilə vaxtında səpin aparmamış və əkinləri sulamamışlar. Vaxtında mallara yem hazırlamamış erizotik (sap, Sibir xorası) və qeyri xəstəlikləri rayonda yaymışlar. Məsələn: Mərzədə Sibir xorasından 30 baş mal, Padarda 150 cins merinos qoyun, sap xəstəliyindən Padarda 400 at, “Bir May” və “Qırmızı Oktyabr naminə” kolxozlarında 580 qoyun, 30 at, 73 qaramal tələf edilmişdir. Məmmədovun ziyankar hərəkəti nəticəsində 6 №-li sovxozda üzümlüklərə 200 min manat zərər dəymişdir.

Yuxarıda deyilənlərə əsasən:

1. Sultanov Həmid Həsənoviç Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 21-64, 68, 69, 21-70 və 73-cü maddələri ilə təqsirli

bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin;

2. İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlu – Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin

3. Hüseynov Xəlifə Məmməd oğlu – Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64 – 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin;

4. Avalov Aram Cümşüdoğlu - Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64 - 73 - cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin;

5. Əmirov Əhməd Yusif oğlu - Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 21, 64, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin;

6. Məmmədov Əlisaab - Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin;

7. Yurxanov Georgi Stepanoviç – Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64 – 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin;

8. Kələntərov Ağalar Qafar oğlu– Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin;

9. Hüseynov Məmməd Məşədi Qədim Nadir oğlu – Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64, 69, 72, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, əmlakı 100 faiz müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilsin.

10. Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlu – Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 210, 72, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, özünə məxsus əmlakının 50 faizi müsadirə edilmək və cəzasını çəkdiədən sonra 5 il seçki hüququndan məhrum edilməklə 20 il,

11. Tarverdiyev Mirələm - Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, özünə

məxsus əmlakının 50 faizi müsadirə edilmək və cəzasını çəkdikdən sonra 5 il seçki hüququndan məhrum edilməklə 15 il,

12. Bəkirov Babalı İbrahim oğlu – Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, özünə məxsus əmlaklarının 50 faizi müsadirə edilmək və cəzasını çəkdikdən sonra 5 il seçki hüququndan məhrum edilməklə 12 il,

13. Sadıxov Əli Əziz oğlu - Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 72, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, özünə məxsus əmlakının 50 faizi müsadirə edilmək və cəzasını çəkdikdən sonra 5 il seçki hüququndan məhrum edilməklə 10 il,

14. İsrailov - Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlu – Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 64, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək, özünə məxsus əmlakının 50 faizi müsadirə edilmək və cəzasını çəkdikdən sonra 5 il seçki hüququndan məhrum edilməklə 8 il həbs cəzasına məhkum edilsin.

Bunlardan 9 nəfəri ən ağır cəzaya – güllələnməyə, 5 nəfərinə isə müxtəlif müddətlərə həbs cəzası kəsildi. Konkret olaraq 1937-ci il noyabrın 2-də Şamaxıda məhkəmənin hökmü ilə əmlakları 100 faiz müsadirə edilməklə Həmid Sultanov, Xəlifə Hüseynov, İsrail İbrahimov, Əhməd Əmirov, Aram Avalov, Georgi Yurxanov, Ağalar Kələntərov, Əlisaab Məmmədov və Məmməd Məşədi Qədim Nadir oğlu Hüseynov ən yüksək cəzaya, güllələnməyə məhkum edilmişdi. Özlərinə məxsus əmlaklarının 50 faizi müsadirə edilmək və cəzasını çəkdikdən sonra 5 il seçki hüququndan məhrum edilməklə Sirac Cəbiyev 20 il, Mirələm Tarverdiyev 15 il, Babalı Bəkirov 12 il, Əli Sadıxov 10 il, Məmməd Mirzə Eybəliyev – İsrailov 8 il həbs cəzasına məhkum edilmişdir.

Sədr: Quliyev T.

Üzvlər: Babazadə

Rəhimov (38)

Məhkəmədən sonra hökm icra edilərək Sultanov Həmid, İbrahimov İsrail, Hüseynov Xəlifə, Avalov Aram və Yurxanov

Georgi güllələnmişlər. Güllələnməyə məhkum olunmuş digər şəxslər - Məmmədov Əlisaab, Hüseynov Məmməd Məşədi, Kələntərov Ağalar və Əmirov Əhmədin güllələnmə hökmü SSRİ Ali Məhkəməsi tərəfindən müxtəlif müddətlərə azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz olunmuşdur.

Şamaxıda repressiyalara məruz qalmış şəxslərin həbsinə rəhbərlik etmiş erməni Y.D.Sumbatovun Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi cinayətlər haqqında aşağıdakı faktlar tam təsəvvür yaratmağa imkan verir. O, Azərbaycan SSR XDİK BS idarəsinin 3-cü dərəcəli dövlət təhlükəsizlik komissarı olarkən, 26 iyul 1937 - 05 fevral 1938-ci il tarixlərində konkret olaraq tərkibinin 90 - 95%-i türk, həm də görkəmli ziyalılar olan 3159 nəfər Azərbaycan vətəndaşını güllələnməsi əmrinə imza atmışdır. Belə ki, onun əmri ilə 26.07.1937-ci ildə 47 nəfər, 27.07.1937-ci ildə 53 nəfər, 29.07.1937-ci ildə 79 nəfər, 02.08.1937-ci ildə 16 nəfər, 08.08.1937-ci ildə 29 nəfər, 19.08.1937-ci ildə 49 nəfər, 21.08.1937-ci ildə 7 nəfər, 27.08.1937-ci ildə 148 nəfər, 28.08.1937-ci ildə 25 nəfər, 01.09.1937-ci ildə 193 nəfər, 09.09.1937-ci ildə 185 nəfər, 16.09.1937-ci ildə 427 nəfər, 21.09.1937-ci ildə 42 nəfər, 25.09.1937-ci ildə 96 nəfər, 27.09.1937-ci ildə 16 nəfər, 28.09.1937-ci ildə 41 nəfər, 11. 10.1937-ci ildə 51 nəfər, 12.10.1937-ci ildə 46 nəfər, 29.10.1937-ci ildə 263 nəfər, 21.11.1937-ci ildə 113 nəfər, 27.11.1937-ci ildə 50 nəfər, 29.11.1937-ci ildə 151 nəfər, 16.12.1937-ci ildə 365 nəfər, 04.01.1938-ci ildə 50 nəfər, 06.01.1938-ci ildə 47 nəfər, 08.01.1938-ci ildə 49 nəfər, 09.01.1938-ci ildə 45 nəfər, 14.01.1938-ci ildə 238 nəfər, 05.02.1938-ci ildə 238 nəfər Azərbaycan vətəndaşı güllələnmişdir.(39)

Şamaxı prosesində müqəssir hesab edilmiş şəxslərin işinə 31 dekabr 1954-cü il tarixində Azərbaycan SSR Prokurorluğunda yenidən baxılıb. Bununla bağlı hazırlanmış yekun sənəddə aşağıdakılar qeyd olunmuşdur:

“Bu işlərdən (Şamaxı işindən – red.) və M.C.Bağirov, Y.D.Sumbatov və S.F.Yemelyanova qarşı irəli sürülmüş ittiham-

larla bağlı istintaq işində əldə olunmuş materiallara əsasən müəyyən edilmişdir ki, yuxarıda qeyd olunan şəxslərin hamısına qarşı irəli sürülən ittihamlar süni şəkildə, istintaqın cinayət metodlarının tətbiqi yolu ilə təşkil olunmuşdur.

Bu iş qaldırıldığı anda Xalq Daxili İşlər Komissarlığında nəinki rayonda kütləvi əksinqilabi hərəkət ("Şamaxı işi" ilə əlaqədar 300 nəfərə qədər adam həbs və məhkum olunmuşdur), ittiham olunan şəxslərin anti-sovet fəaliyyəti haqqında da heç bir məlumat olmamışdı.

XDİK Şamaxı rayon şöbəsinin sabiq rəisi – Şabanbəyovun ifadəsindən: "XDİK Şamaxı rayon şöbəsinin əməkdaşlarına hansısa kolxozçunun və partiya – sovet işçisinin millətçi, əksinqilabçı təşkilatın üzvü olması və silahlı üsyana hazırlıqla bağlı agent şəbəkəsindən heç bir məlumat daxil olmamışdır".

26 fevral 1954-cü ildə məhkum olunmuşlardan biri, rayonun prokuroru Əmirov Əhməd Malenkova ünvanladığı ərizədə yazırdı:

"Mən istintaq orqanları qarşısında cəsarətsizlik göstərdiyimə, onların uydurduğu, qərəzli və saxta ittihamlara imza ataraq, öz üzərimə götürdüyümə görə özümü müqəssir sayıram. İstintaq orqanlarına lazım olan materiallara mən necə imza atmaya bilərdim ki, zorakılığın tətbiqi və qeyri sovet metodları ilə aparılan istintaqın işində Beriyanın sağ əli olan Azərbaycan K(b)P MK-nın I katibi Bağırov bilavasitə iştirak edirdi."

Şabanbəyov: "Həbs olunanlar istintaq zamanı XDİK Şamaxı rayon şöbəsində Qriqoryan, Malyan, Mədət Həsənov, Müstafa Mustafayev, Xaldıbanov, Martirosov, Əliyev tərəfindən döyülürdü. Bir şeyi bilirəm ki, millətçi təşkilatın üzvü olmaları haqqında izahatlar, həbs olunanlardan adətən amansız repressiya nəticəsində alınırdı.

Həbs olunanları çəkmələrin dabanları ilə ayaqlayırdılar. Martirosovun 60 – 70 sm uzunluğunda xüsusi rezin şlanqı var idi. O, bununla istintaq zamanı həbs olunanları döyürdü. Məhbuslar

əlləri yuxarı barmaqlarının üstündə uzun müddət dayanmağa məcbur edilirdilər... İsrafil İbrahimovun istintaq zamanı qulağı kəsilmişdi. O, bu hadisənin Sumbatovun öz kabinetində onu suqrafını ilə vurması nəticəsində baş verdiyini demişdi. Sumbatov onun saqqalından tutaraq kabinetdə sürüyərək əksinqilabçı təşkilatın üzvü olmasını boynuna almasını tələb etmişdir.

Əmirov və Kələntərovun ərizələrində adı çəkilən XDİK-nin sabiq əməkdaşı Mədət Həsənovun ifadəsi: “Qriqoryan, Şer və Musatov İbrahimov İsrafil döyürdülər. Qriqoryan mənə bu prosesdə iştirak etməyi əmr etdi və doğrudan da mən məhbusa bir neçə dəfə zərbə endirdim... Şəxsən mən Malyan Mixaillə birlikdə rayonun sabiq prokuroru Əmirovu və çayxananın su daşıyanı, 74 yaşlı qoca Hüseynov Məşədi Qədimi döymüşəm.

XDİK-nin əməkdaşları ittiham olunanlar, Cəbiyev, Hüseynov və başqalarından tələb edirdilər ki, Rayon Hərbi Komissarlığının işçisi Paşayevdən (başqa iş üzrə həbs olunmuşdur) 700 ədəd tufəng və 20 min güllə alaraq rayonun kolxozçularına paylamaları haqqında izahat versinlər. Bu dövrdə XDİK-nin əməkdaşları tərəfindən heç bir axtarış aparılmamış və bir dənə də silah tapılmamışdır. Onlar özləri bilirdilər ki, bu iddiaların heç bir əsası yoxdur.

Məhkəmə prosesində bütün məhbuslar onlara qarşı irəli sürülən ittihamları rədd etmişdir. Avalov və Əmirov iclasın qapalı keçirilməsini istəmişlər. Onlar qapalı iclasda istintaq zamanı işgəncələrə məruz qaldıqlarını, döyüldüklərini bildirmişlər. Bundan sonra iclas növbəti günə qədər təxirə salınmışdır. Bu zaman Qriqoran Şamaxıda olduğundan, məhbusların hərəkətinə nəzarət etdiyindən, məhbuslara bir daha təzyiq etdiyindən məhkəmənin səhəri günü məhbuslar tərəfindən ittihamın rədd edilməsi halları olmamışdır.

Məhkəmənin gedişində 1 May kolxozunda 1936 və 1937-ci ilin I yarısında 570 baş qoyun və quzu, 25 baş inək, 18 baş kəl, 29 baş buzov, 12 baş keçinin məhv edilməsi haqqında faktlar ekspertiza

nəticəsində sübut olunmamışdır.

Bütün bu qeyd olunanlar belə bir nəticə çıxarmağa imkan verir ki , Sultanov Həmid, İbrahimov İsrafil, Hüseynov Xəlifə və başqaları haqqında qaldırılmış cinayət işi əksinqilabi təşkilatın olması haqqında faktın özünün olmaması ucbatından XDİK əməkdaşlarının özləri tərəfindən süni şəkildə yaradılmışdır. Müttəhimlərin özlərini təqsirli bilmələri haqqında etirafları isə onlardan istintaq zamanı cinayətkar metodlarla alınmışdır.

Yuxarıda qeyd olunanları əsas götürərək, CM 363 – 367-ci maddələrinə istinad edərək Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin Kollegiyasından Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin 2 noyabr 1937-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsi xahiş edilsin. Müttəhimlər:

- Sultanov Həmid Həsənoviç
- İbrahimov İsrafil Ələkbər oğlu
- Hüseynov Xəlifə Məmməd oğlu
- Avalov Aram Cümşüdoviç
- Əmirov Əhməd Yusif oğlu
- Məmmədov Əlisaab
- Yurxanov Georgi Stepanoviç
- Kələntərov Ağalar Qafar oğlu
- İsrafilov - Eyub – Əliyev Məmməd Mirzə oğlu
- Tarverdiyev Mirələm
- Cəbiyev Sirac Səmrəddin oğlu
- Sadıxov Əli Əziz oğlu
- Bəkirov Babalı İbrahim oğlu
- Hüseynov Məmməd Məşədi Qədim Nadir oğluna qarşı qaldırılmış cinayət işinə CM 4-cü maddəsinin 5-ci hissəsinə əsasən, onların əməllərində cinayət tərkibi olmadığına görə xitam verilsin.”

Azərbaycan SSR prokuroru, III dərəcəli dövlət hüquq
müşaviri Babayev 31 dekabr 1954-cü il (40)

Şamaxıda keçirilmiş açıq məhkəmədə ittiham olunanlar repressiyaya uğramış şəxslərin çox az hissəsini əhatə edir. Ümumiyyətlə götürüldükdə isə Şamaxıda XX əsrin 30 – 40-cı illərində repressiyaya məruz qalmış yüzlərlə insanın dəqiq sayını bir sıra sənədlər məhv edildiyindən müəyyən etmək mümkün deyil. Lakin Şamaxıda keçirilmiş açıq məhkəmədə ittiham olunanlardan başqa repressiyaya məruz qalmış bir sıra digər şəxslərin də adlarını dəqiqləşdirmək mümkün olmuşdur.

III FƏSİL

Şamaxının repressiya qurbanları

Siyasi repressiyaya məruz qalmış şamaxılılar içərisində sadə fəhlə və kəndlidən tutmuş görkəmli ziyalılara, din xadimlərinə, hətta rəhbər partiya və sovet işçilərinə də rast gəlmək olur. Onlardan bəziləri aşağıdakılardır:

Şeyxülislam Mirmöhsün Həkimzadə

(1882-1967)

Şeyx Mirmöhsün Şeyx Əli oğlu Həkimzadə 1882-ci ildə Şamaxıda, İmamlı məhəlləsində, mötəbər din xadimi Şeyx Əlinin müqəddəs ocağında dünyaya gəlmişdir. İlk ibtidai təhsilini evdə atasının yanında almışdır. Daha sonra təhsilini davam etdirmək üçün Məşhəd, Xorasan və Nəcəfə göndərilir. Yeddi il Məşhəd şəhərində mükəmməl təhsil aldıqdan sonra əvvəlcə axundluq, sonralar isə şeyxlik rütbəsinə layiq görülür. 1914-cü ildə təhsilini başa vurub Şamaxıya qayıdan Mirmöhsün Həkimzadə atasının ən yaxın köməkçisinə çevrilmişdir. Zaqafqaziya şeyxülislamının xüsusi sərəncamı ilə Şamaxı şəhərinin “İmamlı” məscidinin axundu təyin edilir.

1918-ci ilin mart ayında Stepan Şaumyanın başçılığı ilə Stepan Lalayanın dəstəsi Şamaxıda misli görünməmiş qırğınlar törətdilər. Minlərlə insanlar yandırıldı, uşaqların, qocaların başları kəsildi. Təkcə Şamaxıda rəsmi məlumatlara görə 8 min, qeyri-rəsmi məlumatlara görə 30 min adam soyqırma məruz qaldı. Mirmöhsün Həkimzadə də anasını götürüb Şamaxıdan çıxır və Qalağayına gedir.

1928-ci ildə Mirmöhsün Həkimzadənin evində yoxlamalar

aparılır. Zinət əşyaları müsadirə edilir, özü isə qiymətli əsərləri ilə birlikdə Bakıya aparılır. 6 ay Bakıda həbsxanada saxlanılır. Nəhayət 6 aydan sonra günahsız bilinib azad edilir, əsərləri isə yandırılır. Bu hadisədən sonra Mirmöhşün Həkimzadə həmişəlik Bakıya köçür, repressiyadan qurtarmaq üçün müəyyən yerlərdə fəhlə işləməyə başlayır.

1943-cü ildə dini idarə təşkil olunandan sonra 1937-ci il repressiyalarından yaxasını qurtara bilən axundlar bura dəvət olundular. Axund Mirmöhşün Həkimzadə Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin sədrinin müavini seçilir.

1954-cü ildə Şeyxülislam Axund Ağa Əlizadə vəfat etdikdən sonra Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin qurultayı çağrılır və böyük səs çoxluğu ilə Axund Şeyx Mirmöhşün Həkimzadə Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin sədri seçilir.

Şeyxülislam Axund Mirmöhşün Həkimzadə 12 il Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin sədri vəzifəsində işləyir. İşlədiyi müddət ərzində o, yeni məscidlərin açılmasına, bir çox məscidlərdə azanların minarələrdən verilməsinə, yeni mədrəsələrin tikilməsinə nail olmuşdur.

Şeyxülislam Axund Mirmöhşün Həkimzadə 1967-ci ildə 85 yaşında dünyasını dəyişmişdir.

Sultanməcid Məcid oğlu Əfəndiyev

(1887 - 1938)

S.M.Əfəndiyev 26 may 1887-ci ildə Şamaxı şəhərində anadan olmuşdur. 1915-ci ildə Kazan Universitetinin tibb fakültəsini bitirmişdir. 1902-ci ildən inqilabi hərəkata qoşulmuşdur. 1903-cü ildə "Hümmət" təşkilatının yaradıcılarından biri olmuş və 1905 – 1907-ci il I rus inqilabında iştirak etmişdir.

1917-ci il fevral – burjua inqilabından sonra Bakı Sovetinin üzvü olmuşdur. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə düşməninə münasibət göstərdiyinə görə Həştərxana getmişdir. RSFSR millət komissarlığında Zaqafqaziya müsəlmanlarının işi üzrə komissar və

RK(b)P yanında Şərq xalqları kommunist təşkilatlarının Mərkəzi bürosunda sədr müavini vəzifələrində çalışmışdır. Azərbaycan XI ordu tərəfindən işğal olunduqdan sonra 1920 – 1921-ci illərdə Bakı Soveti İcraiyyə Komitəsinin üzvü, AK(b)P-nin Gəncə quberniyası üzrə fəvqəladə səlahiyyətli nümayəndəsi və Gəncə quberniyasının komissarı, 1921 – 1924-cü illərdə Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin üzvü, Azərbaycan SSR Torpaq Komissarı, 1924 – 1927-ci illərdə Azərbaycan K(b)P Mərkəzi Nəzarət Komissiyasının sədri, 1927-ci ildə Azərbaycan SSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin sədr müavini, 1931-ci ildə isə sədri və ZSFSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin sədrlərindən biri vəzifələrində çalışmışdır. 1924 – 1927-ci illərdə RK(b)P Mərkəzi Nəzarət Komissiyasının, RK(b)P Zaqafqaziya Ölkə Komitəsinin, Azərbaycan K(b)P Bürosunun və SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin üzvü olmuşdur. 1938-ci ildə repressiyaya məruz qalaraq güllələnmişdir.(41)

Əfəndiyeva Zivər Məlik qızı

Görkəmli ictimai – siyasi xadim Sultanməcid Əfəndiyevin həyat yoldaşı Zivər xanım 1905-ci ildə Şamaxıda anadan olmuşdur.

Zivər xanım Azərbaycan Tibb Universitetini bitirmişdir. 1937-ci ildə həbs edilmişdir. Həbs edildiyi zaman 3 övladı olmuşdur. 1938-ci ildə 8 il həbs cəzasına məhkum edilərək Mordovada Potma həbs düşərgəsinə göndərilmişdir. 1939-cu ildə Voloqdaya köçürülüb və burada həkim kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Zivər xanımın məhbus həyatı 1946-cı ilə kimi davam etmişdir. Həmin il Bakıya qayıdıb, ancaq orada yaşamağa icazə verilmədiyindən əvvəl Zərdabda, sonra isə Gəncədə yaşamışdır.

SSRİ Ali Məhkəməsi Hərbi Kollegiyasının 7 dekabr 1955-ci il qərarına əsasən bəraət aldıqdan sonra Zivər xanım Bakıya köçmüşdür.(42)

Möhsün Nəcməddin oğlu İsrafilbəyov (Qədirli)

(1893 - 1941)

12 avqust 1893-cü ildə Şamaxıda anadan olmuşdur. 1911-ci ildə Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə (bolşeviklər) Partiyası sıralarına daxil olmuşdur. Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə (bolşeviklər) Partiyası Bakı Komitəsinin və Bakı Sovetinin üzvü seçilmişdir. 1917-ci il fevral çevrilişindən sonra Bakıya qayıdan Möhsün İsrafilbəyov "Hümmət" (bolşevik) təşkilatına üzv olur. 1918-ci ilin martında Lənkəran, Cavad, Şamaxı qəzalarının fəvqəladə komissarı təyin olunmuşdur. Nəriman Nərimanovun yaxın silahdaşı olmuş, partiyadaxili ixtilaflarda onun mövqeyini dəstəkləmişdi. Azərbaycanda malyariya, traxoma və s. xəstəliklərin ləğv edilməsində böyük xidməti olmuşdur. Repressiyaya məruz qalmış, 1941-ci ildə vəfat etmişdir. Ölümündən sonra bəraət almışdır. (43)

Qədirli Mələk Mustafa qızı

1905-ci ildə Şamaxı rayonunda anadan olmuş, Bakı şəhəri, Buy-nakskaya 24 ünvanında yaşamışdır. Kimya müəlliməsi işləmişdir. Ailə tərkibi: qızı Nilüfər - 11 yaş, oğlu Aydın - 14 yaşında. Həyat yoldaşı Qədirli Möhsün Nəcməddin oğlu 02.01.1938-ci il tarixdə SSRİ Ali Məhkəməsi Hərbi Kollegiyasının Səyyar Sessiyası tərəfindən əksinqilabi-millətçilik terrorçuluq fəaliyyətinə görə I kateqoriya ilə güllələnməyə məhkum edilmişdir. Qədirli Mələk Mustafa qızı vətən xaininin həyat yoldaşı kimi SSRİ MİK-in 04.07.1934-cü il tarixli qərarına əsaslanaraq 10.11.1937-ci il tarixdə həbs edilmiş, SSRİ XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 09.04.1938-ci il tarixli qərarına əsasən cəzasını İslah-Əmək Düşərgəsində çəkməklə 8 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilmişdir.(44)

Sultan Məcid Qənizadə

(1866 – 1937)

Azərbaycanın tanınmış maarifxadimi, müəllim, yazıçı, tərcüməçi, jurnalist, bir sıra lüğətlər, dərsliklər, bədii əsərlər, felyetonlar

müəllifi Sultan Məcid Qənizadə 1866-cı ilin aprel ayında Şamaxıda tacir Hacı Murtuzəli kişinin ailəsində dünyaya gəlmişdir. Onun ulu babası Ağa Məsih Şirvani Şamaxının tanınmış şairlərindən olmuşdur. Ədibin bəzi məqalələrini “Məsihzadə” imzası ilə yazması da bu varisliyə işarədir. Rus dilini mükəmməl bildiyindən Sultan Məcid Qənizadə 1883-cü ildə Tiflisdəki Aleksandrovski Müəllimlər İnstitutuna daxil olmuşdur. O vaxt müsəlmanların şəhər məktəblərində müəllim işləməsi çar hökuməti tərəfindən qadağan edildiyindən Sultan Məcid Qənizadə tələbə dostu və gələcəkdə yaxın silahdaşı olacaq Həbibbəy Mahmudbəyovla birlikdə kənd məktəblərinə təyin edilirlər. Bu haqsızlıqla razılaşmayan hər iki dost Bakıya gələrək 1887-ci ildə “Rus-Azərbaycan məktəbi” adlı ibtidai təhsil ocağının yaradılmasına nail olurlar. “Lüğəti-rusi və türki” (1902), “Samouçitel tatarskoqo yazıka” və başqa kitabların müəllifi olan S.M.Qənizadə bir müddət Qori Müəllimlər Seminariyasında, sovet hakimiyyəti illərində isə respublikanın Xalq Maarif Komissarlığında çalışmış, müxtəlif elmi cəmiyyətlərin, komissiyaların üzvü olmuşdur. Bu qocaman maarif xadiminə hamı ehtiramla “Mirzə Məcid” deyərək müraciət edərmiş. Onun Azərbaycan teatrının inkişafı sahəsində də böyük xidmətləri olmuşdur. Sultan Məcidi Hüseyn Ərəblinskinin teatra gəlməsində böyük rolu olmuşdur və ilk dəfə məhz Sultan Məcid Qənizadənin rejissorluğu ilə hazırlanmış “Vəzir xani-Lənkəran” komediyasının tamaşasındakı (1898) Mehtər Kərim rolunu oynamışdır. Sultan Məcid Qənizadə həm də tərcüməçi idi. Mütəxəsislər rus dramaturgiyasını ilk dəfə səhnəmizə gətirənin məhz Sultan Məcid Qənizadə olduğunu qeyd edirlər. O, Lev Tolstoy ilə məktublaşmışdı və 1894-cü ildə onun “Əvvəlinci şərabçı” pyesini tərcümə etmiş, həmin ilin may ayında Bakıda tamaşaya qoymuşdur. Bu da Azərbaycan səhnəsi tarixinə rus dramaturgiyasının ilk tamaşası kimi daxil olmuşdur.

S.M.Qənizadə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə parlamentin üzvlərindən biri olmuşdur.

Sultan Məcid Qənizadə “Qönçə xanım”, “Axşam səbri xeyir

olar", "Allah xofu", "Məktubati-Şeyda bəy Şirvani" ümumi başlığı altında yazdığı "Müəllimlər ictimaiyyəti" hekayəsi və "Gəlinlər həmayili" romanı və s. əsərlərin müəllifidir. Sultan Məcid Qənizadə müsəlman aləmində əsrlər boyu davam edən qadın geriliyinə son qoymaq üçün "Gəlinlər həmayili"ndə öz fikirlərini oxucuların mühakiməsinə vermişdi. Sovet dövründə onun "Məktubati-Şeyda bəy Şirvani" romanının təhlili ziddiyyətli şəkildə aparılmış, onun fanatizmə, geriliyə qarşı yönəldilmiş tənqidi qəbul edilsə də, allaha inamı qəbul edilməmişdir. Bu səbəbdən də Qənizadənin fikirləri "ziddiyyətli görüşlər" kimi qiymətləndirilmişdir. Sovet tarixşünaslığında qeyd olunur ki, "S.M.Qənizadə 1937-ci ildə, 72 yaşında vəfat etmişdir". Lakin Sultan Məcid Qənizadə öz əcəli ilə vəfat etməmiş, repressiyanın qurbanı olmuşdur. O, 1937-ci ildə "xalq düşməni" kimi həbs edilərək güllələnmişdir.

Abbas Mirzə Əbdülrəsul oğlu Şərifzadə

(1893 - 1938)

Abbas Mirzə Şərifzadə 1893-cü il dekabrın 12-də Şamaxının Yuxarı Qala məhəlləsində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. Onun atası Mirzə Rəsul dünyagörüşlü bir insan idi. Seyid Əzim Şirvaninin açdığı yeni "Üsuli-Cədid" məktəbində dərs deyən Mirzə Rəsul Şamaxının ən hörmətli müəllimlərindən sayılırmış.

Abbas Mirzə Şərifzadə Şamaxıda dünyaya göz açsa da, onun gəncliyi, ümumiyyətlə, bütün ömrü Bakı ilə bağlıdır. Belə ki, 1902-ci ildə Şamaxıda baş verən dəhşətli zəlzələdən sonra bir çoxları kimi onların da ailəsi şəhəri tərk etmişdir, Bakıya köçürlər. O, 1903-cü ildə gimnaziyaya daxil olur. Məhz bu illərdə də səhnə ilə maraqlanmağa başlayır.

Abbas Mirzə Şərifzadə ilk dəfə 1908-ci ildə Molyerin "Zorən Təbib" əsərində epizodik rolda oynayır. Düz iki ildən sonra - 1910-cu ildə "Maarif" cəmiyyəti nəzdində yaradılmış teatr kollektivinə qəbul olunur. Qısa müddət ərzində bir neçə rolda çıxış edən Abbas Mirzə 1911-ci ildə, onu bir sənətkar kimi təsdiq edən ilk obrazı-

nı yaradır. Bu, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin “Ağa Məhəmməd Şah Qacar” faciəsinin əsas qəhrəmanı Qacar obrazı idi.

Azərbaycan teatrı səhnəsində ilk dəfə Hamleti məhz Abbas Mirzə Şərifzadə oynamışdır. Cəfər Cəbbarlının tərcüməsi əsasında A.A.Tuqanovun səhnələşdirdiyi bu tamaşa 1927-ci ildə Dram Teatrı səhnəsində qoyulmuşdur. Abbas Mirzə “Şeyx Sənan”, “Oqtay Eloğlu”, “Aydın”, “Ağa Məhəmməd Şah Qacar”, “Qaçaq Kərəm” əsərlərini səhnələşdirmiş, “Leyli və Məcnun”, “Əsli və Kərəm”, “Aşiq Qərib”, “Şah İsmayıl” operalarının quruluşçu rejissoru olmuşdur. Azərbaycan kino sənəti tarixində onun adı birincilər sırasındadır. “Bismillah”, “Hacı Qara”, “Gilan qızı”, “Məhəbbət oyunu” filmlərini çəkən Abbas Mirzə ilk kino rejissorumuzdur.

1936-cı ildə Azərbaycan SSR xalq artisti adını almış Abbas Mirzə Şərifzadə 1937-ci il dekabrın 7-də evində axtarış aparılaraq həbs olunmuşdur. Ağır işgəncələrdən sonra Ruhulla Axundovdan alınmış ifadə əsasında onun həbs olunduğu bildirilir. Həmin ifadədə əksinqilabi millətçi təşkilatına Milli Dram Teatrının direktoru Əli Kərimovu cəlb etməsi, Əli Kərimovun da öz növbəsində Abbas Mirzə Şərifzadəni təşkilatla tanış etməsi ilə bağlı məlumat verilir. Ruhulla Axundovdan fərqli olaraq, Əli Kərimov sözügedən təşkilatla bağlılığından danışarkən, Abbas Mirzə Şərifzadənin adını hallandırmamışdır. İsrarla dönə-dönə verilən bu suala rədd cavabı vermişdir. Ona görə də istintaqın gedişində tərtib olunmuş arayışda ona qarşı irəli sürülən ittiham “əldə olunmuş məlumatlara görə, bir xarici dövlətin xeyrinə casusluq etmişdir” kimi ittihamla əvəz edilmişdir. Konkret olaraq ona İran dövlətinin xeyrinə casusluq ittihamı irəli sürülmüşdür. Onu həbs edərkən bir teatr qılıncı və iki teatr tapançası silah kimi müsadirə edilmişdir. 22134 nömrəli cinayət işinin istintaqı 11 ay, 13 gün davam etmişdir. İstintaqın gedişatı zamanı müstəntiqlər, əsasən, onun İranın xeyrinə casusluq etdiyini sübut eləməyə çalışırdılar. Onun xarici ölkə səfirliklərilə əlaqələrini araşdırarkən, məlum olur ki, Abbas Mirzə Şərifzadə 1932-ci ildə Gəncədə olarkən, iki-üç dəfə orada fəaliyyət göstərən

İran konsulxanasına getmişdirmiş. İran konsulxanasının rəhbəri teatri çox sevirmiş. Demək olar ki, hər axşam onların tamaşalarına baxmağa gəlirmiş. Oyunlarına böyük maraqla baxdığı aktyorları hərdən qonaq çağırmağı da unutmurmuş. Abbas Mirzə Şərifzadə də məhz bu münasibətlə bir neçə dəfə İran konsulluğunda olmuşdurmuş.

İşgəncələrə davam gətirərək, bütün ittihamlara, demək olar ki, “yox” cavabı verən, heç kim haqqında ifadəyə imza atmayan Abbas Mirzə yalnız şahid ifadələri əsasında günahlandırılmışdır. İstintaqın gedişatı zamanı onun işinə daha bir ittiham əlavə olunur: “Abbas Mirzə əksinqilabi burjua millətçi təşkilatının üzvüdür”.

Abbas Mirzə Şərifzadə məhkəmənin 19 oktyabr 1938-ci il tarixli hökmü ilə əmlakı müsadirə edilməklə güllələnməyə məhkum edilmiş və hökm 1938-ci il noyabrın 16-da yerinə yetirilmişdir. Ölümündən sonra bəraət verilmişdir.

Abbas Mirzə Şərifzadənin nəticəsi “Evrovizion – 2011”-in qalibi Eldar Qasimov müsabiqədən sonra keçirilmiş mətbuat konfransında bildirmişdir ki, “mənə ulu babam kömək etdi, mən onun nəticəsi olmağımdan qürur duyuram” (45)

Axundov Ağə Əbdülxalıq oğlu

(1882 - 1949)

21 mart 1882-ci ildə Şamaxı şəhərində anadan olmuşdur. Atası Axundov Əbdülxalıq Hacı Abdulla oğlu (1863-1950) – 1888-ci ildə Almanıyanın Erlangen Universitetini bitirmişdir.

1900-cü ildə Bakı real məktəbini bitirib, Kiyev Politexnik Universitetinə daxil olur. Sonra Hacı Zeynalabdin Tağıyevin ilk təqaüdçülərindən biri kimi Belçikaya gedir, Lyej Universitetini mühəndis-elektrik ixtisası üzrə bitirir. Təhsilini başa vurduqdan sonra Sürixdə Erlikon mexanika zavodunda işləyir. Ağə Axundov Luqanoda ilk Su Elektrik Stansiyasının layihəsinin müəllifi kimi məşhurdur (layihənin müəllifi kimi bu gün də Luqanoda xatirə lövhəsi vardır).

Ağanın orijinal layihələrindən biri də Hollandiyada salınmış körpüdür. Körpü bu gün də turistlərin diqqətini cəlb edir. Cenevrə elmi cəmiyyətinin üzvü, 10 dil bilən poliqlot, Azərbaycanda elektrotexnika elminin, bu sahə üzrə ilk təhsil müəssisəsinin banisi (sonralar texnikum N.Nərimanovun adını daşımışdır), Azərbaycan dilində elektrotexnika dərsliklərinin, elektrotexniki terminlər üzrə ilk türkcə-rusca lüğətin müəllifi, Azərbaycan Sənaye İnstitutunun (indiki Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası) prorektoru, pedaqoji institutda ümumi elektrotexnika kafedrasının müdiri, Azərbaycan Sənaye İnstitutunda özünün yaratdığı energetika fakültəsinin ilk dekanı olmuşdur.

Ağa Axundov Avropada təhsildən qayıtdıqdan sonra Aprel inqilabına qədər Bakıda ilk özəl elektrotexniki Lyumer kontorunu açır (Lyumerlərin kiçik qardaşı ilə dostluq xatirəsinə görə kontoru belə adlandırır). İtaliyanın “Fiat” avtomobillərinin satışını təşkil edən ilk firmanı da Ağa Axundov açmışdır. Bu firma sürətlə böyüyüb bütün Zaqafqaziyada “Fiat”ın rəsmi filialına çevrilmişdi. Ona, hətta, Turindəki “Fiat” zavodunun rəhbərliyini təklif etmişdilər. Lakin o, xanımı ilə məsləhətləşib, həmin təklifi qəbul etməmişdi. 1925-ci ildə Ağa Sovet Zaqafqaziyası tərəfindən Ümumdünya Paris sərgisinə əzamiyyətə göndərilmişdir. Almaniyadan keçərkən o, yolüstü Münhen Universitetinin tibb fakültəsini bitirmiş qardaşı İsmayıl Axundovla görüşmüşdü. İsmayılı tropik xəstəliklər üzrə gözəl mütəxəssis kimi Hamburqda işləməyə dəvət edirlər, orada o, dissertasiya müdafiə edir, Fransada, Əlcəzairdə, İsveçrədə keçirilən simpoziumlarda çıxışlar edir.

1928-ci ildə İsmayılı təkidlə Bakıya qayıdıb o zaman az qala milləli fəlakətə çevrilmiş malyariya xəstəliyi ilə mübarizə aparmağa çağırırlar. O, parlaq karyerasından əl çəkib Azərbaycana qayıdır və tropik xəstəliklərə qarşı mübarizə işlərinə başlayır.

1938-ci ildə represiyaya məruz qalmış və Krasnoyarsk düşərgəsinə sürgün olunmuşdur. O, sürgündə də yorulmaz alim, müdrik filosof kimi çalışır, öyrədir, tətbiq edir, yaradırdı. Ağa

həmin düşərgənin texniki şöbəsində rəis müavini işləyirdi. Ağa Axundov 1949-cu ildə vəfat etmişdir. Alimin vəfatından sonra onun ailəsinə Krasnoyarsk düşərgəsinin rəisi tərəfindən başsağlığı göndərilmişdi. Başsağlığında yazılırdı ki, elm aləmi gözəl insan və böyük alimi itirmişdir.

Məmməd Xələfbəyov

Şamaxıda anadan olmuşdur. İstanbul universitetinin tibb fakültəsini bitirmiş və 30-cu illərdə Semaşko adına xəstəxananın cərrahiyyə şöbəsində professor Mirəsədulla Mirqasimovun yanında işləmişdir. 1930-cu illərin sonunda repressiyaya məruz qalmış, Kollima (Rusiyanın Maqadan vilayəti) həbs düşərgəsinə göndərilmiş, düşərgə xəstəxanasında həkim işləmişdir. Ölümündən sonra bəraət almışdır.

Məhərrəmov Məhərrəm Rəsul oğlu

(1909 – 1937)

1909-cu ildə Şamaxıda anadan olmuşdur. ÜİK(b)P üzvlüyünə namizəd, ali təhsilli. Xalq hakimi işləmiş, Ali Məhkəmənin işçiləri üçün ayrılmış binada yaşamışdır. 15 oktyabr 1937-ci ildə SSRİ Xalq Daxili İşlər Kommisariatının Moskva Vilayət İdarəsinin nəzdində olan “üçlüyün” qərarı ilə əksinqilabi təşkilatın üzvü olması ittihamı ilə həbs olunmuşdur. 15 noyabr 1937 -ci ildə güllələnməyə məhkum edilmiş, 3 gün sonra, 19 noyabr 1937-ci ildə hökm icra olunmuşdur. 22 yanvar 1990-cı ildə bəraət almışdır. Sənədləri Rusiya Federasiyasının Dövlət arxivində saxlanılır.

Hacıbaba Hacı Ələsgər oğlu Nəzərli

(1895 – 1938)

Hacıbaba Nəzərli 1895-ci il martın 22-də Şamaxı şəhərində anadan olmuşdur. M.Ə.Sabirin "Ümid" məktəbini bitirmişdir. Moskvada Qırmızı Professura İnstitutunda təhsil almışdır (1930-1933). 1934-cü ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü idi. «Casusun

yardımcısı» (1926), «Qışlaqdan kəndə» (1927), «Laçın» (1928), «Satqın» (1930), «Ölülər rəqs edərkən» (1930) kitablarının müəllifi olmuşdur.

Təhlükəsizlik idarəsinin əməkdaşı Qriqoryanın 9 aprel 1937-ci il tarixli arayışına əsasən və əksinqilabi, burjua-millətçi təşkilatının fəal üzvü kimi qeyd edilərək həbs edilən Əli Nəzminin, ağır, dözülməz işgəncələr altında 4, 7 iyul 1937-ci il tarixlərdə istintaqa verdiyi ifadələrə görə Hacıbaba Nəzərlinin həbs olunması üçün sənədlər dördüncü şöbənin təhlükəsizlik kapitanı Tsinmanın təsdiqinə verilir. O, 1933-1934-cü illərdə Azərbaycan Sovet Yazıçıları İttifaqı təşkilat komitəsinə sədrlik etmişdir, 1934-1937-ci illərdə isə Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının direktoru işləmişdir.

H.Nəzərli 16.07.1937-ci il tarixdə həbs edilmiş, XDİK-nın 08.01.1938-ci il tarixli qərarına əsasən SSRİ Ali Məhkəməsi tərəfindən I kateqoriya ilə əksinqilabçı, ziyanverici, millətçi fəaliyyətinə görə güllələnməyə məhkum edilmişdir.

Nəzərli Zivər Məmmədəli qızı

1902-ci ildə Şamaxı rayonunda anadan olmuş, Bakı şəhəri Suraxanı küçəsi, 81, mənzil 4 ünvanında yaşamışdır.

Ailə tərkibi: oğlu Böyükağa – 18 yaşında

Nəzərli Zivər Məmmədəli qızı vətən xaininin həyat yoldaşı kimi SSRİ MİK-in 00486 №-li 04.07.1934-cü il tarixli qərarına əsaslanaraq SSRİ XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 09.04.1938-ci il tarixli qərarı ilə CM 72, 73-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək 22.11.1937-ci il tarixdən hesablanmaqla cəzasını İslah – Əmək Düşərgəsində çəkməklə 8 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilmişdir.

Zaqafqaziya Hərbi Dairəsi Tribunalının 07.02.1956-cı il tarixli qərarına əsasən Nəzərli Zivər Məmmədəli qızına bəraət verilmişdir. (46)

Aşıq Mirzə Bilal Mustafa oğlu Mikayılov

(1872 - 1937)

1872-ci il mart ayının 12-də Şirvan qəzasının Ağsu rayonunda Qəşəd kəndində anadan olmuşdur. Əvvəl Molla Xasının məktəbində oxumuş, sonra Şamaxıda böyük maarifçi Seyid Əzim Şirvaninin məktəbində təhsilini davam etdirmişdir. O, ərəb-fars dillərini bildiyinə görə klassik poeziyanı da dərindən öyrənmişdir. Şamaxıda fəaliyyət göstərən “Beytüs-səfa” və Mahmud Ağa Əhməd Ağa oğlunun musiqi-şeyr məclisi onun aşiq kimi formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Onun inkişafına Əngəxaranlı Aşıq İbrahimin də müsbət təsiri olmuşdur. O, “Şirvan bülbülü” Mirzə Məhəmməd həsəndən sənəti mükəmməl şəkildə öyrəndikdən sonra el məclislərinə getməyə başlamışdır. “Pristavin əlindən” adlı şerinə görə 1917-ci ildə onu Çar hökuməti həbs etmişdir.

1928-ci ildə Bakıda, Azərbaycan Aşıqlarının I qurultayının iştirakçısı olan Aşıq Bilal Ü.Hacıbəyov, C.Qaryağdıoğlu, S.Şuşinski, Q.Pirimov, Aşıq Sənəm, Aşıq Mirzə, Aşıq Əsəd, Aşıq İslam, Aşıq Məhəmməd və başqaları ilə dost olmuşdur. O, qırx ilə yaxın Şirvanda aşiq sənətini inkişaf etdirmiş və öz davamçılarını yetirmişdir.

Şirvanlı Aşıq Mirzə Bilal 1937-ci il iyulun 31-dən avqustun 1-nə keçən gecə, erməni Martirosovun imzaladığı sənəd əsasında həbs edilmişdi. Azərbaycan XDİK Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsi 4-cü şöbəsinin əməliyyat müvəkkili Martirosovun imzaladığı sənəd, tutulmalılardan birinci dərəcəsinə (yəni ən təhlükəliyə) aid olan Mirzə Bilalın evində axtarış aparmağa, onu həbs etməyə rəsmən icazə verirdi. Saxta ittihamda o, Şamaxı rayonundakı qiyamçı hərəkatın ən fəal üzvlərindən sayılır, Qəşəd kəndindəki əksinqilabi dəstənin başçısı kimi qələmə verilir, onun əksinqilabi təşkilatı əhalini cəlb edənlərin və əksinqilabi təbliğat aparən şəxslərin ən əsaslarından olduğu qeyd edilir, silahlı üsyana hazırlıqla bağlı sursat əldə etdiyi göstərilirdi. Əslində günahı o idi ki, bircə kəlmə “gəl” desəydi, camaat ardınca düşərdi. Sovet rejimi üçün də bun-

dan böyük təhlükə ola bilməzdi. Bu cür insanlar el-obaya görk olsun deyə, məhv edilməliydi.

Aşıq Bilal 1937-ci il noyabrın 26-dan 27-nə keçən gecə “xalq düşməni” adı ilə güllələnmişdir. Azərbaycan Respublikası prokurorluğunun 28 oktyabr 1993-cü il tarixli qərarı ilə Bilal Mustafa oğlu bəraət almışdır. Onun Bakıda 1960-cı ildə “Aşıq Bilal”, 1982-ci ildə isə “İlk baharım, gəl görüm” kitabları nəşr olunmuşdu. 2009-cu ilin iyun ayında Şamaxıda repressiya qurbanı aşıq Mirzə Bilalın anım günü keçirilmişdi.(47)

Sultanov Qəzənfər Hacı Zeynal oğlu

(1897 - 1937)

Azərbaycanın azadlığı uğrunda mücahid. Cümhuriyyət çağında Parlaman dəftərxanasında kargüzər, sovetləşmədən sonra XMK məktəbdənkənar tərbiyə şöbəsində katib işləmişdir. 1926-cı ildə müsavətçilik fəaliyyəti üstündə həbs edilərək 6 illiyə Sibirə sürgünə göndərilmişdir. 1932-ci ildə sürgündən qayıtdıqdan sonra Pedaqoji texnikumda tədris hissəsinin katibi işləmişdir. 23 dekabr 1936-da yenidən həbs edilərək 28 iyul 1937-ci ildə müsavətçi kimi güllələnmişdir.

Mahmudbəyov Ağalar bəy Mahmud bəy oğlu

(1884-1938)

Atası Mahmud bəy Mahmudbəyov (1863-1923) müəllim, Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının məzunu olmuşdur. 1883-cü ildə Qori seminariyasını bitirdikdən sonra bir neçə il Bərdə, Tərtər, Şamaxı şəhərlərində müəllimlik etmiş, 1890-cı ildə Bakıya köçmüşdür. Ömrünün sonunadək (1923) burada müəllimlik etmişdir. O, 1906-cı il sentyabrın 24-dən nəşr olunan "Rəhbər" jurnalının redaktoru olmuşdur. 25 avqust 1907-ci ildə Bakıda keçirilmiş Azərbaycan müəllimlərinin ikinci qurultayında sədrliyi Əli bəy Hüseynzadə etmiş, Mahmud bəy Mahmudbəyov, Süleyman bəy Axundov sədr müavini, Üzeyir bəy Hacıbəyov, Mirzə

Abdulla Talibzadə və Fərhad Ağayev katib seçilmişlər. Mahmud bəy Mahmudbəyov Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə təhsilin inkişafına yaxından köməklik göstərmiş, islahatlara dəstək vermişdir. 1919-cu il noyabrın 7-də Xalq Maarif Nazirliyi yanında yaradılmış islahat komissiyası Mahmud bəy Mahmudbəyovun sədrliyi ilə ana dili və ədəbiyyat fənni üzrə 7 nəfərdən ibarət komissiya təşkil etmişdir.

Atasının məsləhəti ilə Bakı real məktəbini bitirən Ağalar bəy Mahmudbəyov sonradan H.Z.Tağıyevin təqaüdü ilə Almaniya - Darmşadt Ali Texniki Məktəbində təhsilini davam etdirmişdir. O, 1908-ci ildə Almaniya təhsilini başa vuraraq, elektrotexnik diplomu almış və 1909-cu ildə Ş.Əsədullayevin neft mədənlərinin müdiri vəzifəsində çalışmışdır. Sonradan o, Ağaxundovla bir yerdə Bakıda "Lümyer" ("İşıq") elektrotexnika kontoru açmış, 1920-ci ildən sonra isə Azərbaycan Ali Xalq Təsərrüfatı Şurasında işləmişdir. 1931-ci ildə həbs edilərək 6 il azadlıqdan məhrum olunmuşdur. 1931-36-cı illərdə həbsdə olarkən Belomor-Baltik kanalının çəkilişində bütün elektrik işlərini o yerinə yetirmişdir. Həbsdən sonra Keşlədə işləmişdir. (48)

Əhədova Durna Söhbət qızı

1886-cı ildə Şamaxı rayonunun Hacı Qədirli kəndində anadan olmuşdur. Oğlu Əhədov Seyfulla Sərxan oğlu 386-cı atıcı diviziya komandanlığının məlumatına əsasən düşmən tərəfə keçdiyinə görə Hərbi Tribunalın 01.03.1942-ci il tarixli qərarına əsasən güllələnməyə məhkum edilmişdir. Əhədova Durna Söhbət qızı Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsilə repressiyaya məruz qalmış, SSRİ XDİK-nin qərarına əsasən 5 il müddətinə sürgün edilmişdir. Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 30.05.1942-ci il tarixli rəyinə əsasən Əhədova Durna Söhbət qızının işinə xitam verilmişdir.

Əhədova Gülsura Murad qızı

1907-ci ildə Şamaxı rayonunun Hacı Qədirli kəndində anadan

olmuşdur. Qaynı Əhədov Seyfulla Sərxan oğlu 386-cı atıcı diviziya komandanlığının məlumatına əsasən düşmən tərəfə keçdiyinə görə Hərbi Tribunalın 01.03.1942-ci il tarixli qərarına əsasən güllələnməyə məhkum edilmişdir. Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 30.05.1942-ci il tarixli rəyinə əsasən Əhədova Gülsura Murad qızı Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsilə repressiyaya məruz qalmış SSRİ XDİK-nın qərarına əsasən 5 il müddətinə sürgün edilmişdir. Azərbaycan SSR XDİK-nın 26 iyul 1942-ci il tarixli qərarına əsasən Əhədova Gülsara Murad qızının işinə xitam verilmişdir.

Əhədova Mina Dərgah qızı

1924-cü ildə Şamaxı rayonunun Hacı Qədirli kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: qaynanası Durna Söhbət qızı 1886-cı il təvəllüdlü. Həyat yoldaşı Əhədov Seyfulla Sərxan oğlu 386-cı atıcı diviziya komandanlığının məlumatına əsasən düşmən tərəfə keçdiyinə görə Hərbi Tribunalın 01.03.1942-ci il tarixli qərarına əsasən güllələnməyə məhkum edilmişdir. Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 30.05.1942-ci il tarixli rəyinə əsasən Əhədova Mina Dərgah qızı Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsilə repressiyaya məruz qalmış, SSRİ XDİK-nın qərarına əsasən 5 il müddətinə sürgün edilmişdir. Azərbaycan SSR XDİK-nın 26 iyul 1942-ci il tarixli qərarına əsasən Əhədova Mina Dərgah qızının işinə xitam verilmişdir.

Əliməmmədova Saat Əmirqulu qızı

1917-ci ildə Şamaxı rayonunun Şudux kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: qızları Əsmər, Ərzəgül. Həyat yoldaşı Əliməmmədov Seyid Əhməd Əzməmməd oğlu 12 aprel 1942-ci il tarixdə Hərbi Tribunal tərəfindən 58 maddənin 1 «b» bəndilə güllələnməyə məhkum edilmişdir. Əliməmmədova Saat Əmirqulu qızı vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsinin 2-ci hissəsi ilə təqsirli bilinərək 5 il müddətinə sürgün edilmişdir.

Əliyeva Abidə Babalar qızı

1910-cu ildə Şamaxı rayonunun Bağırılı kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: anası Durnisə xanım - 1871-ci il, həyat yoldaşı Əziz Hacı - 1910-cu il təvəllüdlü. Qayını Əliyev Dursunəli Ağacan oğlu (1923) 10 sentyabr 1941-ci ildə Qızıl Ordu sıralarına səfərbər edilmiş, düşmən tərəfə keçdiyinə görə məsuliyyətə cəlb olunmuşdur. Əliyeva Abidə Babalar qızı vətən xaininin ailə üzvü kimi Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsinin II hissəsilə təqsirli bilinmiş və ondan 28 aprel 1942-ci ildə yaşadığı yeri tərk etmək haqqında iltizam almışdır. Azərbaycan SSR XDİK-nın 28 may 1942-ci il qərarına əsasən Əliyeva Abidə Babalar qızı 5 il müddətinə Şimali Qazaxıstana sürgün olunmuşdur. Azərbaycan SSR XDİK-nın 24 iyul 1945-ci il qərarına əsasən Hərbi Tribunalın cavab gələnə kimi Əliyeva Abidə Babalar qızının yaşadığı yerdən çıxmamaq haqqında işinə xitam verilmişdir.

Əsədova Qızdar Nağı qızı

1892-ci ildə Şamaxı rayonunun Muğanlı kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: qızı Əsədova Durna - 9 yaş, oğlanları Faiq - 12 yaşında. Oğlu Əsədov Vahab Nəsir oğlu 25.09.1942-ci il tarixdə Hərbi Tribunal tərəfindən vətən xaini kimi güllələnməyə məhkum edilmişdir. Əsədova Qızdar Nağı qızı vətən xaininin anası kimi 12.10.1943-cü il tarixdə Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsi ilə təqsirli bilinərək repressiyaya məruz qalmışdır.

Xudiyeva Qızana Şahpələng qızı

1905-ci ildə Şamaxı rayonunun Bağırılı kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: qızları Parya Vəhdət qızı - 1928-ci il, Matoş - 1941-ci il, oğlanları Məhəmməd - 1926-cı il, İbran - 1931-ci il, Əlikram - 1939-cu il təvəllüdlü. Həyat yoldaşı Xudiyev Vəhdət Sərdar oğlu (1902) 31 avqust 1942-ci ildə 280-ci atıcı diviziyasının Hərbi Tribunalı tərəfindən mövqeyini dəyişdiyinə görə güllələnməyə məhkum olunmuşdur. Xudiyeva Qızana Şahpələng qızı Azərbaycan SSR

CM-nin 63-3 maddələri ilə təqsirli bilinərək vətən xaininin həyat yoldaşı kimi repressiyaya məruz qalmışdır. SSRİ XDİK-nın 12 dekabr 1942-ci il qərarına əsasən Xudiyeva Qızana Şahpələng qızının işinə xitam verilmişdir.

Babayeva Nazxanım Xanış qızı

1922-ci ildə Şamaxı rayonunun Çaxırlı kəndində anadan olmuşdur. “Qırmızı Azərbaycan” adına kolxozun üzvü olmuşdur. Ailə tərkibi: atası Xanış Rza oğlu, qaynatası Baba İmamverdi oğlu 1858-ci il, oğlu Ziyadxan Məmməd oğlu 1940-cı il təvəllüdlü.

Həyat yoldaşı Babayev Məmməd Baba oğlu (1909) 1941-ci ilin sentyabr ayında orduya səfərbər edilmiş, 10 may 1943-cü il tarixdə 345-ci atıcı diviziyanın Hərbi Tribunalı tərəfindən mövqeyini dəyişdiyinə görə güllələnməyə məhkum edilmişdir.

Babayeva Nazxanım Xanış qızı vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsilə represiyaya məruz qalmış, SSRİ XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 11.09.1943-cü il tarixli qərarına əsasən 5 il müddətinə Şimali Qazaxıstana sürgün edilmişdir.

Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 19.02.1990-cı il tarixli rəyinə əsasən Babayeva Nazxanım Xanış qızına bəraət verilmişdir.

Behbudova Nisə Məmməd qızı

1918-ci ildə Şamaxı rayonunun Zəngəbiz kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: oğlanları Əmrəh – 1936-cı il, Əlidadaş 1942-ci il, qızı Fatma – 1938-ci il təvəllüdlü.

Həyat yoldaşı Behbudov Ağaməmməd Çələbi oğlu (1908) 2 aprel 1941-ci il tarixdə orduya səfərbər edilmiş, düşmən tərəfə keçdiyinə görə 8 sentyabr 1941-ci ildə 775-ci atıcı alay komandanlığının 4/02 №-li əmrinə əsasən həbs edilmişdir. Behbudova Nisə Məmməd qızı SSRİ XDİK-nın 28 iyul 1943-cü il 00247/00884 №-li əmrinə əsasən Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsilə vətən xaininin həyat yoldaşı kimi yaşadığı yerdən çıxmamaq şərti ilə repressiyaya məruz qalmışdır. Azərbaycan SSR XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 4 iyul 1943-cü il tarixli qərarına əsasən Hərbi Tribunalın cavab

gələnə kimi Behbudova Nisə Məmməd qızının yaşadığı yerdən çıxmamaq haqqında işinə xitam verilmişdir.

Bəşirbəyova Dürnisə Abalabəy qızı

1871-ci ildə Şamaxı rayonunun Bağırılı kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: qızı Abidə - 1910-cu il, oğlu Əziz – 1910-cu il təvəllüdlü

Oğlu Əliyev Dursunəli Ağacan oğlu (1923-cü il) 10 sentyabr 1941-ci il tarixdə orduya səfərbər edilmiş, düşmən tərəfə keçdiyinə görə məsuliyyətə cəlb olunmuşdur.

Bəşirbəyova Dürnisə Abalabəy qızı vətən xaininin anası kimi Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsinin II hissəsi ilə təqsirli bilinərək, XDİK tərəfindən ondan yaşadığı yeri tərk etməmək haqqında iltizam alınmışdır.

Azərbaycan SSR XDİK-nın 28 may 1942-ci il qərarına əsasən 5 il müddətinə Şimali Qazaxıstana sürgün olunmuşdur.

Azərbaycan SSR XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 24 iyul 1945-ci il tarixli qərarına əsasən Hərbi Tribunalın cavab gələnə kimi Bəşirbəyova Dürnisə Abalabəy qızının yaşadığı yerdən çıxmamaq haqqında işinə xitam verilmişdir.

Feyzullayeva Türfə Əsəd qızı

1921-ci ildə Şamaxı rayonunun Hacı Qədirli kəndində anadan olmuşdur.

Ailə tərkibi: anası Rüstəmovə Züleyxa İbad qızı – 1882-ci il, qardaşları Feyzullayev Əliheydər Əsəd oğlu – 1924-cü il, Feyzullayev Çoban Əsəd oğlu – 1929-cu il təvəllüdlü.

Oğlu Kərim (1914-cü il) 1941-ci ildə Şamaxı rayon Hərbi Komissarlığı tərəfindən orduya səfərbər edilmiş, 6 aprel 1942-ci ildə 386 – cı diviziyanın Hərbi Tribunalı tərəfindən düşmən tərəfə keçdiyinə görə güllələnməyə məhkum edilmişdir.

Feyzullayeva Türfə Əsəd qızı Azərbaycan SSR CM 63-3 maddəsi ilə vətən xaininin anası kimi təqsirli bilinərək repressiyaya məruz

qalmış, 13 iyul 1942-ci il tarixdən yaşadığı yerdən çıxmaması haqqında göstəriş verilmişdir. Azərbaycan SSR XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 29 iyul 1942-ci ildə Feyzullayeva Türfə Əsəd qızının yaşadığı yerdən çıxmaması haqqında işi Hərbi Tribunalndan cavab gələnə kimi dayandırılmışdır. 31 iyul 1942-ci ildə SSRİ XDİK tərəfindən işə xitam verilmişdir.

Gülxanım Mustafa qızı

1914-cü ildə Şamaxı rayonunun Aşağı Qarasaqqal kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: atası Mustafa Mustafa oğlu (1861) sovet hakimiyyəti əleyhinə çıxdığına görə həbs edilmişdir.

Azərbaycan SSR XDİK Fövqəladə Üçlüyünün 4 mart 1931-ci il tarixli qərarı ilə Qazaxıstana sürgün edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun 29 sentyabr 1993-cü il tarixli qərarına əsasən Gülxanım Mustafa qızına bəraət verilmişdir.

Günəşova Böyükxanım Böyükağa qızı

1921-ci ildə Şamaxı rayonunun Ərəbşahverdi kəndində anadan olmuşdur.

Həyat yoldaşı Günəşov Qiyas Bəylər oğlu (1911) 8 sentyabr 1941-ci ildə orduya səfərbər edilmiş, 2 may 1942-ci ildə 775-ci alayın komandanlığının məlumatına əsasən düşmənlər tərəfə keçdiyinə görə həbs edilmişdir.

Günəşov Böyükxanım Böyükağa qızı SSRİ XDİK-nın 28 iyun 1941-ci il tarixli 00247/00884 №-li əmri ilə vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63-cü maddəsi ilə təqsirli bilinərək yaşadığı yerdən çıxmamaq şərti ilə 28 aprel 1943-cü il tarixdən hesablanmaqla repressiyaya məruz qalmışdır.

Azərbaycan SSR XDİK 4 iyul 1943-cü il qərarına əsasən Hərbi Tribunalndan cavab gələnə kimi Günəşov Böyükxanım Böyükağa qızının yaşadığı yerdən çıxmaması haqqında işi dayandırılmışdır.

Xəlilova Validə Hüseyn qızı

1913-cü ildə Şamaxı rayonunda anadan olmuş, Bakı şəhəri Poluxin küçəsi, dalan 6, ev 4 ünvanında yaşamışdır.

Ailə tərkibi: oğlu Yaqo – 1 yaşında.

Həyat yoldaşı Xəlilov Həmzə Məmməd oğlu (1911) 02.07.1938-ci il tarixdə SSRİ Ali Məhkəmə Kollegiyasının Səyyar Sessiyası tərəfindən I kateqoriya ilə vətən xaini kimi güllələnməyə məhkum edilmişdir.

Xəlilova Validə Hüseyn qızı vətən xaininin həyat yoldaşı kimi SSRİ XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 23.08.1938-ci il tarixli qərarına əsasən sosial təhlükəli ünsür kimi 5 il müddətinə Qazaxıstana sürgün edilmişdir.

Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 28.02.1990-cı il tarixli rəyinə əsasən Xəlilova Validə Hüseyn qızına bəraət verilmişdir.

İsrafilbəyova Humay Abbas qızı

Şamaxı rayonunun Muğanlı kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi: anası Gilə – 60 yaşında. Həyat yoldaşı Camal Əfəndi (24 yaşında) 1930 – cu ilin aprel üsyanının iştirakçısı kimi həbs edilmişdir.

İsrafilbəyova Humay Abbas qızı 1930-cu ilin aprel üsyanının iştirakçısının həyat yoldaşı kimi 19 may 1933-cü ildə Şamaxı Rayon Bürosunun qərarı ilə təqsirli bilinərək həbs edilmişdir.

Azərbaycan Fövqəladə Komissiyasının 21 avqust 1933-cü il tarixli qərarına və 435 sayılı orderə əsasən İsrafilbəyova Humay Abbas qızı həbsdən azad olunmuşdur.

Mənsimova Anaxanım Şikar qızı

Şamaxı rayonunun Çalov kəndində anadan olmuşdur. “Komunizm” adına kolxozda işləmişdir.

Ailə tərkibi: qızı Vəliyeva Qaraxanım Soydum qızı – 1915-ci il, qızı Fatma Soydum qızı – 1936-cı il təvəllüdlü.

Həyat yoldaşı Mənsimov Soydum Vəli oğlu vətən xaini kimi

həbs edilmişdir.

Mənsimova Anaxanım Şikar qızı vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63-2 maddəsi ilə təqsirli bilinərək Azərbaycan SSR XDİK-nın 20 yanvar 1943-cü il tarixli qərarına əsasən 5 il müddətinə Novosibirsk vilayətinə sürgün edilmişdir.

Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 29 yanvar 1990-cı il tarixli rəyinə əsasən Mənsimova Anaxanım Şikar qızına bəraət verilmişdir.

Vəliyeva Qaraxanım Soyduq qızı

1915-ci ildə Şamaxı rayonunun Çalov kəndində anadan olmuşdur.

Ailə tərkibi – həyat yoldaşı Qaibov Sosuq Ağamalı oğlu (1907). 1941-ci ilin avqust ayında orduya səfərbər edilmiş, 30.01.1942-ci ildə 74-cü atıcı diviziyanın Hərbi Tribunalı tərəfindən düşmən tərəfə keçdiyinə görə güllələnməyə məhkum edilmişdir.

Vəliyeva Qaraxanım Soyduq qızı vətən xaininin həyat yoldaşı kimi SSRİ XDİK-nın Xüsusi Müşavirəsinin 20.01.1943-ci il tarixli qərarına əsasən 5 il müddətinə Qazaxıstana sürgün edilmişdir.

Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 29.01.1990-cı il tarixli rəyinə əsasən Vəliyeva Qaraxanım Soyduq qızına bəraət verilmişdir.

Mikayılova Sona Qaçay qızı

1924-cü ildə Şamaxı rayonunun Ovculu kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi – oğlu Zöhrab

Həyat yoldaşı Mikayılov İbrahim Qulu oğlu (1910) 8 sentyabr 1941-ci ildə orduya səfərbər edilmişdir. 2 aprel 1942-ci ildə 775-ci alayın komandanlığının məlumatına görə düşmən tərəfə keçdiyinə görə həbs edilmişdir.

Mikayılova Sona Qaçay qızı - SSRİ XDİK-nın 28 iyun 1941-ci il tarixli 00247/00884 №-li əmri ilə vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63-cü maddəsi ilə təqsirli bilinərək yaşadığı yerdən çıxmamaq şərti ilə 1 may 1943-cü il tarixdən hesablanaraq

repressiyaya məruz qalmışdır.

Azərbaycan SSR XDİK 4 iyul 1943-ci il qərarına əsasən Hərbi tribunaldan cavab gələnə kimi Mikayılova Sona Qaçay qızının yaşadığı yerdən çıxmaması haqqında işi dayandırılmışdır.

Mustafayeva İzzət Məmmədəli qızı

1898-cü ildə Şamaxı rayonunun Ərəbşahverdi kəndində anadan olmuşdur.

Ailə tərkibi – həyat yoldaşı Mustafayev Mirzə Nağı oğlu 1877, gəlini Leyli – 1920-ci il təvəllüdlü

Oğlu - Rzabala orduya səfərbər edilmiş, 775-cı alayın komandanlığının məlumatına görə düşmən tərəfə keçdiyinə görə həbs edilmişdir.

Mustafayeva İzzət Məmmədəli qızı - SSRİ XDİK-nin 2 aprel 1941-ci il tarixli 00247/00884 №-li əmri ilə vətən xaininin anası kimi Azərbaycan SSR CM 63-cü maddəsi ilə təqsirli bilinərək yaşadığı yerdən çıxamamaq şərti ilə 28 aprel 1943-cü il tarixdən hesablanaraq repressiyaya məruz qalmışdır.

Azərbaycan SSR XDİK-nin 4 iyul 1943-ci il qərarına əsasən Hərbi Tribunaldan cavab gələnə kimi Mustafayeva İzzət Məmmədəli qızının yaşadığı yerdən çıxmaması haqqında işi dayandırılmışdır.

Müslümova Güllü Əbdüləli qızı

1887-cü ildə Şamaxı rayonunun Çağırılı kəndində anadan olmuşdur.

Ailə tərkibi – qızları Nazilə - 1923-cü il, Firəngiz – 1930-cu il, oğlu Müseyib – 1921-ci il təvəllüdlü.

Həyat yoldaşı Müslümov Məcid Müslüm oğlu (1857) 18.11.1942-ci il tarixdə SSRİ XDİK Xüsusi Müşavirəsinin qərarına əsasən təxribatçı paraşütçü almanları buraxdığına görə güllələnməyə məhkum edilmişdir.

Müslümova Güllü Əbdüləli qızı - vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63 – 3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinərək

repressiyaya məruz qalmış, SSRİ XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 30.01.1943-cü il tarixli qərarına əsasən 5 il müddətinə Novosibirsk vilayətinə sürgün edilmişdir. Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 19.02.1990-cı il tarixli rəyinə əsasən Müslümova Gülü Əbdüləli qızına bəraət verilmişdir.

Nağıyeva Leyli Xanməmməd qızı

1920-ci ildə Şamaxı rayonunun Ərəbşahverdi kəndində anadan olmuşdur.

Ailə tərkibi – oğlu Gülrza – 2 yaş, qaynatası Mirzə Mustafa oğlu Nağıyev 1877-ci il, qaynanası İzzət Mustafayeva

Həyat yoldaşı Rza bala Nağıyev ordu sıralarına səfərbər edilmiş, düşmən tərəfə keçdiyinə görə 2 aprel 1942-ci ildə 775-ci alayın komandanlığının məlumatına əsasən həbs edilmişdir.

Nağıyeva Leyli Xanməmməd qızı - SSRİ XDİK-nin 2 aprel 1941-ci il tarixli 00247/00884 №-li əmri ilə vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63-cü maddəsi ilə yaşadığı yerdən çıxmamaq şərti ilə, 28 aprel 1943-cü ildən hesablanaraq repressiyaya məruz qalmışdır.

Azərbaycan SSR XDİK 4 iyul 1943-ci il qərarına əsasən Hərbi Tribunalın cavab gələnə kimi Nağıyeva Leyli Xanməmməd qızının yaşadığı yerdən çıxmaması haqqında işi dayandırılmışdır.

Nurməmmədova Fatma Əbdül qızı

1899-cu ildə Şamaxı rayonunda anadan olmuş, Bakı şəhəri, Köhnə Poçt küçəsi, 43 ünvanında yaşamışdır. Ailə tərkibi: anası Əliyeva Zabitə – 90 yaşında

Həyat yoldaşı Nurməmmədov Mirzə Həsən Nurməmməd oğlu (1896) 4 iyul 1937-ci il tarixdə SSRİ Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının Səyyar Sessiyası tərəfindən əksinqilabi terrorçuluq fəaliyyətinə görə II kateqoriya ilə həbs edilmişdir.

Nurməmmədova Fatma Əbdül qızı SSRİ MİK-in 04 iyul 1934-cü il tarixli qərarına əsasən vətən xaininin həyat yoldaşı kimi SSRİ

XDİK Xüsusi Müşavirəsinin 9 dekabr 1937-ci il tarixli qərarına əsasən cəzasını İslah – Əmək Düşərgəsində çəkməklə 5 il azadlıqdan məhrum edilmişdir.

Zaqafqaziya Hərbi Dairəsi Tribunalının 2 mart 1956-cı il tarixli qərarına əsasən Nurməmmədova Fatma Əbdül qızına bəraət verilməmişdir.

Rüstəмова Züleyxa İbad qızı

1882-cü ildə Şamaxı rayonunun Hacı Qədirli kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi – oğlanları Feyzullayev Əli Heydər Əsəd oğlu – 1924-cü il, Çoban – 1929-cu il, qızı Türfə Əsəd qızı – 1921-ci il, nəvəsi Məhəmməd Kərim oğlu 1939-cu il təvəllüdlü.

Oğlu - Kərim (1914) 8 sentyabr 1941-ci ildə Şamaxı rayon Hərbi Komissarlığı tərəfindən orduya səfərbər edilmiş, 6 aprel 1942-ci il tarixdə 386-cı diviziyanın Hərbi Tribunalı tərəfindən düşmən tərəfə keçdiyinə görə güllələnməyə məhkum edilmişdir.

Rüstəмова Züleyxa İbad qızı - Azərbaycan SSR CM 63-cü maddəsi ilə vətən xaininin anası kimi təqsirli bilinərək repressiya-məruz qalmış, Azərbaycan SSR XDİK tərəfindən 13 iyul 1942 – ci il tarixdən yaşadığı yerdən çıxmamaq haqqında göstəriş verilmişdir.

Azərbaycan SSR XDİK 29 iyul 1942-ci il tarixdə Rüstəмова Züleyxa İbad qızının yaşadığı yerdən çıxmaması haqqında işi Hərbi Tribunalından cavab gələnə kimi dayandırılmışdır.

SSRİ XDİK tərəfindən 31 iyul 1942-ci il tarixdə işə xitam verilmişdir.

Salahova Fatma Qara qızı

1918-ci ildə Şamaxı rayonunun Zəngəbiz kəndində anadan olmuşdur.

Ailə tərkibi – oğlu Salahov Salah 1938-ci il təvəllüdlü.

Həyat yoldaşı Salahov Babalar Mənsim oğlu 5 sentyabr 1941-ci il tarixdə orduya səfərbər edilmiş, 2 aprel 1942-ci ildə 775-cı alayın

komandanlığının məlumatına görə düşmən tərəfə keçdiyinə görə həbs edilmişdir.

Salahova Fatma Qara qızı SSRİ XDİK-nın 28 iyun 1941-ci il tarixli 00247/00884 №-li əmrinə əsasən vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63 – 3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinərək yaşadığı yerdən çıxmaqla repressiyaya məruz qalmışdır.

Azərbaycan SSR XDİK-nın 4 iyul 1943-ci il qərarına əsasən Hərbi Tribunalın cavab gələnə kimi Salahova Fatma Qara qızının yaşadığı yerdən çıxması haqqında işi dayandırmışdır.

Seyidməmmədova Sitarə Səfalı qızı

1910-cu ildə Şamaxı rayonunun Soyundu kəndində anadan olmuşdur.

Ailə tərkibi – oğlu Baba 1932-ci il, Seyidməmməd 1937-ci il, qızı Nadimə 1941-ci il təvəllüdlü.

Həyat yoldaşı Seyidməmmədov Seyidəmir Seyidəhməd oğlu (1903) 02.03.1942-ci il tarixdə orduya səfərbər edilmiş, 02.09.1942-ci ildə 137-ci atıcı diviziyanın 409-cu atıcı alayın 7-ci atıcı rotanın Hərbi Tribunalı tərəfindən mövqeyini dəyişib sovet hakimiyyəti əleyhinə təbliğat apardığına görə güllələnməyə məhkum edilmişdir.

Seyidməmmədova Sitarə Səfalı qızı vətən xaininin həyat yoldaşı kimi SSRİ XDİK-nın Xüsusi Müşavirəsinin 09.01.1943-ci il tarixli qərarına əsasən 5 il müddətinə Novosibirsk vilayətinə sürgün edilmişdir.

Azərbaycan SSR Prokurorluğunun 19.02.1990-cı il tarixli rəyinə əsasən Seyidməmmədova Sitarə Səfalı qızına bəraət verilmişdir.

Yusifova Mulxisə Bəndəli qızı

1920-ci ildə Şamaxı rayonunun Ərəbşahverdi kəndində anadan olmuşdur. Ailə tərkibi – qızı Yusifova Nəsimə Yusif qızı – 1942-ci il, oğlu Haqverdiyev Yusif – 1934-cü il təvəllüdlü

Həyat yoldaşı Yusifov Yusif Nadir oğlu 11 noyabr 1941-ci il

tarixdə orduya çağırılmışdır. 2 aprel 1942-ci ildə 775-cı atıcı alay komandanlığının 4/02 №-li məlumatı ilə onun düşmən tərəfə keçdiyi bildirilmişdir.

Yusifova Muxisə Bəndəli qızı SSRİ XDİK-nın 28 iyun 1941-ci il tarixli 00247/00884 №-li əmrinə əsasən vətən xaininin həyat yoldaşı kimi Azərbaycan SSR CM 63-cü maddəsi ilə yaşadığı yerdən çıxmamaq şərti ilə repressiyaya məruz qalmışdır.

Azərbaycan SSR XDİK-nın 4 iyul 1943-ci il qərarına əsasən Hərbi Tribunalın cavab gələnə kimi Yusifova Muxisə Bəndəli qızının yaşadığı yerdən çıxmaması haqqında işi dayandırılmışdır. (49)

Şamaxılıların repressiya haqqında xatirələri

Aydın Mirzə oğlu Alcanov - 24 sentyabr 1930-cu il tarixdə Şamaxıda anadan olmuşdur. Uzun illər Şamaxı Mədəni Maarif kollecində ədəbiyyat müəllimi işləmişdir. Hal – hazırda Şamaxı Ağsaqqallar Şurasının sədri, Əsilzadələr Cəmiyyətinin üzvüdür. Babası Alcan kişi 1918-ci ilin mart qırğınları zamanı ermənilər tərəfindən qətlə yetirilmişdir.

Aydın Mirzə oğlu Alcanov:

“H.Sultanov, S.M.Əfəndiyev yayda Şamaxının Dədəgünəş kəndinə istirahətə gəlirdilər. Onlar yolların bərbad olduğunu görüb Bakı-Şamaxı yolunun salınması fikrini irəli sürmüşlər. Azərbaycanlılara qarşı Bakıda, Şamaxıda, Qubada və digər ərazilərdə ermənilərin 1918-ci ildə həyata keçirdikləri soyqırma rəhbərlik etmiş S.Şaumyanın adı sovet dövründə Şamaxıda böyük bir kluba verilmişdi. Bu klub Bakıdakı Opera və Balet teatrına oxşayırdı. 1937-ci ilin oktyabrında açıq məhkəmə bu klubda keçirilmişdir. Prosesin S.Şaumyan adına klubda keçirilməsi bir daha sübut edir ki, 1918-ci ildə baş verənlərlə 30-cu illər repressiyası eyni siyasətin tərkib hissələri idi. Qəribə burasındadır ki, xalqımıza qar-

şı ermənilər bu qədər faciələr törətməklə yanaşı, hətta Şamaxıda bu cür mötəşəm bir mədəniyyət ocağının olmasına da qısqancılıqla yanaşmış və 1942-ci ildə onu yandırmışlar. Həmin klubda Şamaxının yerli əhalisinin nümayəndələrinin deyil, ermənilərin özlərinin əsas vəzifələrdə işləmələrinə baxmayaraq bu cür cinayət törətmələrini onların azərbaycanlılara qarşı düşmən münasibətinin bariz nümunəsi kimi də qiymətləndirmək olar.

Məhkəmə prosesinin adı açıq olmasına baxmayaraq klubun ətrafı əsgərlərlə mühasirə olunmuş, içəriyə yalnız xüsusi buraxılışı olan şəxslər buraxılmışdır. Məhkəmədə ittiham olunanların bir çoxunun əhali arasında böyük nüfuzu var idi. Onlar Şamaxıda bir sıra abadlıq işləri həyata keçirmişdilər. Məsələn, Xəlifə Hüseynov (saqqal qoyduğuna görə əhali arasında ona “saqqal” deyilirmiş) və Əhməd Əmirovun təşəbbüsü ilə 1936-cı ildə Şamaxıda yollara ilk dəfə olaraq asfalt çəkilmiş və böyük park salınmışdır. Parka M.Ə.Sabirin adı verilmiş və görməli yerində şairin heykəli ucaldılmışdı. Lakin 1949 – 1950-ci illərdə həmin parka V.İ. Leninin adı verilərək, Sabirin heykəli uçurularaq yerində Leninin heykəli qoyulmuşdur.

Repressiyaya məruz qalmış Şamaxının prokuroru Əhməd Əmirov əslən Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil vilayətindən olsa da Lənkəranda anadan olmuşdu. O, əhali arasında böyük hörmətə malik çox gözəl insan, savadlı hüquqşünas idi. Şamaxı ərazisində 30 – cu illərdə çoxlu sayda sovet hakimiyyətinə qarşı mübarizə aparan qaçaqlar var idi. Qaçaqlardan tutulanlar olanda prokuror onlara ailələrinin yanında 10 – 15 gün qalmağa icazə verir və sonra onları əsgər göndərirdi. O bunu belə əsaslandırır ki, bu insanların əsgər göndərilməsi hakimiyyətə daha çox xeyirdir, nəinki onları həbs etmək.

Həbsdən azad olunandan sonra onu Lənkərana işləməyə göndərsələr də, etiraz edərək, yenidən Şamaxıda işləməyi üstün tutmuşdu. Lakin yenidən prokuror olmağa razı olmayaraq əvvəl 6 – 7 il Şamaxı rayon istehlak cəmiyyətinin sədri, sonra isə Xırda-

landa meyvə tədarükü bazasının müdiri olmuşdur.

Məhkəmə prosesindən sonra Şamaxının müxtəlif kəndlərindən çoxlu sayda din xadimi, ziyalılar repressiyaya məruz qalmışlar. Ən çox həbslər Əngəxaran kəndində aparılmışdır. Bu kənd rayon mərkəzinə yaxın olduğundan burada ziyalılar daha çox olmuşdur. Repressiyaya məruz qalmış məşhur aşığı Bilalın ustadı, aşığı İbrahim bu kənddə yaşayıb, yaratmışdı. Tutulanlardan yalnız Əzizxan adlı Əngəxaran sakini 1956-cı ildə Şamaxıya qayıtmış, lakin 2 ildən sonra yenidən həbs olunmuşdur. O, təxminən 1960-cı ildə yenidən geri qayıda bilmişdi. Həbs olunanların ailə üzvlərinə qarşı ayrı – seçkilik, düşmən münasibət uzun müddət qalmışdır. Məsələn 1937 – ci ildə həbs olunmuş, həmin kəndin nüfuzlu sakinlərindən olan Əzizxan Vəliyevin oğlu Soltan Paşaya uzun müddət ali məktəbə daxil olmağa imkan verilməmişdir. O, 1944-cü ildə çətinliklə ali məktəbə daxil olsa da atasına görə dəfələrlə institutdan xaric olunmuşdur.

Dədəgünəş kəndində 1918-ci ildə ermənilər bütün evləri yandırsalar da, naməlum səbəbdən yalnız kəndin məşhur şəxsiyyətlərindən, Xaqani Şirvaninin nəslindən olan Şıx Əzimin evinə toxunmamışlar. Lakin evin sahibini həyətdəki təndirin üstündə işgəncələrlə qətlə yetirmiş, hətta saqqalını soymuşlar. 1937-ci ildə Dədəgünəşdə həbs olunanlar arasında Şıx Əzimin oğlu Şıx Kərim də olmuşdur. Onun din xadimi kimi xalq arasında böyük nüfuzu olduğu üçün 1939-cu ildə həbsdən buraxıldıqdan sonra Şamaxıya qayıtmağına imkan verilməmiş, Orta Asiyaya göndərilmişdir.

Qədirlinin repressiyaya uğramasında Şamaxıda yaşamış erməni Ohanyanın, Martirosyanın, Surenin (əhali arasında “bığ Sureni” deyilirdi) və başqalarının əli olmuşdur. Onlar daim Şamaxıdan olan azərbaycanlı rəhbər işçilərlə ziddiyyətlərdə olmuş, onların əleyhinə mərkəzə danoslar vermişlər. Qədirlinin səhiyyə komissarı olarkən Şamaxıda böyük bir sanatoriyanın tikintisinə icazə verməsi erməniləri hərəkətə gətirmişdir. Onlar Azərbaycan K(b)P MK-ya

müraciət edərək Qədirlini yerlibazlıqda təqsirləndirmiş, Şamaxıda tikintisinə başlanmış sanatoriyanın Dağlıq Qarabağda ermənilərin yaşadığı ərazidə tikilməli olduğunu bildirmişlər. Bu müraciətdən sonra sanatoriyanın tikintisi dayandırılmış, lakin S.M.Əfəndiyevin köməkliyi ilə sonradan davam etdirilmişdir. Lakin ermənilərin bu müraciətindən sonra Qədirlə repressiyaya məruz qalmışdır.”

Ələkbərov Sabir Murad oğlu

1952-ci ildə Şamaxıda anadan olmuşdur. Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu Şamaxı filialının baş müəllimi, pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə doktoru. İnstitutda “Azərbaycan tarixi” fənnini tədris edir.

“Şamaxıda 1937-ci ilin oktyabrında keçirilmiş açıq məhkəmədə məhbuslara qarşı irəli sürülən ittihamların demək olar ki, hamısı saxta idi. O zaman NKVD-nin Şamaxı rayon şöbəsinin sədri erməni imiş. Günahsız insanların həbsinə bilavasitə o rəhbərlik etmişdir. Fikrimcə Şamaxıda həyata keçirilən 30-cu illər repressiyaları 1918-ci ildə ermənilərin törətdikləri soyqırım hadisəsinin davamı idi.

Şamaxıda ermənilərin 1918-ci ilin mart-aprel aylarında törətdikləri soyqırım hadisəsində və 1930–1940-cı illərdə Şamaxıda həyata keçirilmiş repressiyalarda ən çox ziyan çəkən kəndlərdən biri Əngəxaran kəndi olmuşdur. 1937-ci il “Şamaxı işində” - Əngəxarandan Mirələm Tarverdiyev kolxoz sədri; Sirac Səmrəddin oğlu Cəbiyev kolxozun ambardarı, Sadıxov Əli Əziz oğlu kolxozun partiya komitəsinin katibi; Hüseynov Məmməd Məşədi Qədim Nadir oğlu erməni müstəntiqlərin hazırladığı saxta ittihamlarla həbs olunaraq müxtəlif müddətlərə azadlıqdan məhrum edilmişlər. Əngəxaran kəndi ziyalılar yetişdirən kənd olduğundan Azərbaycan xalqına düşmən olan erməni quldurları daim bu kəndi hədəfə almışlar. 1918-ci il hadisələrində ermənilər Əngəxarandan 72 nəfəri tutaraq Mədrəsə kəndinə aparıb öldürmüşlər. Onlardan yalnız iki nəfər çətinliklə də olsa qaçaraq canını qurtara bilmiş və bu dəhşətli hadisə haqqında məlumat vermişdir.

O dövrün canlı şahidləri danışdırlar ki, Şamaxıda o zaman çoxlu sayda günahsız adamları həbs etmişdilər. Milis idarəsində onlara müxtəlif işgəncələr verir, hətta milis idarəsinin həyatında olan quyuya işgəncə verdikləri şamaxılıları diri – diri atırmışlar.

Hidayətov Böyükağa Minayət oğlu - 1922-ci ildə (Əslində 1924-ci ildə) Şamaxıda anadan olmuşdur. Böyük Vətən müharibəsi başlayarkən Şamaxı Hərbi Komissarlığı tərəfindən yaşı bir il yarım artırılaraq döyüşən orduya göndərilmiş, 363, 360-cı diviziyaların tərkibində Şimali Qafqaz, Qara Dəniz, Krım istiqamətində alman faşistlərinə qarşı döyüşmüş, iki dəfə yaralanmışdır. Müharibədən sonra əvvəl Şamaxıda rus məktəbində və texnikumda tarix və coğrafiyadan dərs demiş, bir qədər sonra partiya məktəbini bitirmişdir.

XX əsrin 30-cu illəri axırı, 40-cı illərin əvvəllərində Şamaxı hərbi komissarı erməni olduğundan çoxlu sayda yaşı hərbi qulluğa çatmayan gəncin yaşını artıraraq birbaşa döyüşə göndərmişdi. Onların əksəriyyəti müharibədə həlak olmuş, çox az bir hissəsi geri qayıtmışdır. Hidayətov Böyükağa Minayət oğlu həmin şəxslərdən biridir.

Repressiyaya məruz qalmış Fərhadov Almaz Əfəndi haqqında nəvəsi Fərhadov Rizvan Əzizxan oğlunun xatirələri:

Molla Almaz Əfəndi - 1870-ci ildə Şamaxı rayonunun Ərəbşalbaş kəndində doğulmuşdur. Dini təhsilini Quba rayonunun Qələgə kəndində Həmdulla Əfəndidən almışdır. Dövrünün çox sayılıb seçilən ruhani alimlərdən olmuşdur. Güclü hafizəsi, natiqlik qabiliyyəti, “Qurani - Kərim”ə çox yaxınlığı, mənəviyyatının Allaha bağlılığı, cəsarəti ilə çoxlarından seçilirdi. Molla Almaz Əfəndinin nəinki Şirvanda, hətta bütün Azərbaycan bölgələrində böyük nüfuz sahibi olması Şamaxı rayon MTK-nın sədri Şamanbəyovu narahat edir, qorxuya salırdı. Bütün Şirvanı arxasınca apara biləcək Molla Almaz Əfəndinin tutulmasına Şamanbəyov qərar vermişdir.

O dövrdə Şeyx Eyyub babanın nəvəsi Soltanmahmud baba Şamanbəyova Molla Almaz Əfəndiyə dəyməməsi haqqında xahiş etmişdir. Şamanbəyovun təklifi bu olmuşdur ki, Molla Almaz Əfəndi kənddən çıxmalıdır. Soltanmahmud babanın oğlu Soltanəhəd müəllim deyirdi ki, atam mənə Ərəbşalbaş kəndinə Molla Almaz babanın yanına göndərdi və dedi, Əfəndiyə bildir ki, kənddən çıx-sın! Belə olan halda Şamanbəyov onu tutmayacaq. Molla Almaz Əfəndiyə xəbər çatandan sonra, Əfəndi gülümsəyir, buyurur ki, “oğul, Allah sizdən razı olsun, zəhmət çəkmişsiniz, ancaq onu da bilin ki, Allahın təqdirindən qaçmaq olmaz! Mənim anadan yetim qalan övladlarım var. Mən onları qoyub, heç hara qaçmayacağam!”

Rəhmətlik atam Rizvan kişi deyirdi: “1937-ci ildə mənim 10 yaşım var idi. Artıq atamın tutulacağı bizə məlum idi. Çünki Şamanbəyovun kənddən çıx əmrini atam rədd etmişdi. İlkindi namazının vaxtı idi. Atam namaz üstündə idi. Şamanbəyov, Kraplinski, milliyətcə erməni olan daha bir nəfər evə daxil oldular. Biz iki qardaş, dörd bacı yeganə ümidimiz olan atamızı dövrəyə alıb, ağlaşırdıq. Çünki 70-ə yaxın yaşı olan atamızdan başqa heç kimsəmiz yox idi! Biz ağlayanda, Kraplinski də cibindən dəsmalını çıxarıb, gözlərini sildi. O yaşların qəm, yoxsa sevinc yaşları olması mənim üçün qaranlıq qaldı. Atam namazını qurtarandan sonra, Şamanbəyov atama Ərəbşalbaş camaatını yığıb, Allahı inkar etməsini təklif etdi! “Əks halda Molla Almaz Əfəndi, biz səni Maqadana göndərəcəyik! Orada çörəyi balta ilə böləcəksən. Sən bu yetim uşaqları atasız qoyub, niyə bizim təklifimizlə razılaşmırsan”. - Rəhmətlik atam deyirdi ki, biz ağlaya-ağlaya atamın verəcəyi qərarı gözləyirdik. Molla Almaz Əfəndi nifrətedici baxışlarla Şamanbəyova, - “ey kafir, imana gəl, bu övladlarım kimdir ki, mən bunlara görə, bunları mənə verəni danım. Övladlarımı Allaha tapşırıram. Gələcəyinizi bilirdim, heybəmi hazırlamışam. Vaxtınız varsa, həyətdə heyvanım var, kəsim sizinlə, övladlarımla son dəfə süfrə arxasında oturaq”, - dedi. Şamanbəyovda əvvəlki məğrurluğundan əsər-ələmət qalmamışdı. Sanki, Əfəndinin dağ vüqarı qarşısında cı-

lızlaşaraq, zəif səslə dedi: “Əfəndi, biz getməliyik!”

Atam buyurur ki, Molla Almaz Əfəndi bir-bir hamımızı yanına çağırıb, bağrına basdı. Övladlarım, sizi Allaha tapşırıram deyib, bizdən ayrıldı, 75 ildir ki, Molla Almaz Əfəndi Maqadana sürgün olunmuşdur. Onun hörməti-izzəti bütün onu görənlərin və görməyənlərin qəlbində yaşayır. Çünki, İbrahim peyğəmbər Allah yolunda İsmayıl peyğəmbəri kəsdiyi kimi, Molla Almaz Əfəndinin də Allaha olan məhəbbəti, onun qarşısında göz yaşı tökən balalarının məhəbbətindən çox güclü idi. Bu gün Əfəndini də yaşadan budur.

Əmirov Əhməd Yusif oğlunun doğmalarının xatirələri:

1904-cü ildə Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil şəhərində anadan olmuşdu. 1937-ci ildə Şamaxının Prokuroru vəzifəsində işləyərkən qondarma ittihamlarla həbs olunmuş və Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin Xüsusi Kollegiyasının 02 noyabr 1937-ci il tarixli hökmü ilə güllələnməyə məhkum edilmişdir. Sonradan SSRİ Prokurorluğunun həmin hökmə etirazına əsasən Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin Nəzarət Kollegiyasının 23 mart 1938-ci il tarixli Qərarı ilə güllələnmə hökmü səs vermə hüququndan 5 il məhrum edilməklə 20 il müddətinə həbs cəzası ilə əvəz olunmuşdur. Cəzasını Komi MSSR-in İnta şəhərində çəkmişdir.

Həbs olunan zaman 3 qızı və bir oğlu olmaqla 4 azyaşlı övladı heç yerdə işləməyən həyat yoldaşının himayəsində qalmış, ailənin Bakı şəhərində o zamankı Yuxarı Dağlıq (Verxni Naqor-nı) küçəsində yerləşən iki mərtəbəli mülkü bütün ev əşyaları daxil olmaqla müsadirə edilmişdir. Həyat yoldaşı Raciyə xanım bir müddət uşaqlarla birlikdə əvvəl yaşadıkları mülkün zirzəmisində məskunlaşmalı olmuşdur. (Raciyə xanımın xatirələrindən: ayda 1-2 dəfə axşam qaldığımız zirzəminin qapısı yavaşca döyülərdi. Qorxa-qorxa qapını aralayıb gələnin kim olduğunu bilmək istəsəm də heç kimi görmürdüm. Lakin qapının ağzında içərisində azuqə ilə dolu zənbil olardı. Zənbili kimin gətirdiyini bilməzdik, yalnız

ehtimal edirdik ki, Əhmədin dostları göndərir.)

Məhkəmə Əhməd Əmirov barədə ölüm hökmü çıxarandan dərhal sonra Lənkəranda yaşayan qayın Baldadaş Bakıya gəlir və bacısı Raciyə və bacısı uşaqlarını Lənkərana öz evinə aparır. Baldadaş Xancanov Lənkəranda poçt müdiri işləyirdi və çox böyük nüfuz sahibi idi. Beləliklə ailə Baldadaşın himayəsi altına keçir və uşaqlar məktəbi qurtarıb ali məktəbə daxil olanadək, daha dəqiqi Əhməd geri dönənədək ana babaları olan Məşədi Yaqubun Lənkərandakı böyük mülkündə, dayıları Baldadaşın ailəsi ilə birlikdə yaşayırdı. (Qızı Arifənin xatirələrindən: dayım çox zabitəli kişi idi, bacısını və bizi, bacısı uşaqlarını öz ailəsindən ayırmaz və bizə daha çox qayğı göstərməyə çalışdı. O, həm də atamla gənclik dostu idi və deyirdi ki, siz Əhmədin əmanətlərisiniz, Əhməd qayıdanda sizi ona təhvil verəcəm. Bütün bunlara baxmayaraq uşaqlığımız çox kədərli və acınacaqlı keçib. Dayımın, ata babam və əmilərimin sayəsində maddi sıxıntı çəkməsək də mənəvi cəhətdən çox sıxıntı keçirmişik. Hər kəs bizə “Vətən xaininin” uşaqları kimi baxırdı. Məktəbdə bunu daha çox hiss edirdik. Baxmayaraq ki, dördümüz də dərslərimizi əla qiymətlərlə oxuyurduq, bizi pionerə və komсомola qəbul etmir, məktəbdə keçirilən tədbirlərdə iştirakımıza imkan vermir və imkan düşən kimi atamızın həbsdə olmasını başımıza vurardılar. Əlbəttə ki, bütün müəllimlər bu fikirdə deyildi, müəllimlərimizin bir çoxu üzde olmasa da təkliddə qalanda bizə yaxşı münasibət göstərməyə çalışdılar.)

1953 - 54-cü illərdə Komi MSSR-in İnta şəhərində hərbi xidmətdə olan Lənkəran rayonunun Şıxəkəran kənd sakini Nəriman İsmayılov sırf təsadüfdən həmin yerdə həbs cəzasının son aylarını yaşayan Əhməd Əmirovla rastlaşır. Ə.Əmirov Nərimanın Azərbaycandan, xüsusilə də Lənkərandan olduğunu öyrənəndən sonra onu sorğu-suala çəkir və bir müddətdən sonra onun vasitəsilə doğmalarına məktub göndərmək qərarına gəlir. Nəriman evə yazdığı məktubun arasına həmyerlisinin fars dilində yazdığı, məzmununu başa düşmədiyi məktubunu qoyaraq göndərməyə razılıq verir.

Beləliklə Əmirovun göndərdiyi məktub onun xahiş etdiyi ünvanla çatdırılır. Əmirov məktubu başqalarının oxuya bilməməsi üçün fars dilində yazmış və qardaşı oğlu Müştəbaya ünvanlamışdı. Müştəba məktubu atası Murtəzaya verir, qardaşı məktubu oxuyan kimi huşunu itirir. Məktubda Əhməd özünün sağ olduğunu bildirir və ailəsi haqqında məlumat istəməklə yanaşı, əgər yurtda qalan varsa ona cəzasını çəkib qurtardıqdan sonra geri dönə bilməsi üçün yaşayış yeri barədə arayış göndərmələrini xahiş edirdi. Beləliklə, uzun illər keçdikdən sonra bu məktubla onun sağ olması məlum olur.

Nəhayət, Stalinin ölümündən sonra ölkədə şəxsiyyətə pərəstişlə mübarizə illəri başlayır və repressiya illərinin günahsız qurbanlarının əfv olunması, sağ qalanların həbsdən azad olunması prosesinə start verilir. 1955-ci ilin martında ailə Ə. Əmirovdan teleqram alır. Teleqramda göstərilmişdi ki, o, martın 15-də Bakıda olacaq. Xəbəri alan kimi ailə üzvləri, həyat yoldaşı Raciyyə, oğlu Tofiq və qızları Arifə və Fatma ilə, qayını Baldadaş, böyük qardaşı Mahmud həyat yoldaşı Mina ilə, kiçik qardaşı Murtəza həyat yoldaşı Məsmə ilə birlikdə Lənkərandan Bakıya yola düşürlər. Əhmədin böyük qızı Sara artıq əmisi oğlu İmranla ailə həyatı qurmuşdu və onların Yusif adlı oğlu dünyaya gəlmişdi. Əhməd bilərəkdən Bakıya 1 gün əvvəl, martın 14-də gəlir və onu qardaşı oğlu, həm də kürəkəni olan İmran qarşılayaraq indiki Bakıxanov qəsəbəsində yerləşən evlərinə aparır. Səhəri gün Bakıya gələn doğmaları Əhmədlə qızının evində görüşürlər. O günlərin yeganə sağ olan şahidi, qardaşı oğlu Müştəba indi də həmin günü göz yaşları ilə xatırlayır, 18 məşəqqətli ildən sonra baş tutmuş görüş gününü.

Bir müddətdən sonra Əhməd Əmirov Mərkəzi Komitəyə dəvət olunur və ona yenidən Respublikanın Prokurorluq orqanlarına, öz əvvəlki vəzifəsinə qayıtmaq təklif edilir, lakin Ə.Əmirov bir daha Prokurorluq orqanlarında işləyə bilməyəcəyini bildirir. Belə olduqda onu o zamankı Sovxoz Komissarlığına (indiki Kənd Təsərrüfatı nazirliyi) göndəriirlər. Nazirlikdə Əmirova bir sıra rəhbər vəzifələr,

nazirlikdə şöbə müdiri vəzifəsi, Lənkəran Çay fabrikinin direktoru və s. təklif olunur. Lakin Əmirov qətiyyətlə yalnız həbs olunduğu Şamaxı rayonuna qayıtmaq arzusunda olduğunu bildirir və beləliklə Şamaxı gön-dəri tədarükü idarəsinə müdir vəzifəsinə təyin olunur. Daha sonra bir neçə il rayonda müxtəlif rəhbər vəzifələrdə işləyir.

Şahidlərin bildirdiyinə görə Şamaxıda Əhməd Əmirovu xüsusi hörmətlə qarşılamışdılar. Bu hörməti o hələ Şamaxıda prokuror vəzifəsində işləyərkən qazanmışdı. Deyilənə görə o zaman qaçaq-quldurlara qarşı sərt olan Ə. Əmirov eyni zamanda humanistliyi ilə də məşhurlaşmışdı. Belə ki, o, bir çox hallarda həbs olunmuş qaçaqlara cinayət işi açmaz, qarşılığında onları hərbi xidmətə göndərməklə kifayətlənərdi ki, bu da ona rayonda xüsusi hörmət göstərilməsinə səbəb olmuşdu.

Əmirov Əhməd Yusif oğlunun nəvəsi, hüquqşünas Arzuxan Əlizadənin xatirələri:

Biz nəvələri onu tez-tez xatırlayırıq. Birlikdə olduğumuz elə bir ailə toplantısı yoxdur ki, babam haqqında danışmayaq. Onunla bağlı o qədər xoş xatirələrimiz var ki... yəqin bu da hər adama qismət olmur, illər ötsə də yaddaşlarda onun kimi qalmaq!

Mənim babamla əlaqəli hər şey yadımdadır. Sözüünə olduqca dəqiq idi, hamımız bilirdik ki, bir işi dedisə mütləq edəcək. Bizdən də eyni dərəcədə sözümüzə sahib olmağı tələb edərdi. Hüquqşünas olmağım da onun yolunu davam etdirmək istəyindən irəli gəlir. Orta məktəbi qızıl medalla bitirsəm də o dövrün əcaib qanunlarına görə sənədlərimi hüquq fakültəsinə götürmürdülər. 2 il iş stajı tələb olunurdu. Valideynlərim isə təbii olaraq narahat idilər. Buna görə də məni fikrimdən daşıdırmaq istəyirdilər ki, başqa ixtisası seçim, əks halda hərbi xidmət də çəkməli idim. Mən isə inad göstərirdim. Nəhayət, məni yalnız babamın razı sala biləcəyini düşünüb ondan mənə təsir etməyi xahiş edirlər. Yaxşı yadımdadı, ali məktəblərə sənəd qəbulunun son günləri idi, axşam

anam dedi ki, hazırlaş, babanı görməyə gedirik. O zaman babam indiki H.Cavid prospektindəki evində qalırdı. Getdik, çay süfrəsi arxasında yenidən mənim gələcək ixtisas seçimimlə bağlı məsələ müzakirə olunanda babam qayıtdı ki, bəlkə sənədlərini başqa instituta verəsən, evin yeganə övladısan, sənin hərbi xidmətə getməyin ata-anan üçün çətin olacaq. Mən yenə də ısrarla yalnız hüquqşünas olmaq istədiyiyimi bildirdim. Diqqətlə üzümə baxdı və bir qədər fikirləşəndən sonra qayıtdı ki, “həyatda həmişə doğru bildiyin sözün üstündə möhkəm dayan.” Atamın və anamın üzündəki ifadə indi də yadımdadı. Mənim isə sevincimin həddi yox idi, babam mənim istəyimə “uğur olsun” demişdi. Bundan sonra bu söhbətə bir də qayıdılmadı və mən sonradan çox böyük çətinliklərlə də olsa hüquq fakültəsinə qəbul oldum. Tələbə olduğum gün həyatda ən böyük istəyim sevincimi babamla bölmək idi... amma təəssüf ki, iki il idi onu itirmişdik. Bir çox şeyləri ilk dəfə ondan öyrənmişdim, sirr saxlamağı, sözümün və ayağımın üstündə möhkəm dayanmağı, ailəyə, qohumlara, dostlara qayğını, daha nələri, hətta silahdan dəqiq nişan almağı da! Mənə ən yaxın olan insanları itirmək hissini də ilk dəfə babam öyrədib mənə... Həyatda yoxluğu ilə.

Nəticə

Azərbaycan 70 ildən artıq bir müddət ərzində, 1920-1991-ci illərdə sovet işğalı altında olmuşdur. Bu dövrə aid repressiya qurbanlarının sayını dəqiqləşdirmək mümkün deyil, çünki sənədlərin çoxu ya məhv edilmiş, ya arxivlərdə gizli saxlanılmış, ya da Moskva-yə aparılmışdır. Ümumiyyətlə, araşdırmalar göstərir ki, tarixin ən qanlı rejimlərindən olan sovet rejiminin 20 milyon nəfər civarında günahsız qurbanı olmuşdur. Konkret Azərbaycanda ümumilikdə 1930–40 və 50-ci illərin əvvəllərində 70 min adam repressiyaya məruz qalmışdır ki, bunun da 29 min nəfəri ziyalılardır. Təkcə 1937-ci ildə 16 Azərbaycan generalı qətlə yetirilmişdir. Bu qurbanların hamısı “xalq düşməni” elan edilmiş və hər birinin məhkəməsinə cəmi 15 dəqiqə vaxt ayrılmaqla ölümə məhkum olunmuşdur. Həmin illərdə çox sayda azərbaycanlı “bolşevizmin düşməni” adı ilə Orta Asiyaya, Sibirə, digər ucqarlara sürgün edilmişdir. Azərbaycanın Qazaxıstandakı səfirliyinin məlumatına görə, Stalinin əmri ilə repressiya illərində Qazaxıstanda 150 min azərbaycanlı öldürülmüş və bunlardan 28 min nəfəri məhkəmə və istintaq olmadan güllələnmişdir. (50)

Azərbaycan tarixinin ən ziddiyyətli problemlərindən biri olan XX əsrin 30 – 40-cı illər repressiyası mövzusunun tədqiqi sübut edir ki, Azərbaycanın ən qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Şamaxı kommunist rejiminin qırmızı terrorundan ən çox zərər çəkmiş ərazilərdəndir. Azərbaycanda çar Rusiyasının tarixən yeritdiyi müstəmləkə siyasətinin sovet hakimiyyəti illərində başqa formada davam etdirilməsi yerli əhaliyə çoxlu sayda faciələr bəxş etmişdir. Azərbaycanın digər ərazilərində olduğu kimi Şamaxıda da XX əsrin 30-cu illərində həyata keçirilən repressiya siyasəti əvvəlki illərdə yeridilmiş anti-azərbaycan, anti-türk siyasətinin tərkib hissəsi idi.

Azərbaycan 18 oktyabr 1991-ci il tarixində dövlət müstəqilliyini

bərpa etdikdən sonra kommunist rejimi dövründə xalqa qarşı törədilmiş cinayətlərin obyektiv tədqiqinə dövlət tərəfindən münbit şərait yaradılmışdır. “Siyasi repressiya qurbanlarına bəraət verilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun (15 mart 1996-cı il) qəbul olunması, Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxiv materiallarına istinadən 1920, 1921, 1923, 1931, 1932, 1935 və 1937-1938-ci illərdə tutulan və güllələnən şəxslərin siyahısının dərc edilməsi, AŞPA-nın 2010-cu il yay sessiyaları çərçivəsində Azərbaycan nümayəndə heyətinin “Sovet siyasi repressiyaları insanlıq cinayətkarlığı kimi” adlı yeni sənədlə çıxış etməsi və AŞPA-nın bu məsələnin hərtərəfli tədqiqi üçün ayrıca məruzəçisinin təyin olunması və s. buna əyani sübutdur.

20 aprel 1991-ci il tarixdə Azərbaycan Siyasi Repressiya Qurbanları Assosiasiyasının yaradılması və repressiyalara məruz qalmış şəxslər və onların ailələrinə dövlət qayğısı göstərilməsi təqdirəlayiq haldır. Lakin Qazaxıstanda - 31 may, Özbəkistanda - 31 avqust, Ukraynada - 17 may, Rusiyada - 30 oktyabr günü repressiya qurbanları günü kimi qeyd olunduğuna görə Azərbaycanda da xüsusi fərmanla “Azərbaycan Repressiya Qurbanları Günü”nün təsis olunması zəruridir. Bundan başqa respublikanın iri şəhərlərində, o cümlədən Şamaxıda repressiya qurbanları muzeylərinin yaradılmasına, burada xatirə abidələrinin qoyulmasına ciddi ehtiyac var.

Bu sahədə Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstandakı səfirliyinin gördüyü işlər təqdirə layiqdir. Məsələn, Azərbaycan səfirliyinin təşəbbüsü ilə 2 iyun 2008-ci ildə tarixdə Qaraqanda vilayətinin keçmiş Karlaqın yerində (siyasi məhbuslar üçün düşərgə) repressiya dövründə Qazaxıstanda həlak olmuş azərbaycanlıların şərəfinə abidə ucaldılmışdır.(51)

Kommunist rejimi zamanı repressiyalara məruz qalmış insanların hüquqlarının bərpası ilə əlaqədar postsovet və postkommunist respublikalarında bir sıra işlər görülmüşdür. Məsələn,

Estoniyada repressiya və deportasiyalarda təqsirləndirilən şəxslərin məhkəmələri bu gün də davam edir, eyni zamanda dövlət tərəfindən lüstrasiya qanunları qəbul edilmiş, repressiya qurbanlarının mülkiyyət hüquqlarının bərpası istiqamətində zəruri işlər görülmüş, bütün müsadirə olunan mülklər geri qaytarılıb və ya müvafiq təzminat ödənilmişdir. Estoniya Parlamenti yanında yaradılmış Komissiya müəyyən etmişdir ki, 50 illik Sovet işğalı dövründə Estoniya 180 min nəfər (əhalinin 18 %) itki vermiş, ətraf mühitə 4 milyard ABŞ dolları miqdarında ziyan dəymişdir. Komissiyanın rəyinə görə SSRİ - nin hüquqi varisi olan Rusiya repressiya qurbanı olan hər bir Eston vətəndaşına 250 min dollar təzminat ödəməlidir.

Müasir dövrdə qərb ölkələrində Beynəlxalq Hüququn yeni sahəsi olan “Keçid Ədaləti” (“Transitional Justice”) yaradılmışdır. Bu sahə yeni müstəqillik qazanan və ya münafişədən çıxan ölkələrin köhnə rejimlə hesablaşma metodlarını öyrənir. Məqsəd – ədalətin bərqərar olunması, cəzasızlıq siyasətinə son qoyulması, demokratik idarəçilik və insan hüquqlarının təmin olunmasından ibarətdir. Bu metodlar keçmiş rejim qurbanlarının bir sıra hüquqlarının – ədalət, həqiqət, lüstrasiya və reparasiya hüquqlarının təmini istiqamətində dövlətlərin öhdəliklərini özündə əks etdirir. (52)

Bütün bu faktlar onu göstərir ki, sovet dövründə repressiyalara məruz qalmış şəxslər barədə tədqiqatlar davam etdirilməli, onlara münasibətdə uzun illər mövcud olmuş birtərəfli yanaşmalardan əl çəkməlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan tarixi. Uzaq keçmişdən 1870-ci ilə qədər. Bakı 1996, s. 474
2. Şavrov N.İ. Güney Qafqazda rus işinin yeni təhlükəsi , səh. 60-61
3. Zülfüqarlı M. P. Şamaxı soyqırımı. Bakı 2011,s.30
4. Бехбудов Т. “НКВД - инструмент ВКП (б) в организации политики массового террора и репрессий в Азербайджане”. Новости Азербайджан, 24 апреля 2007
5. “ Tarix” qəz., 6 aprel 1991
6. М.Н. Гернет, Против смертной казни, СПб, 1907, с. 385-423; Н.С. Таганцев, Смертная казнь, СПб, 1913. Эти цифры близки к сообщению К Либкнехта (5735 смертных приговоров, из которых 3741 приведен в исполнение, за период 1906–1910 гг.; 625 приговоренных и 191 казненный с 1825 по 1905 г.), в кн.: М. Ferro, La Revolution de 1911. La chute du tsarisme et les origines d'Octobre, Paris, Aubier, 1967, p. 483. Куртуа С., Верт Н., Панне Ж-Л., Пачковский А. и др. «Чёрная книга коммунизма» (2-е издание) Глава 3. Красный террор, Издательство «Три века истории» 2001 г.
7. “Ağ ləkələr” silinir...”Bakı, 1991, s. 15
8. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. VI cild (aprel 1920 - iyun 1941). Bakı. "Elm". 2008, s. 345.
9. Бехбудов Т. “НКВД - инструмент ВКП (б) в организации политики массового террора и репрессий в Азербайджане”. Новости Азербайджан, 24 апреля 2007
10. “Ağ ləkələr” silinir..”Bakı, 1991, s. 20
11. Rüstəmli V. Şamaxının Əngəxaran kəndinin tarixi keçmiş haqqında. <http://www.fact-info.az>
12. Хрестоматия по истории КПСС. 1925 - март 1985 г., т.2, Москва, Политиздат, 1989, s. 398 – 413
13. “Вопросы истории” жур., Москва, № 4 1989, s.181
14. Известия ЦК КПСС. 1989. № 10. С. 81
15. İsmayilov E. Terror kulminasiyası “ Mərkəz “ qəz., 5 aprel 2000-ci il

16. Декреты Азревкома (1920-1921гг.).Баку, Азернешр, 1988, s.483 – 484

17. "Azərbaycan ordusu" qəz., 19 aprel 1996.

18. Bünyadov Z. "Qırmızı terror" B.: Azərnəşr, 1993;

19. "Ağ ləkələr" silinir.."Bakı, 1991, s. 25

20. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. VI cild (aprel 1920 - iyun 1941). Bakı. "Elm". 2008, Həsənlı C. "Ağ ləkə"lərin qara gölgəsi". Bakı, 1991; Katıblı M. 30-cu illərin faciəsi. "Ağ ləkələr" silinir.."Bakı, 1991, s.5 -17; Həsənov C. "Kölgə"(30 - cu illərin cəza tədbirləri haqqında bəzi qeydlər) "Ədəbiyyat və incəsənət " qəz., 3 iyun 1988; Sinitsın V. Qara kağızlar. 37 – ci ilin saysız – hesabsız qurbanları arasında Şamaxının bir kəndindən 60 nəfər günahsız kolxozçu da vardır. "Kommunist"qəz., 23 iyun 1988 və s.

21. Əliyev V.H., Xəlilov F.S. Ağsunun tarixi səhifələri. "Adiloğlu" nəşriyyatı Bakı -2001 s.52.

22. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. VI cild (aprel 1920 - iyun 1941). Bakı. "Elm". 2008, s. 344 – 345

23. Лубянка. Сталин и Главное управление госбезопасности НКВД. Архив Сталина. Документы высших органов партийной и государственной власти. 1937 – 1938. М., 2004. С. 660

24. "Kommunist"qəz., 23 iyun 1988; "Təzadlar" qəz. 05 iyun 2010

25. Şamaxı tarix diyarşınaslıq muzeyi. hazırlayan Fariz Xəlill Bakı 2009.

26. Ферр Г., Бобров В. 1937. Правосудие Сталина. Обжалованию не подлежит! М. : Яуза:Эксмо, 2010,с. 5,13.

27. Rəsulzadə M. Ə. Çağdaş Azərbaycan tarixi. Bakı 1991, s. 19

28. İsmayılov E., Həsənov C. "Kölgə"(30 - cu illərin cəza tədbirləri haqqında bəzi qeydlər) "Ədəbiyyat və incəsənət " qəz., 3 iyun 1988;

29. Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivində saxlanılan cinayət işlərinə aid sənədlər

30. Həsənlı C. "Ağ ləkə"lərin qara gölgəsi". Bakı, 1991, s.149,152,153.

31. Əsədov Ə. Proses."Ağ ləkələr" silinir.."Bakı, 1991, s. 25

32. www.ourbaku.com © Copyright: Татьяна Надеждина, 2010, Свидетельство о публикации №21011101580

33. Həsənlı C. "Ağ ləkə"lərin qara gölgəsi". Bakı, 1991, s.156

34. www.genprosecutor.gov.az

35. Qasımova G. Onlar ifşa edildi. "Azadlıq" radiosı, 30 yanvar 2011
36. "Gənc İşçi" qəzetinin 27 oktyabr 1937 – ci il; Qasımova G. Qadınlar güllələnmə istəyiblər. "Azadlıq" radiosı, 22 avqust 2010
37. "Kommunist" qəzetinin 3 noyabr 1937, Vüqar Qurdqanlı
38. Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivində saxlanılan cinayət işlərinə aid sənədlər
39. Ərgül Əlisahib Azərbaycanda erməni – daşnak terrorunun xronologiyası. (bədi, tarixi publisistika), Bakı, «Təknur», 2009, s. 38
40. Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivində saxlanılan cinayət işlərinə aid sənədlər
41. Из истории революционного движения азербайджанского пролетариата, Баку, 1957; Каренин А. А., С. М. Эфендиев (Биографический очерк), Баку, 1963
42. Şəfiqə Məmmədova. Anaların fəryadı. Bakı: «Gənclik». 2006, s. 109
43. Кадырли А. М.Н.Кадырли (Исрафилбеков) Баку:ЭЛМ, 1970. 47 с.
44. <http://www.gender-az.org>
45. Kaspi qəz., 21 may 2011
46. Şəfiqə Məmmədova. Anaların fəryadı. Bakı: «Gənclik». 2006, s.379
47. Azərbaycan aşiq şeirindən seçmələr. II cild. II cild. Bakı, "Şərq-Qərb", 2005. səh.124-128; Nəbioğlu M. "Ozan-aşiq dünyası". Bakı: Nurlan, 2010, səh.13; Hüseynov R. "Aşiq qanı" "525-ci qəzet", 14 oktyabr 2010; "Mədəniyyət" qəzeti, 27 iyun 2009
48. Ənvər Çingizoğlu, Mahmudbəyovlardan biri. "Soy" dərgisi, 2 (34), Bakı, 2010. səh. 23-25.
49. Bax: Şəfiqə Məmmədova. Anaların fəryadı. Bakı: «Gənclik». 2006, s.58 – 497
50. Azadlıq radiosı, 20 yanvar 2011
51. "Media forum", www.GunAz.Tv 01-İyun-2008
52. Azadlıq radiosı, 20 yanvar 2011

Mündəricat

Ön söz -----	5
Giriş -----	12
I fəsil. Təklə faciəsi -----	18
II fəsil. 1937 – ci ilin oktyabrında Şamaxıda keçirilmiş məhkəmə prosesi -----	24
III fəsil. Şamaxının repressiya qurbanları -----	70
Nəticə -----	106
İstifadə olunmuş ədəbiyyat -----	109

FOTO SƏNƏDLƏR PHOTO DOCUMENTS

Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin ilk tərkibi. Yuxarı cərgədə soldan birinci: Həmid Sultanov, ikinci cərgədə soldan birinci: Möhsün İsmayilbəyov (Qədirlı)

The initial composition of the Council of People's Commissars of the Azerbaijan Soviet Socialist Republic. Hamid Sultanov, first on the left in the upper row: Məhəmməd İsmayilbəyov (Gadirlı), first on the left in the second row.

Qırmızı terrorun qurbanları
 Fotoşəkil "İRS-НАСЛЕДИЕ" (№1, 2002) jurnalından götürülmüşdür
 The victims of the Red Terror
 The photo is taken from the journal "İRS-НАСЛЕДИЕ"
 "Heritage" (№1, 2002)

Sovet dövlət və partiya xadimi Həmid Sultanov
 (1889-1938)
 The Soviet state and party figure Hamid Sultanov
 (1889-1938)

Şeyxülislam Mirmöhsün Həkimzadə
(1882-1967)
Sheikh-ul Islam Mirmohsun
Hakimzade
(1882-1967)

İctimai-siyasi xadim
Sultanməcid Əfəndiyev
(1887-1938)
Public and political figure
Sultanmajid Afandiyev
(1887-1938)

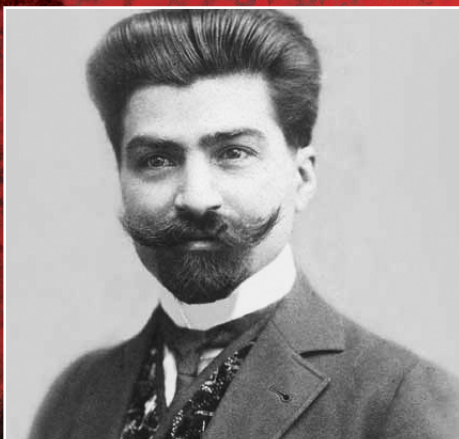

Maarif xadimi, yazıçı Sultan Məcid Qənizadə
(1866-1937)
Enlightener, writer Sultan Majid Ganizadeh
(1866-1937)

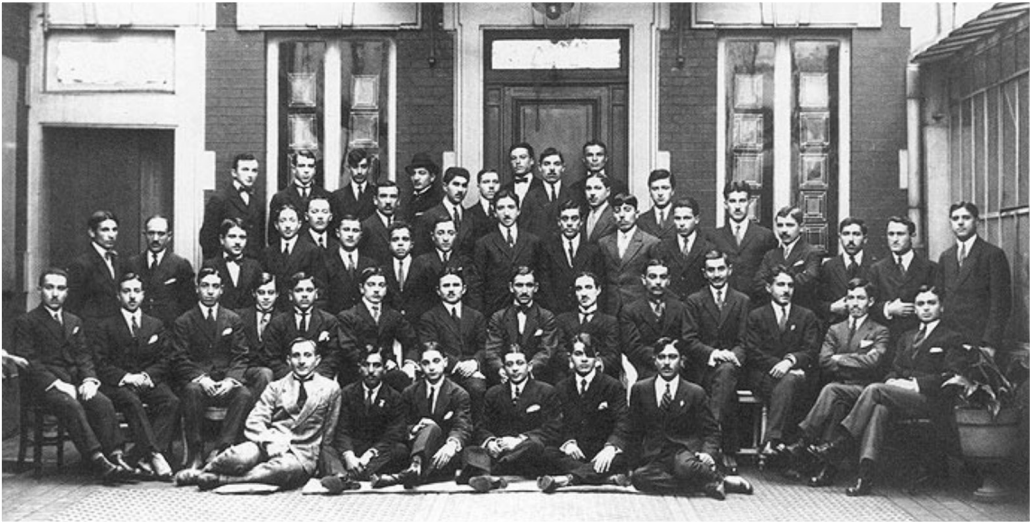

Azərbaycan SSR xalq artisti
Abbas Mirzə Şərifzadə
(1893-1938)
People's actor of Azerbaijan
SSR Abbas Mirza Sharifzade
(1893-1938)

Şamaxı Tarix-diyarşünaslıq
muzeyində repressiya dövrünə
aid eksponat. A. M. Şərifzadə
"Otello" (V. Şekspir) rolunda
The exhibit of the period of
repression in the Shamakhi
History and Local Lore
museum. A.M. Sharifzade as
"Otello" (W. Shakespeare)

Mühəndis Ağa Axundov
(1882-1949)
Engineer Ağa Akhundov
(1882-1949)

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə xaricdə təhsil almağa
göndərilmiş gənclər. Onların içərisində sonradan repressiyaya
məruz qalmış şamaxılılar da var idi

The youth sent abroad for education in the period of the Democratic
Republic of Azerbaijan. Some of them were from Shamakhi who
were subjected to repression afterwards

Əhməd Əmirov. 30-cu illərə aid fotosəkil (solda)
Ahmad Amirov. The photo of 1930s (on the left)

Əhməd Əmirov. 70-ci illərə aid fotosəkil
Ahmad Amirov. The photo of 1970s

Aşiq Mirzə Bilal (1872-1937)
Ashiq Mirza Bilal (1872-1937)

Yazıçı, ictimai xadim
Hacibaba Nəzərli
(1895-1938)
Writer, public figure
Hajibaba Nazarly
(1895-1938)

СТРОГО СЕКРЕТНО ПОДЛЕЖИТ ВОЗВРАТУ В 48 ЧАС. 185

Содержит крайнюю документацию

Кому послан: *В. Г. Бондарев*

Место: М. от 2 мая 27 г. № 100, а. 9)

Дата: 11.5.37

ЦИФРОВКА

Ис: ИКРОВА отпущена 17-20.11.37. 193 76. Поступила в ЦК ВКП

на расшифрование 11.5. 193 76. 400 м. 50 Из. № 2320/2

ШОСНА ЦК ВКП(б) тов. СТАЛИНУ.

В результате операции по первой, второй категории в области вскрытия... (text continues with details of the operation and the number of people involved, including a handwritten note "на 500 человек")

Секретарь ЦК ВКП(б) РОДИН.

Расшифровка 22.11.37. 10-00 Милославский 4 экз. Чечулин

НК

ИЗВЛЕЧЕНИЕ ИЗ ИНСТРУКЦИИ

Шифротексты передаются... (text continues with instructions regarding the handling of encrypted documents)

Repressiya dövrünə aid
sənədlər
The documents of the
period of repression

193

ГОС. АРХИВУ РАИ.

ЦИФРОВКА

ИЗД. ПОДЛЕЖИТ СЛУЖ. ВОЗВРАТУ КОЛЛЕКЦИИ

РЕГИСТРАЦИЯ СЛУЖ. КОЛЛЕКЦИИ

* * * ЯНВРЯ 1937 ГОДА.

SSRİ Xalq Daxili İşlər
Komissarlığının təbliğat
plakatları
Propaganda posters of
People's Commissariat of
Internal Affairs of USSR

Məhbuslar Belomorkanalın tikintisində
Prisoners in the construction of White Sea Canal

Tomsk şəhərində "Stalin repressiyasının qurbanları"nın
xatirəsinə həsr olunmuş abidə
The monument erected in memory of "victims of Stalin
repression" in Tomsk

Yeni Donskoye qəbirstanlığında siyasi repressiya qurbanlarının
xatirəsini əbədləşdirmək məqsədilə ucaldılan abidə
The monument erected to perpetuate the memory of victims of
political repression in the New Donskoye cemetery

Sovet kəndi. 1930-cu illər
Soviet village, the 1930s

Şamaxıda Lenin prospekti. 1930-cu illər
Lenin avenue in Shamakhi, the 1930s

Müasir Şamaxıda 30-cu illərə aid bina
The building of 1930s in modern Shamakhi

"Qırmızı terror" xatirələrdə
The "Red terror" in memories

Böyükağa Hidayətov
Boyukaga Hidayetov

Sabir Ələkbərov
Sabir Alakbarov

Aydın Alcanov
Aydin Aljanov

Əhməd Əmirovun nəvəsi
Arzuxan Əlizadə
Ahmed Amirov's grandson
Arzukhan Alizade

Əhməd Əmirovun qızı
Arifə xanım
Ahmed Amirov's daughter Arifa

Əhməd Əmirovun həyat yoldaşı Raciyyə xanım oğlu Tofiqlə
Ahmed Amirov's wife Rajiya with his son Tofiq

Şamaxı rayonunun Əngəxəran kəndi
The village of Engekhara of Shamakhi

Bakı-Şamaxı magistralı müasir dövrdə
Baki-Shamakhi highway at present

**ELKHAN SULEYMANOV
MAHARRAM ZULFUGARLI
DAYANAT MUSAYEV**

**SHAMAKHI
AT THE TARGET OF RED TERROR
(The repression of 1930-40s)**

Baku - 2012

Authors: Elkhan Suleymanov

President of the Association for Civil
Society Development in Azerbaijan,
Member of the Parliament from Shamakhi region

Maharram Zulfugarli

Doctor of Philosophy in historical sciences

Dayanat Musayev

Doctor of Philosophy in pedagogical sciences

Publication of this book was approved by the decision of the Scientific Council (protocol № 3) of the School of History of the State Pedagogical University of Azerbaijan on November 23 of 2012

Reviewer: Ogtay Sultanov

Professor, Doctor of Philosophy in historical sciences

“At the Target of Red Terror” (the repression of 1930-40s) is intended as the continuation of the project which deals with the history of XX century of Shamakhi, launched by the ACSDA at the outset of 2011. This book looks into the repressions committed by the Soviet administration in the 1930-40s in Shamakhi, namely the Takla tragedy and the “Trial of Shamakhi.”

ISBN 978-9952-8136-5-8

© *www.elkhan-suleymanov.az* 2012

ŞAMAXI

QIRMIZI TERRORUN HƏDƏFİNDƏ

1930 – 40-cı illər repressiyaları

SHAMAKHI

AT THE TARGET OF RED TERROR

The repressions of 1930-40s

Preface

A number of tragedies happened to Azerbaijani nation is closely linked to the occupational and colonial policy of tsarist Russia conducted in the South Caucasus. As in other parts of Azerbaijan, this policy brought about numerous tragedies in Shamakhi region, one of the strategically important and ancient cultural centers of Azerbaijan. Migration policy, notably settlement of Armenians from Iran and Turkey in this territory, was a significant part of the colonial policy pursued by Russia in the South Caucasus. Settlement of Armenians in the Caucasus became a state policy, notably at the time of Peter the Great. The order of October 10, 1724 of Peter the Great played a crucial role. This order allowed migration and settlement of Armenians in the lands occupied by Russia.

Russia, having seized an access to the Baltic Sea as the result of the Northern War (1700-1721), was looking for ways to control the Black Sea and the Caspian Sea. To study socio-economic situation of the Caspian coast, expeditionary forces were sent, trade relations were expanded, and consulates were opened. It is not accidental that the ambassador of Russia A.P. Volinski, who passed through Azerbaijan for going to Iran in 1716, obtained a permission for opening a Russian consulate to protect interests of Russian merchants. The closest location to the southern borders of Russia, the line Shamakhi-Niyazabad was strategic for Azerbaijani-Russian trade. At the same time, it was more convenient for military forces, passing through Shamakhi, to further occupy the coastal territories of the Caspian Sea.

Under the pretext of assassinating Russian merchants during the revolt in Shamakhi in 1721, Peter the First attacked the coastal areas of the Caspian Sea in 1722 and chose Shamakhi as the main target of this attack. In diplomatic negotiations of Petersburg at

that time this attack was officially named "Shamakhi march." (1)

The political line of Peter the Great was later continued by his successors. After seizing Northern Azerbaijan as the consequence of the first (1804-1813) and second (1826-1828) Russian-Persian wars, Russia embarked on implementation of settlement process of Armenians in Shamakhi.

The XV article of the "Treaty of Turkmenchay", signed in February 10, 1828, implies settlement of Armenians in the occupied northern territories of Azerbaijan. In 1911 Russian historian N.I. Shavrov wrote: "More than a million Armenians out of 1 million 300 thousand living in the Caucasus region as of now do not belong to the local population, and were moved there by us..." (2)

Along with other parts of Azerbaijan, Armenians were settled in Madrasa, Sagiyan, Meysary, Kalakhana, Zarkhi villages of Shamakhi region.

With the agreement dated to December 27, 1805, Tsarist Russia put khanate Shamakhi contingent upon itself. Initially, pursuant to the agreement, Russia did not interfere with the independence of Shamakhi khanate like in some other khanates. But after strengthening its position in the region, Russia eventually abolished Shamakhi khanate in 1820. Hereinafter, according to the administrative reform decree - "The institution for government of Caucasian country", made in April 10 of 1840 by Tsar Nicholas the First, Kaspy province was set up with Shamakhi of its center. The symbol of Russia, a two-headed eagle depicted in the upper part of emblem of Kaspi province, approved in May 26 of 1843, was the sign of colonial policy of Russia in the region.

Kaspy province was consisted of seven regions: Shamakhi, Shusha, Nuha, Baki, Lankaran, Guba and Derbend. Selecting Shamakhi as the center of the province during this period proves that Tsarist Russia put more emphasis on Shamakhi compared to other centers of the aforementioned regions. In December 14, 1846, Kaspy province was ultimately abolished. Instead, a new

government form was set up - Shamakhi and Derbend regional centers were formed.

After the October Revolution in Russia in 1917, like in other parts of Azerbaijan, Bolshevik's coming to power was the beginning of new tragedies in Shamakhi.

Starting from the end of 1917 and the beginning of 1918, as the preparation for crimes against the local population, Stepan Lalayev under the instruction of Stepan Shaumyan distributed ammunition to Armenians living in Shamakhi. According to some reports, 7 thousand civilians were killed in the genocide committed by Armenians in Shamakhi in March - April of 1918. Other reports claim that the number of victims was ranging from 8 thousand, to 12 thousand, and even to 40 thousand. (3)

The collapse of Azerbaijan Democratic Republic (ADR), the occupation of Azerbaijan by the XI Russian Army led to new tragedies. Immediately after the occupation, on May 28 of 1920, 15 Azerbaijanis were sentenced to death upon the recommendation of the Armenian prosecutor Adamyan. Among those Azerbaijanis who were shot dead was the Deputy Minister of Internal Affairs of ADR Shafi bey Rustambeyli and governor of Baku city Murat Girey Telkhas. (4) In general, 48 thousand Azerbaijanis were the victims of red terror in 1920 and 1921. (5)

The Law of the Republic of Azerbaijan "On Exoneration of the victims of political repression" (15 March of 1996) states: "From April 28 of 1920, as the result of tyranny and violence committed by the totalitarian regime on the basis of legislations violating human rights, hundreds of thousands of innocent people were subject to repression in the territory of the Republic of Azerbaijan for their political belief, activities, distinct thoughts and for other reasons."

The difference between the number of persons subject to death in the so-called "Prison of Nations" of the Tsarist Russia period and the communist regime clearly shows the horror of red terror.

If in Czarist Russia from 1825 to 1917, that is during 92 years, 6360 people were sentenced to death penalty (of 1310 persons were sentenced to death a year after the 1905 revolution), only during two months of 1918 the number of those who was shot dead was three times more, containing 10,000 - 15,000 people. It should be noted that during the Tsarist Russia death penalties had been implemented through trials, some of which were later replaced with sentences of hard labor. (6)

In our understanding, the repression of XI Russian army, unleashed with the occupation of Shamakhi in April 29 of 1920, should be evaluated as the continuation of the genocide committed by Bolshevik and Dashnak Armenians in March-April of 1918. Shamakhi genocide in March-April of 1918 was committed by Armenian S. Lalayev under the instruction of Armenian S. Shaumyan. Similarly, the investigation of October 27-November 2 of 1937 mass trial was conducted by A. Markaryan, Kh. Grigoryan, M. Malyan of Armenian nationality.

Some readers may argue that the repression of 1930s took place in other Soviet Union republics as well, including Armenia. Even in June of 1936, L. Beria assassinated the First Secretary of Central Committee of Armenian Communist Party A. G. Khanjoyan in his cabinet with a pistol. (7) It is indeed true. However, unlike Armenia, a great number of Armenians among heads of administrative bodies and their hostile attitude to Azerbaijanis led to the destruction of many innocent people. In other words, unlike neighboring nations, the political and indirect exposure of Azerbaijanis to national massacre entailed enormous repression and mass killing.

During this period, chiefs in 31 out of 51 local branches of People's Commissariat of Internal Affairs were Armenians. For example, Saakov, Sakhanyan, Vartanyan in Garyagin (now Fizuli), Markaryan in Nuha (now Sheki), Sarkisov in Balakan, Arakelov in Astara, Khajaturov in Lerik, Avakyan, Israilyan in Astrakhan-bazar (now Jalilabad), Zakaryan in Pushkin (now Bilasuvar),

Sevanyan in Yardimli, Avanesov in Masalli, Sarkisov in Agjabadi, Zergeryan, Markaryan, Gazijyan in Zangilan, Avanesov, Jigirdyan in Jabrayil, Grigoryan in Shahbuz, Petrosian in Samukh, Grigoryan in Gazakh, Bagdasarov, Israilyan, Ionesyan, Evonyan, Agajanov, Seyranov, Akopov, Parsegov in Nakhichevan, Avanesov, Arutyunov and others in Baku held this position. (8)

The situation in People's Commissariat of Internal Affairs was similar. For example, Markaryan and Mirzoyan were the deputies of People's Commissar of Internal Affairs of Azerbaijan SSR, Adamyan was a chief investigator in the Special Department of XI Army, Iskhanyan was a sergeant in General Political Department of People's Commissariat of Internal Affairs, Grigoryan was a head of special department of People's Commissariat of Internal Affairs, Vartanov was a head of the department for combating socialist property destroyers of People's Commissariat of Internal Affairs, Gevorkov was a head of the prison in Nakhichevan, Khajaturov was a head doctor in prison hospital of People's Commissariat of Internal Affairs, Pchelyan was a head of Bayil prison, Aslanyan was a director of the archive of People's Commissariat of Internal Affairs, Gevorkova was a head doctor of the investigatory prison hospital of Baku, Babakevyan was a head doctor of the joint investigatory prison hospital of Ganja, Grigoryan was a director of the regional office of KGB in Kazakh and others were Armenians by nationality.

One of the reports of deputy of People's Commissar of Internal Affairs of Azerbaijan SSR of Azerbaijan SSR Markaryan made to Yejova proves that the scale of repression conducted in Azerbaijan was greater than it was planned. The report states that the process of gathering and sending children to orphanages whose fathers were killed and mothers were sentenced to 8 - 10 years of prison was carried out in the following way in 1937. 590 people from Kirovabad (now Ganja) while 266 people intended, 383 in Goychay while 197 intended, 185 from Karyagin (now Fizuli)

while 68 intended, 373 from Guba while 161intended, 153 from Zagatala while 40 intended, 207 from Shamakhi while 40 intended were gathered and sent to orphanages. (9)

Like in March of 1918, Armenians, having abused the political environment and their political positions, used the idea of class struggle, put forward by Bolsheviks, to commit massacres on national grounds. That is, the policy of killing Azerbaijanis by labeling them "counterrevolutionary" in March of 1918 continued in 1920s and 1930s as class enemies, namely in peripheries. For this reason the number of those who was subject to repression in Azerbaijan was much higher than that of Georgia and Armenia.

The thoughts of Kh. Grigorian, written to his father in the letter, emerged in the judicial process of M. J. Bagirov, Kh. Grigorian, A. Markaryan and others held in Baku with the participation of the USSR General Prosecutor Rudenko in 12 - 26 April of 1956, prove all the said above. In that letter, the deputy Minister of Internal Affairs of Azerbaijan SSR Kh. Grigoryan wrote to his father on his vengeance from Azerbaijanis, shooting hundred of them and additional five hundred people waiting for their execution. (10)

An article about the history of the village Angakharan of Shamakhi says: "After 1918, Angakharan was under special attention of highest government agencies, which were headed by Armenians and Russians. Mass arrests in the village under the name "enemy of the people" in 1937 prove it. False news from secret agents who were working in the village was a justification for them, and people were executed without being judged. Two of three persons who signed a shooting paper were Armenians ... An Armenian who was a military commissar during the Great Patriotic War in 1941-1945 in Shamakhi was falsifying the ages of those who did not reach 16 years old and sent them to the front instead of others."(11)

There are numerous historical facts on the red terror commit-

ted against the population of Shamakhi. Exploring and bringing the historical facts to the attention of the people should be the duty of every single citizen.

By holding an international conference in Shamakhi city in March 14, 2011, within the framework of the project named "Armenian atrocities in Azerbaijan - genocide in Shamakhi (1918)", the Association for Civil Society Development in Azerbaijan (ACSDA) has published a book "Shamakhi Massacre - 1918" in Azerbaijani and English. In March 10 of 2012, The Association set up a scientific conference on this subject in Baku and materials from that conference were published as a book, in Azerbaijani and in English as well (see www.avciya.az).

The book "Shamakhi at the Target of Red Terror (the repressions of 1930-40s) " presented to you has been designed as a continuation of the project of the Association on the history of the XX century Shamakhi, which began in 2011. The association plans to proceed works in this direction in the future as well. This book is the first comprehensive research on Shamakhi repression of 1930s and 1940s of the XX century. Along with written sources, various memoirs of distinct people were utilized in writing this book.

We believe that there is an enormous need for researchers to refer to this subject again and enrich historyography with new works in the future.

We express our gratitude to the Minister of National Security, Lieutenant-General Eldar Mahmudov, and other archives staff members of the ministry for their close assistance in writing this book.

Elkhan Suleymanov

President of the Association for Civil

Society Development in Azerbaijan,

Member of the Parliament from Shamakhi region

Introduction

While doing a research on repressions in Shamakhi during the Soviet period, the first question that should be answered is "What is political repression?"

According to the first article of the Law of the Republic of Azerbaijan "On Exoneration of the victims of political repression" (15 March of 1996), deprivation of life and freedom, illegal involuntary placement to the psychiatric clinic for treatment, deportation and deprivation of citizenship, removal of people groups from a place of residence, exile, relocation and sending to a special place, different coercive measures such as restriction of freedom in the form of forced labor, as well as deprivation of rights and freedoms of persons considered a social threat for a state and political regime, social, national, religious or other features, or restriction of these are meant a political repression."

Repression against the people continued in 1920, 1921, 1923, 1931, 1932, 1935, 1937, 1938, and later.

The repression of 1930s has been one of the most appealing subjects for historians after 1956. The report of N. S. Khrushov on "Cult of personality and elimination of its consequences" in the XX Congress of Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union (CPSU) and the similar decision of the congress plays an important role in the in-depth study of the subject. Khrushov's report indicates facts, such as strengthening of arbitrariness of I. V. Stalin against the party and its Central Committee, especially after XVII Congress of 1934, arresting and shooting 98 out of 139 members and candidates of Central Committee in 1937 - 1938 or 70 percent elected in this congress, arresting 1108 members of the Congress, possessing decisive and consultative voices, out of 1966 for counter-revolutionary crimes. Later the report presented that the mass repression was strengthened

after the telegram of Stalin and Jdanov from Sochi in September 25, 1936, addressed to Kaganovich, Molotov and other members of the Political Council. The telegram reads as follows: "We consider the necessity of urgently appointing Comrade Yejev to the post of People's Commissar of Internal Affairs. Yagoda was unable to carry out the task of exposing Trotski-Zinovyevevchi block adequately. People's Commissariat of Internal Affairs was late for 4 years in this issue."

The report also indicated that during repressions assassination of S.M.Kirov was abused, the number of those who was arrested for counter-revolutionary crimes increased for ten times in 1937 compared to 1936. According to the report, Stalin personally allowed elimination of 383 people, containing the names of thousands of party, soviet, komsomol, military and agricultural employees sent to Stalin by Yejev in 1937-1938. In addition, the report emphasizes exoneration of 7679 people posthumously from 1954 until the XX Congress. (12)

Aftermath of S.M. Kirov's assassination, the Central Executive Committee of SSR made a decree on "Changes on valid Criminal - Procedural Code in union republics" in December 1, 1934. The decree considered the following changes to investigation and consideration of cases related to terror organizations and terror acts against Soviet government employees which in its turn justified massive violation of law.

1. Complete investigation of such cases within 10 days;
2. Submission of prosecution document to defendant one day prior to a court;
3. Examine a case without participation of parties;
4. Disable the application of pardoning or cassation complaint on a decision of a court;
5. Urgent implementation of a decision on severe punishment.

Along with that, writings, such as the article "Blowing ashes of Foes of Socialism" of L. Beria, printed in the newspaper "Pravda"

in August 19, 1936, contributed to strengthening of repression in the Soviet Union, including in Azerbaijan.

According to the information provided by Soviet historiography, the number of those who died in prison and of hunger was 7.9 million and 2 million left Soviet Union to escape from persecution in 1927. (13)

American historian R. Conquest titled his book "The Great Terror", which was devoted to the 1936-1939 years when repressions were massive in scale. He noted that he decided to call 1937-1938 years "yejovshina" with the name of N. I. Yejov, the People's Commissar of Internal Affairs of the USSR. According to the order number 00447 of N. I. Yejov, dated to July 30 of 1937, "instruction plan" was sent out to different places for finding and punishing "enemies of the people."

Mass repressions had been implemented in the second half of 1937 through the "Trios" under the People's Commissariat of Internal Affairs. In 1938, "Trios" made 5061 decrees on those who were accused of political crimes, and 1108 of them, accused of anti-Soviet propaganda, were sentenced to execution. In 1937, however, "Trios" judged 2846 people for political accusations and 2215 of them were shot dead."(14)

It should be noted that "Trios" was established in every single region of the USSR in October 29 of 1929 as out of court body for preliminary review of completed investigation of the Central Office of the Main Political Department and of reports made for a judicial board. Initially, they did not have an authority to issue an execution verdict, but immediately afterwards, starting from 1937, such authority was granted. The members of the first "Trio", appointed by the Politburo, in Azerbaijan were the Com-misar of Internal Affairs Sumbatov, Teymur Guliyev and Jahangir Akhundzade. Jahangir Akhundzade was also repressed afterwards. The second "Trio" was approved in January of 1938, and its members were the People's Commissar Rayev, Mirtsey-

mur Yagubov, Agahuseyn Alihuseynov. (15) However, the facts show that this organization was set up in Azerbaijan immediately after the occupation. The decree of Revolutionary Committee of Azerbaijan № 365 on "The establishment of temporary emergency Trio against combat of criminality in Shamkhor" (16 May 1921) proves it. (16)

With the order of the Minister of Internal Affairs of the USSR in January 19, 1955, documents of 26 thousand Azerbaijanis, repressed by 1937, were destroyed, and later it was a serious obstacle for their exoneration and for restoration of justice. (17)

The scholar Z.Bunyadov noted that "about 70-80 thousand representatives of the Azerbaijani intelligentsia were assassinated in 1936-1937. Each "enemy of the people" was only provided with 15 minutes in a "court." Now, let readers calculate how many Azerbaijanis were executed in an hour during 1936 and 1937. Rough calculation is that 26 people were shot dead in a day, similarly 2880 people in a month, and subsequently more than 80 thousand in two years and a half. Dear reader, do not forget that repression against our people carried on in 1940s and 1950s ... It is very challenging and even impossible to count how many hundred thousand lives were destroyed by those who headed Soviet Azerbaijan." (18)

Outstanding party and government dignitaries, such as R.Akhundov, D.Bunyadzade, M.Hajiyev, M.D.Huseynov, Ch.Ildırım, M.Israfilbeyov (Gadirli), A.H.Garayev, M.Guliyev, G.Musabeyov, M.Narimanov, H.Rahmanov, H.Sultanov, S.M.Afandiyev, N.Rzayev, prominent representatives of culture and science Huseyn Javid, Mikail Mushfig, B.A.Talıbli, V.Khuluflu, Yusif Vazir (Chamanzaminli), Ahmad Jawad, T.Shahbazi, M.Juvarlinski, B.Chobanzade, B.Hesenbeyov and others were executed after the XIII Congress of Azerbaijan Communist Party (ACP). During the trial of Bagirov, it was revealed that as a result of falsification and unlawful acts, more than 300

leading party and Soviet employees, as well as 32 secretaries of committee of district party, 28 chairpersons of executive committee of districts, 18 people's commissars and their deputies, 66 engineers, 88 commanders of Red Army and Navy and political officers, 8 professors and many others were sentenced either to a long-term imprisonment or to a death penalty. (19)

To identify the scale of repression in Shamakhi region in 1930s, it must be determined which areas were the part of the region. Shamakhi region was established in 1930. In 1939, Hajigabul region was established from the territory of Shamakhi and surrounding regions, but was later abolished and the areas were returned to Shamakhi in 1959. Some parts of Shamakhi region were given under the control of the restored Hajigabul region in 1990. Agsu region was separated from Shamakhi in 1943. In the same year, Gobustan region was established in one part of Shamakhi and later the same territories were returned to Shamakhi region after the removal of Gobustan region in 1960. The same areas were again separated from Shamakhi when Gobustan region was restored in 1990. While talking about the repression of 1930s of the XX century in Shamakhi, the territories that were once part of Shamakhi region should also be taken into account.

Although there is no separate book or article specifically on the 1930s Shamakhi repression, some authors (20) touch upon this topic in their research, along with other issues.

Publishing the list of those who were taken into custody or executed in 1920, 1921, 1923, 1931, 1932, 1935 and in 1937-1938 in the special edition of the "Recovery of Memory" of the newspaper "Border", founded by the Ministry of National Security of the Republic of Azerbaijan, based on archival materials, is of great importance for studying the repression period. In this special edition, the names of 4262 victims of 1937-1938 repression were printed whereby some of them are from Shamakhi who were subject to the repression.

In our opinion, objective study of activities of Armenians during the rule of L.Mirzoyan (1926 – 1929) and Ruben (February 6, 1933 - January 10, 1933) until the rule of M.J.Bagirov may reveal new facts about the repression.

We believe that, along with other parts of history of Shamakhi, it is of great necessity to study the 1930s and 1940s of the twentieth century and write new books on this historical period.

CHAPTER I

Takla Tragedy

The repression of 1930s in Shamakhi continued in various stages and reached its zenith during a public hearing of trial held in October 1937. Even before the trial held in October 1937, the repression against ordinary villagers, away from politics and survived during the severe collectivization years, but yet again welcomed the Soviet regime, heralds inhumane totalitarian nature of the regime.

In fact, tragedies before an open trial held in the region and in rural areas were an integral part of the same policy ruled by one center. It may be questioned what the rationale was in shooting innocent ordinary Shamakhi people by false accusation? In our opinion, the reason of shooting these innocent people, who were not aware of the political view and even of the names of Trotsky and Zinovyev, was only to increase the scale of the repression, rise in the eyes of Moscow and abide by the undertaken "obligation." Also, methods, such as removing competent people after using all their abilities were widely utilized during the communist regime. Being an Azerbaijani was enough for them to destroy an ordinary person or an official and even those who were loyal to the leading party.

An incident broke out in the village Takla may be shown as an example of such kind of mass tragedy. But what happened in the village of Takla of Shamakhi region?

In retrospect, the name of Takla is related to the name of a tribe Takla of the Seljuks. The tribe of Takla previously lived in

Anatolia accepted the obedience of Tahmasib under the leadership of Ghazi Khan in 1540 and became a part of shahsevenler. According to the nineteenth century sources, population of Takla was consisted of 14 pedigrees in Mil and Karabakh steppe. Later, they seperated to different branches. (21)

Following brief information was provided in the book "History of Azerbaijan": "Shamakhi tragedy was depicted with black letters in the history: In June 1937, the chairperson of the collective farm named after Molotov in Takla village was given a task to provide names of 70 leading farmers for participation in the republic meeting of stakhanov innovators from fields and farms. This list was made and 70 men over the age of 30 were included in this list. They were taken into custody at night and brought to Baku - to the internal prison of the People's Commissariat of Internal Affairs. Right after the assasination of 60 people it was announced that as if "there is an operation of anti-Soviet, counter-revolutionary, rebellious, spy-terrorist, bourgeois-nationalist organization under the leadership of Hamid Sultanov in Shamakhi region." Similar night raids were held in Ismayilli, Alibayramly (now Shirvan) Jabrayil, Astrakhanbazar (now Jali-labad), Gonagkend and in other regions in 1937. According to some estimates, ranging from about 70 thousand to more than 100 thousand people had been sent to the camps in stages, and more than three thousand peasants had been destroyed."(22)

In accordance with the policies of the Soviet regime, Zakaran Jabrayilov who was working in oil filds in Baku were sent to Shamakhi for assistance in establishing collective farms in 1930s. He established the first agricultural artel in region, which was named after Molotov, chairman of the Council of People's Commissars of USSR. An order signed by Hamza Shabanov, the head of the Department of People's Commissariat of Internal Affairs of Shamakhi, was sent to Zakaran Jabrayilov, chairman of the

collective farm named after Molotov in June of 1937. The order stated that "for sending stakhanov people - innovators of fields and farms to the meeting" 70 leading collective farmers be approved as candidates in the farm meeting by 20:00. Such order of the head of the department of People's Commissariat for Internal Affairs of Shamakhi to the chairman of the collective farm once again is the sign of widespread lawlessness.

There were only two stone houses in the village during this period. One of them was the property of mullah of the village, whereas another was owned by the former head of the village. Property owners have been arrested and both houses were confiscated during the Soviet period. Board of collective farm was located in one of the houses, while political department of CTS - (the cars - tractors station) was stationed in another one. One of the owners, former head of the village, was arrested with a ridiculous accusation - English and Japanese spy.

After the order of People's Commissariat of Internal Affairs of USSR on the network of "the so-called Kharbin Japanese terrorist, saboteur and spy agents", dated to September 20, 1937, 52.906 people have been arrested across the country during 1937 - 1938. (23) Regretfully it should be noted that among those who were arrested with such a false accusation there were Azerbaijanis, as well as Shamakhi population, far away from Japan. How ridiculous is the existence of British and Japanese spy in the village of Takla of Shamakhi?! The Soviet propaganda machine of 1930s was able to convince ordinary people and even people of Takla by force. We can clearly see it while reviewing the press of that time.

Facts indicate that for the first time after a hard labor corn fields yielded good harvest in 1937 and in the meantime such kind of order while peasants were preparing for harvest was inappropriate. However, ordinary peasants, following rules of

the administrative command, gathered in front of the Board of Directors of the collective farm at 5 p.m. by leaving aside their harvest equipments. The chairman of the collective farm listed almost all men over the age of 30. In the meeting with their participation, everyone agreed with this list and returned to their homes. That night, under the leadership of the head of Department of People's Commissariat of Internal Affairs of Shamakhi Hamza Shabanov, homes of those on the list were attacked and 70 people were sent to Baku, People's Commissariat of Internal Affairs. During the quest, one of those on the list Safar Safarov was not found, since he took the flock to the mountains and ultimately survived. To make the list compatible with the order of the chief, however, the shepherd with similar name and surname Safarali Safaraliyev was arrested and sent to Baku, instead. Such arrests were conducted in other regions of the country, including Maraza, Chukhuryurd, Sagiyan, Khilmilli and other villages of Shamakhi. This wave of arrests in Takla and in other villages were repeated for several times.

Rapid, large-scale and "scope of Bolshevik" preparations were implemented for fake Shamakhi process. It is clear from the investigation materials that as a result of torture people were forced to press their thumbs on the documents (initially the way to sign a document for the illiterate), without understanding the essence of the accusation of anti-Soviet, bourgeois-nationalist, insurgent, saboteur, harmful "English - Japanese spy." Incretmişdirle confession was recorded to the investigation reports and was put "the most severe penalty" instructions written in Russian.

Meanwhile, 60 out of 70 people who were sent to Baku were assassinated and 10 of them were arrested and sent to different prison camps of USSR. It is reported that 60 residents of Takla were shot dead in the island of Bulla adjacent to Baku. The names of Zakaran Jabrayilov, Ibad son of Ataali, brothers Ahmad and

Mammad son of Khankishi, Habib son of Jabrayil are known. To identify the names of others, there is a need to carry on research.

One of the witnesses of that incident A.A.Borkin writes: "along with a group of peasants he was taken to the island of Bulla for execution at the beginning of 1938. People with a group of ten and fifteen were called for execution... After shooting the twelveth group, since there were a number of people to be shot, they were sent to Krasnovodsk."

It is assumed that there were not enough bullets for those to be shot, thereby some of the arrested were thrown into the sea by penalty bands and eventually were drowned. Ten residents of Takla who survived were first sent to Krasnovodsk, then to the prison in Trukhanski, where Stalin was once exiled. One of them Habib son of Jabrayil survived as the result of miracle after the seventeen years of imprisonment, testified as a witness in the trial of M.J.Bagirov, Kh.Grigoryan, A.Markaryan and others held in Baku in April 12-26, 1956.

Another aspect of 1930s repression should be noted that this punishment destroyed people from all layers of society regardless of social position, nationality, religion, race, whether served to the Soviets or not. As an example, Habib son of Jabrayil served his imprisonment along with the spouse of Sergo Orjonikidze, Zinaida Gavrilovna Orjonikidze, in 1939. That is, Shamakhi resident's imprisonment, without insights in politics, with the spouse of the commander of the XI Red Army invaded Azerbaijan in 1920, once again proves antagonistic and inhumane nature of the communist regime. We believe that suicide of S. Orjonikidze and imprisonment of his spouse were compatible with the nature of the Soviet totalitarian regime.

Zinaida Gavrilovna Orjonikidze testified before Habib son of Jabrayil in the court, and took off her blouse and showed her body, injured of a hot iron pressed on her chest, to the partici-

pants of the court.

Despite her imprisonment and tragedies she faced, paradoxically Z.G.Orjanikidze insisted in explaining to Habib son of Jabrayil that the thought of Stalin "as socialism makes progress, class struggle will only worsen" presented in the report of the plenum of the Central Committee in February-March of 1937 was adequate. It should be considered as negative consequences of blind cult of personality. In addition, tattooing the picture of Stalin to the chest by those who suffered from repressions, post the picture of Stalin in the front of a truck by great-grandson of Zakaran Jabrayilov, working as a driver in the collective farm "Soviet Ukraine" in the village of Leninabad (name of the village of Takla at that time) until 1988 and other facts were the consequence of false understanding of true essence of the tragedies by those who were repressed. Habib son of Jabrayil's talking enthusiastically about the home where Stalin once lived during his exile in Trukhanski instead of talking about this tragedy after the long suffering was the cause of improper approach to the events.

Repercussion of the Soviet totalitarian regime did not abandon the village of Takla and subsequently family members of those who were repressed in 1937 have been victims of Soviet regime afterwards. Three people from the village of Takla have been victimized as the result of Soviet policy in Afghanistan in 1980.

CHAPTER II

Trial held in Shamakhi in October 1937

Many party and state leaders have been arrested under the accusation of an attempt to the coup against the government, and their open trials were held in 1930s across the USSR. Trials held in Moscow in August of 1936, January of 1938, and March of 1938 are such kind of examples. Among those who were arrested during this period, called in history as a "great terror", there were rivals of Stalin who were high-ranking officials. For instance, there were 16 people sitting in the defendants chair in the trial on antisoviet right-trotsky block conducted in Moscow in March 3-13 of 1938. People's Commissar of Internal Affairs of USSR in 1934-1936 G.G.Yagoda, head of the Soviet government and a member of the Political Bureau in 1924-1930 A.I.Rikov, Commissar of Foreign Trade of the USSR Rozengols, deputy of Commissar of Foreign Affairs of USSR N. N. Krestinski, member of the Political Bureau of Central Committee of the All-Union Communist Party Bolsheviks (AUCPB) and member of the Communist International, editor-in-chief of "Pravda" and "Izvestia" newspapers N. Bukharin and other senior officials can be indicated. The repression against those persons led to the assassination of thousands of innocent people accused of being their supporters. (26)

A number of senior officials were also perished in Azerbaijan during the years of "great terror". On this issue M. A. Rasulzada wrote: "After a revolutionary court in Moscow in 1937, popular trials were launched to purge supporters of Trotsky. During this trial, one of the Caucasian communists Budu Mdivani was ac-

cused of Caucasian nationalism, namely of being in touch with Azerbaijani national party "Musavat." It was a sign of a large scale purge. It began with a terrible sadism... In fact, after the purge of 1937, there left no prominent writers, famous professors and teachers, noted artists, or well-known public figures. Outstanding people were being purged." (27)

Like in Moscow, open courts were conducted in various cities and regions of Azerbaijan as well. Open courts such as the case of R.Akhundov, A.Garayev, S.M.Afandiyev, G.Musabayov, H.Vezirov, D.Bunyadzade, H.Safarov, E.Khanbudagov, A.Mirzoyan and others called the "issue of counterrevolutionary, nationalistic center" in 1937, the case of G.Vezirov and other military people in 1938, the case of "Azneft" and "counter-revolutionary-bourgeois-nationalist, rebel-terrorist, harmful organization" in People's Commissariat of Land of Azerbaijan SSR in Kirovabad (now Ganja) can be shown as examples.

One of such open courts was held in Shamakhi in October 27-November 2, 1937. During this period a number of people have been punished in accusation of preparing an uprising against the Soviet government in Shamakhi, Ismayilli, Ali Bayramli (now Shirvan), Gonagkend, Astrakhanbazar (now Jalilabad) based on false scenario. Only in Ismayilli 300 people had been arrested and 63 people have been shot dead. 300 collective farmers and rural intellectuals have been prosecuted in Ali Bayramli (now Shirvan). Victims of punitive measures were far greater in Shamakhi. (28)

Like in 1918, repression of civilians, away from politics, in 1937 proves the implementation of these events by the same political force. Just like in Moscow, for the purge of members of leading party and Soviet workers, false legends were fabricated about sabotage and riots, and many innocent people were killed under the instructions of dignitaries.

Though the trial on "counter-revolutionary, rebellious, spy-

terrorist, bourgeois -nationalist" conducted in October 27- November 2 of 1937 in Shamakhi was one of the open trials held in that period, social composition of defendants draw much attention. One of the accused in the proceedings was the Commisar Hamid Sultanov who had an exceptional service for the Communist Party and the Soviet regime, and this fact differentiated this process from other trials held in different regions of Azerbaijan.

Mass arrests related to the case of Shamakhi lasted for six month, specifically embarked at the beginning of the trial in October and alleviated in November 2 of 1937. Thus, why Shamakhi process took place during this period? What were the main reasons?

In our opinion, the main reasons for Shamakhi events must be in search of the notification on the "Fight against the enemies of the people is slow in Azerbaijan" in the telegram of I. Stalin and A.Jdanov sent to M.J.Bagirov in May of 1937, in the order No. 00447 dated to July 30, 1937 on the "plan" for revealing and punishing "enemies of the people" sent by N.İ.Yejov, in the conflict among Azerbaijani government and most importantly, in the nature of the regime.

To implement this warning, M.J.Bagirov began to strengthen mass punitive measures with the help of false accusation as the case of Shamakhi and excessively carry out the "Repression plan" of Moscow. After this notification, on the one hand M. J. Bagirov was intensifying repressions to protect himself, and on the other hand he was removing his rivals in the upper level of the government by abusing this situation. Intergovernmental contradictions and hostility of that time brought about repression of many party and soviet leaders, and one of them was Hamid Sultanov, one of the accused in Shamakhi process.

Following persons from different layers of society were accused in Shamakhi process:

- Sultanov Hamid Hasanovich-People's Commissar of Public

Good;

- Ibrahimov Israfil son of Alakbar-Chairman of the Executive Committee of Shamakhi district;

- Huseynov Khalifa son of Mammad – first Chairman of the Committee of Shamakhi District of Azerbaijan Communist Party;

- Avalov Aram Jumshudovich-second Chairman of the Committee of Shamakhi District of Azerbaijan Communist Party;

- Amirov Ahmad son of Yusif – Prosecutor of Shamakhi district;

- Mammadov Alisaab – Director of Winemaking farm No. 6 of Shamakhi district;

- Yurkhanov Georgy Stepanovich – Head of the department of Land;

- Kalantarov Agalar son of Gafar – Chief Veterinary of the district;

- Israfilov - Eyub – Aliyev Mammad son of Mirza–Head of the Department of Traffic;

- Miralam Tarverdiyev - Head of the collective farm "Red October" in the village of Angarakhan;

- Siraj Jabiyev son of Samraddin - storekeeper of the collective farm "Red October" in the village of Angarakhan;

- Sadikhov Ali son of Aziz - Secretary of the party committee of the collective farm "Red October" in the village of Angarakhan;

- Bakirov Babalı son of İbrahim – Chairman of the Council of village of Padar;

- Huseynov Mammad Mashadi Gadim son of Nadir – villager of Angakharan

Hamid Sultanov son of Hasan

Sultanov Hamid son of Hasan - He was born in the village of Shinikh - Ayrim of Gazakh in May 26, 1889. He studied in the Leipzig Polytechnic Institute in Germany in 1909-1913. Member of the Military Revolutionary Committee over Baku and periph-

eries during the leadership of Shaumyan and district attorney of the Council of People's Commissars of Baku.

He was in a hostile position against Azerbaijan Democratic Republic. He took an active part in invading Baku by the XI Russian army in April 27. He was leading the suppression of uprising against the occupying communist regime in Gandja in May, 1920. After the occupation of April 27, 1920, he was working as a member of the Revolutionary Committee of Azerbaijan, the first Commissar of Internal Affairs of Azerbaijan USSR, Secretary of the Communist Party of Iran, Commissar of Industry and Commerce, chairman of the National Economic Council, chairman of the Council of People's Commissariat of Nakhichevan Autonomous SSR, Secretary of the Central Executive Committee of Transcaucasian Soviet Federative Socialist Republic, People's Commissar of Public Good of Azerbaijan SSR and other positions.

There is following information about defendants in Shamakhi events in the protected document of criminal cases in the archives of the Ministry of National Security of the Republic of Azerbaijan:

I confirm

Third rank Commissar of State Security
of Azerbaijan USSR Sumbatov

Chief of the fourth department of State Security
Office (SSO) of People's Commissariat of Internal
Affairs (PCIA) Captain Tsinman

June 28, 1937

On the arrest in the accusation of the articles 72/73 of the Criminal Code of Azerbaijan USSR.

Resolution

According to the criminal case № 12492, Sultanov Hamid son of Hasan is arrested for his active participation in the counter-revolutionary, nationalist activity.

According to the order No. 562, a two-day search was conducted in the house of Sultanov Hamid son of Hasan.

After nine days Sultanov Hamid son of Hasan was dismissed from the party.

From the protocol No. 5 of the meeting
of the Committee of Voroshilov district
of Azerbaijan Communist Party

Extract

July 7, 1937

To dismiss Sultanov Hamid son of Hasan, member of the party since 1907, number of party ID № 1429526, from the party for being nationalist and traitor of the country.

Secretary of the Committee of
Voroshilov district of ACP

Y.Okinshevich

Resolution

To keep Sultanov Hamid son of Hasan, previously arrested in accordance with the articles 64,68,69,70,73 of the Criminal Code, in custody based on the same articles and accusations.

Assistant to the chief of the 6th department of the 4th
division of the State Security Office Lieutenant Sher

Agreed 4th department of the State
Security Office Captain Tsinman

When Sultanov Hamid son of Hasan was expelled from the party, that is on July 7, 1937, Ibrahimov Israfil Alekperovich was arrested in accordance with the report of Lieutenant Grigoryan.

I approve

Colonel of State Security Office of
PCIA of Azerbaijan USSR Gerasimov

July 7, 1937

Resolution on indictment and arrest

Looking through the investigation materials № 12493, chief of the 4th division of the 4th department of the SSO of PCIA of Azerbaijan SSR Lieutenant Grigoryan announced that Ibrahimov Israfil son of Alakbar, born in 1900, Azerbaijani, Soviet citizen, member of ACP, former chairman of the Executive Committee of Shamakhi district was brought to justice for his active participation in the counter-revolutionary activity of bourgeois-nationalist organization.

Decision

It is decided to arrest Ibrahimov Israfil son of Alakbar under the control of the armed force pursuant to the articles 72/73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Chief of the 4th department of the 4th division
of SSO of PCIA senior lieutenant G. B. Grigoryan.

Chief of the 4th department of SSO of PCIA
Captain of State Security Tsinman

According to the order No. 785, dated to July 20, 1937, a two-

day search was conducted in the house of Ibrahimov Israfil son of Alakbar by the staff of the 4th department of SSO of PCIA

I confirm

3rd rank Commissar of State Security
of Azerbaijan SSR Sumbatov

October 10, 1937

Resolution on indictment and arrest

I, an operating officer of the 4th department of SSO M. Malyan, was acquainted with the investigation materials № 14161 of Ibrahimov Israfil son of Alakbar, accused of the articles 72/73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR. October 7, 1937 - I bring to the attention in the city of Baku that the investigation revealed facts concerning counter-revolutionary, rebellious and harmful activity of Ibrahimov Israfil son of Alakbar. In addition, as the result of the investigation, his participation in a planned terror act against the Secretary of ACP Bagirov was found out.

Profile of prisoner №1312

Ibrahimov Israfil son of Alakbar was born in the village of Garagoyunlu of Yerevan province in 1900.

Until his imprisonment, he lived in the Pocht Street 56, Baku. Profession is an administrator.

Position is Deputy of the Commissar of People's Education of Azerbaijan SSR. Education is secondary. Member of Azerbaijan Communist Party since 1918.

He did not serve in counter-revolutionary armies, such as Whites and others. He did not participate in uprisings against the Soviets.

His spouse Lyubov is 34 year old. He has three daughters

aged 18, 10 and a toddler. His mother Nisa is 70 years old.

July 20, 1937

Reference

Time of the investigation of Ibrahimov Israfil son of Alakbar was extended until July 16, 1937 by the decision of the the Presidium of the Central Executive Committee of the USSR. Afterwards, pursuant to the petition that period was re-extended by November 16, 1937.

Chief of the 8th department of SSO of PCIA
of Azerbaijan SSR Lieutenant G.V.Kogan

From the Protocol No. 201 dated to October 9, 1937 of the meeting of Control Commission of the Party under the Central Committee of the AUCPB

Extract

Ibrahimov Israfil son of Alakbar, born in 1900, member of the AUCPB since 1918 with a party ID number № 1437591. Until recently, he was a deputy of the Commissar of People's Education of Azerbaijan SSR. Currently he is under arrest by PCIA of Azerbaijan SSR.

He is accused of the counter-revolutionary activities by party organization of Voroshilov district (reputed by an operating officer of PCIA of Azerbaijan SSR comrade Petrusin)

It is decided that Ibrahimov Israfil son of Alakpar be expelled from the party as an enemy of the people.

Secretary of the Board of Control Commission of Party on Azerbaijan Sinayski

Head of the Secretariat Podolskaya

Profile of the prisoner arrested on the case of 1755

Huseynov Khalifa son of Mahammad was born in 1902 at the village of Amirjan of Surakhany district, Baku.

Address: Baku, 6th Communist Lane 4.

Profession: an employee of the party.

Position: secretary of the Committee of October district of ACP.

Education: secondary.

Member of the party since 1920.

He did not serve in counter-revolutionary armies, such as Whites and others. He did not participate in uprisings against the Soviets.

His spouse is Sugra, his son Shura is 13 years old, his second son Yaqub is 8 years old, his third son Arif is 5 years old.

He was arrested by the 4th department of SSO of PCIA of Azerbaijan SSR.

October 6, 1937

Resolution on indictment and arrest

Reviewing the investigation materials of Huseynov Khalifa son of Mahammad provided by the chief of the 4th department of the 4th division of SSO of PCIA of Azerbaijan SSR Senior Lieutenant G.B.Grigoryan, it is concluded that he is the head of the counter-revolutionary, nationalist, rebellious organization in Shamakhi.

Decision

It is decided that Huseynov Khalifa son of Mammad, born in 1902, Azerbaijani, a citizen of the USSR, member of the AUCPB,

former secretary of the Committee of October district of ACP, be brought to justice and arrested under the armed control in accordance with the articles 64-73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR .

I confirm

3rd rank Commissar of State Safety
of Azerbaijan SSR Sumbatov

August 03, 1937

Resolution

on the indictment pursuant to the articles 73, 21, 64 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR

Head of the 4th department of the 4th division of SSO of PCIA of Azerbaijan SSR Senior Lieutenant G.B.Grigoryan, by reviewing the investigation materials of Amirov Ahmad son of Yusuf No. 13773, brought to the attention that he was an active participant of nationalist, counter-revolutionary activities in Shamakhi.

Decision

It is decided to bring to justice and arrest Amirov Ahmad son of Yusif, born in 1904, Azerbaijani, citizen of the USSR, member of the ACP since 1927, prosecutor of Shamakhi district, under the armed control in accordance with the articles 73, 21, 64 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Assistant of the General Prosecutor of Azerbaijan SSR,
Deputy of the Chief of Investigation Department Yorovoy

Deputy of the General Prosecutor of Azerbaijan SSR,
Chief of Investigation Department Pinkus

Profile of the prisoner arrested on the case of 1513

August 7, 1937

Amirov Ahmad son of Yusif was born in the village of Viyan of Lankaran district in 1904

Address: Shamakhi city, street Krasnoaskerskaya, apartment № 7,

Education: Secondary

Affiliation: member of ACP since 1927

Position: Prosecutor of Shamakhi region

Spouse: Rajiya - 26 years old

Daughter: Sarah - 7 years old

Daughter: Arif - 3 years old

Son: Tofiq - 1.5 years old

Reference

October 27, 1937

Resident of the village of Viyan Amirov Ahmad son of Mullah Yusuf is a son of Mullah - landlord famous for its social position

Secretary of the Executive Committee
of Lankaran District

R.Kazimov

Biography

February 25, 1937

Amirov Ahmad son of Yusif

I was born in the village of Viyan of Lankaran district in 1904. My father is Mullah of the village. He was engaged in this work before the revolution as well as after the revolution. At the same time he was working in agriculture. My father was the only per-

son among my relatives who was deprived of suffrage.

First I studied in a village school, then in a city school. In 1925, I graduated from the second level school . Initially my candidacy to the party, later guarantee was initiated and backed by Aga son of Mammadaly, member of the party since 1915, and Aga Rza, member since 1913. I was not a member of other parties, and did not participate in opposition or in anti-party groups.

I was working as a registrar in the Executive Committee from May, 1921 to 1924, a secretary in Land Commission of Lankaran district from 1924 to 1925, Head of the department of forestry of the district in 1925-1926, investigator in regions of Astara and Salyan from February 1, 1928 to 1930, since 1930 prosecutor, assistant of the prosecutor in Kirovabad (now Gandja), and prosecutor in the regions of Goychay and Shmakhi.

In celebration of the 10th anniversary of the establishment of the Prosecutor's Office, I have been awarded with a watch by the Executive Committee of Azerbaijan, as well as with a gold watch by the Presidium of Kirovabad (now Ganja).

I confirm

Chief of the 4th department of SSO of
PCIA Captain of State Security Tsinman

August 7, 1937

Reference

Kalantarov Agalar son of Gafar, was born in 1903, Azerbaijani, Soviet citizen, independent, former chief veterinarian of Shamakhi.

From the investigation materials (Case № 13773) devepoled from the testimony of those accused, (herewith indicated name and last name of the three persons) it has been determined that Kalantarov Agalar son of Gafar is a member of rebellious organization in Shamakhi district. Upon the order of the organization,

Kalantarov was engaged in a harmful activity in animal husbandry in Shamakhi. With his instruction over 30 horses owned by the collective farm were shot dead.

Based on the above mentioned, I think it is necessary to inform Prosecutor on special cases of PCIA of Azerbaijan SSR and other agencies of the State Security Department about the arrest of Kalantarov Agalar son of Gafar in accordance with the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Chief of the 4th department of the 4th division of
SSO of PCIA, Senior Lieutenant G.B.Grigoryan

Profile of the prisoner arrested with the case of 1627

August 17, 1937

Kalantarov Agalar son of Gafar

He was born in Lankaran of Azerbaijan SSR in 1912.

Address: Azerbaijan SSR, Shamakhi, Kalinin street 6.

Profession: Veterinary

Position: Chief veterinary of Shamakhy district

Spouse: Munavvar - 22 years old

Son: Rafig - 2 years old

Son: Ramiz - newly born

Reference

on petition to prolong investigation of Kalantarov Agalar son of Gafar by November 15 of 1937

Head of the 8th department of SSO of PCIA
of Azerbaijan SSR Lieutenant G.V.Kogan

I confirm

Head of the 4th department of SSO
of PCIA Captain Tsinman

Reference

August 17, 1937

Aliyev Eyub son of Mammad Mirza, born in 1892, is the head of the road department of the Executive Committee of Shamakhi district.

From the investigation materials (Case № 13773) devepoled from the testimony of those who were accused, it has been determined that (herewith it is shown names and last names. However, taking into account that there will be problems among those who were accused and relatives of a person who testify against, it is not recommended to write precise names) Ayub Aliyev son of Mammad Mirza is an active member of counter-revolutionary, rebellious group operating in Shamakhi district. He actively participated in a series of illegal meetings of the organization and was engaged in a harmful activity in a road construction.

Based on the above mentioned, I think it is necessary to inform prosecutor on special cases of PCIA of Azerbaijan SSR and 8th department of the State Security Office about the arrest of Ayub Aliyev son of Mammad Mirza in accordance with the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Head of the 4th department of the 4th division
of the SSO of PCIA Senior Lieutenant G.B.Grigoryan.

Profile of the prisoner arrested with the case of 1627

Israfilov Ayub son of Aliyev Mammad Mirza

Born in 1889, head of the road department of the Executive

Committee of Shamakhi district.

Place of Birth: village of Lahij of Ismayilli district.

Address: Shamakhi, 26 Commissioner Street, 18.

Specialty: handmade - saddler

Position: head of the road department of the Executive Committee of Shamakhi district.

Passport: issued by the department of Shamakhi PCIA for a period of 5 years.

Origin: villager

Education: semiliterate

Affiliation: a member of the AUCPB since 1926.

I confirm

3rd rank Commissar of State Safety
of Azerbaijan SSR Sumbatov

August 17, 1937

Resolution

on arrest in accordance with the articles 73, 21, 64 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR

Head of the 4th department of the 4th division of SSO of PCIA of Azerbaijan SSR Senior Lieutenant G.B.Grigoryan, after reviewing the investigation materials of Israfilov Ayub son of Aliyev Mammad Mirza No. 13773, informs that he was an active participant of counter-revolutionary and rebellious group operating in Shamakhi.

Decision

It is decided to arrest Israfilov Ayub son of Aliyev Mammad Mirza, born in 1889, Azerbaijani, citizen of the USSR, member of the AUCPB since 1926, head of the road department of the Executive Committee of Shamakhi district, under the armed control

Shamakhi at the target of red terror (the repression of 1930-40s)

in accordance with the articles 64,73, 69 and 70 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Chief of the 4th department of the 4th division of SSO
of PCIA Senior Lieutenant G.B.Grigoryan

Chief of the 4th department of SSO
of PCIA Captain Tsinman

Reference

on the petition to prolong investigation of Israfilov Ayub son
of Aliyev Mammad Mirza by November 15, 1937

August 17, 1937

Head of the 8th department of SSO of PCIA
of Azerbaijan SSR Lieutenant G.V.Kogan

I confirm

Head of the 4th department of the SSO
of PCIA Captain Tsinman

Reference

June, 1937

Based on the investigation materials № 13773 of 28 years old Azerbaijani, a citizen of the USSR, chairman of the collective farm in the village of Angakharan of Shamakhi district Tarverdiyev Miralam, it was determined that Tarverdiyev Miralam is one of the leaders of the Shamakhi office of counter-revolutionary opposition organization Musavat.

Testimony:

Reference

"Personally, I am aware that Tarverdiyev Miralam met with

the famous bandit Ali son of Seidgulu by going to the forest Chanit and equipped him with necessary facilities. I have known of his Musavat affiliation in 1936. Roughly in 1936, Tarverdiyev Miralam began to talk publicly about counter-revolutionary activity of Musavat, about the number of members of the organization in Shamakhi and in other districts and about their intention to overthrow the Soviet government.

Tarverdiyev Miralam was giving us specific instructions to expand activities of Musavat. He has offered me to sell collective farm's grain together and purchase ammunition."

From the explanation of the accused.....(name and last name)
May 21, 1937

Based on the aforementioned, I think it is of necessity to arrest Tarverdiyev Miralam and brought him to justice pursuant to the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, and inform prosecutor on special cases of PCIA of Azerbaijan SSR and 8th department of SSO.

Chief of the 4th department of the 4th division
of SSO of PCIA Senior Lieutenant G.B.Grigoryan

Profile of the prisoner arrested with the case of 1756

September 5, 1937

Tarverdiyev Miralam - born in 1905.

Place of Birth: Village of Angakharan of Shamakhi district.

Address: Shamakhi, 26 Commissioner Street, 18.

Specialty: handmade - saddler.

Position: Chairman of the collective farm "Red October" of the village of Angakharan of Shamakhi district.

Passport: N/A

Origin: villager.

Education: semiliterate.

Affiliation: member of the Communist Youth Union

He has not been sentenced by a court.

Spouse: Tura - 26 years old

Mother: Chimnaz - 70 years old

Daughter: Tyagila - 9 years old

Daughter: 7 years old

Daughter: Tamelya - 5 years old

Daughter: Solmaz - 3 years old

Son: Siyavush - 1 year old

Profile of the prisoner arrested with the case of 1029

September 5, 1937

Jabiyev Siraj son of Samraddin: born in 1911.

Place of Birth: Village of Angakharan of Shamakhi district.

Profession: Gardener.

Position: Gardener in the collective farm "Red October" in the village of Angakharan of Shamakhi district.

Passport: N/A

Origin: private villager until 1929, collective farmer afterwards.

Education: illiterate.

Affiliation: neutral.

He has not been sentenced by a court.

He did not participate in any anti-Soviet activities.

Spouse - Hafise - 18 years old

Sister - Mina - 7 years old

Resolution

on indictment and arrest pursuant to the articles 210 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR

April 24, 1937

It was informed that Jabiyev Siraj son of Samraddin was an active member of the counter-revolutionary and rebellious group operating in Shamakhi district.

Jabiyev Siraj son of Samraddin, born in 1911, worked as a gardener in the collective farm "Red October" in the village of Angakharan of Shamakhi district. Previously he was often involved in issues concerning collective farm's livestock. Along with Rasulav ond Garayev, he stole livestock from the collective farm in Shamakhi and hid in Baku in 1924.

Decision

To arrest Jabiyev Siraj son of Samraddin under the armed control in accordance with the article 210 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Operational officer of PCIA Rzayev

I confirm

3rd rank Commissar of State Safety of
Azerbaijan SSR Sumbatov

May, 1937

Resolution

After reviewing the investigation materials of Jabiyev Siraj son of Samraddin, born in 1911, worked as a gardener in the collective farm "Red October" in the village of Angakharan of Shamakhi district, indicted pursuant to the article 210 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, Senior Lieutenant G.B.Grigoryan, head of the 4th department of the 4th division of SSO of PCIA of Azerbaijan SSR, brought to the attention that additional materials concerning Jabiyev Siraj son of Samraddin were incorporated in the investigation process. According to these materials, it was

revealed that he is a member of the counter-revolutionary organization Musavat.

Decision

It is decided that articles 72 and 73 of the Criminal Code be enforced, along with the article 210 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Chief of the 4th department of the 4th division of SSO
of PCIA Senior Lieutenant G.B.Grigoryan

Chief of the 4th department of SSO
of PCIA Captain Tsinman

May, 1937

Reference

on petition of extension of the investigation of Jabiyev Siraj son of Samraddin by November 15, 1937

Chief of the 8th department of SSO of PCIA
of Azerbaijan SSR Lieutenant G.V.Kogan

I confirm

Chief of the 4th department of
SSO of PCIA Captain Tsinman

Reference

June 26, 1937

Sadikhov Ali son of Aziz, 26 years old, Azerbaijani, citizen of the USSR, a member of the AUCPB, Secretary of the Party Committee in the village of Angakharan of Shamakhi district.

Based on the investigation materials № 13773, it was determined that Sadikhov Ali son of Aziz is a counter-revolutioner and one of the active members of Musavat in Shamakhi district.

Testimony:

"Personally, I am aware of the fact that secretary of the Party Committee in the village of Angakharan of Shamakhi district Sadikhov Ali son of Aziz is a member of the illegal Musavat organization. He discussed to prepare an act of sabotage in the collective farm with me and with the chairman of the collective farm Tarverdiyev.

From the explanation of the accused (name and last name)
May 10, 1937

Based on the above said, I think it is of necessity to arrest Sadikhov Ali son of Aziz pursuant to the articles 72 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, and to inform prosecutor on special cases of PCIA of Azerbaijan SSR and the 8th department of SSO.

Head of the 4th department of 4th division of SSO
of PCIA Senior Lieutenant G.B.Grigoryan

I confirm

3rd rank Commissar of State Security
of Azerbaijan SSR Sumbatov

June 26, 1937

Resolution

Chief of the 4th department of the 4th division of SSO of PCIA of Azerbaijan SSR Senior Lieutenant G.B. Grigoryan, by considering the investigation materials of Sadikhov Ali son of Aziz, 26 years old, Azerbaijani, citizen of the USSR, member of the AUCPB, Secretary of the Party Committee in the village of Angakharan of Shamakhi district, accused of the articles 72 and 73

of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, brings to the attention that he is an active member of the counter-revolutionary, rebellious group operating in Shamakhi district.

Decision

It is ordered to arrest Sadikhov Ali son of Aziz under the armed control and indict him in accordance with the articles 72 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Chief of the 4th department of the 4th division
of SSO of PCIA Senior Lieutenant G.B.Grigoryan

Chief of the 4th department of SSO
of PCIA Captain Tsinman

Profile of the arrested prisoner

Sadikhov Ali son of Aziz - born in 1911.

Place of Birth: Village of Zarat of Shamakhi district.

Address: village of Angakharan of Shamakhi district.

Profession: worker.

Position: Secretary of the party of the collective farm "Red October" in the village of Angakharan of Shamakhi district.

Passport: N/A

Origin: Worker

Education: semiliterate

Affiliation: member of AUCPB

He has not been sentenced by a court.

His mother: Durnise - 80 years old

Brother: Pasha - 35 years old

Reference

on petition of extension of the investigation of Sadikhov Ali son of Aziz by November 15, 1937

Chief of the 8th department of SSO of PCIA
of Azerbaijan SSR Lieutenant G.V.Kogan

Profile of the arrested prisoner

Bakirov Babalı son of Ibrahim - born in 1905.

Place of Birth: village of Padar of Shamakhi district.

Address: village of Padar of Shamakhi district.

Profession: N/A

Position: district attorney in the village of Padar of Shamakhi district.

Passport: issued by the Department of PCIA of Shamakhi for 3 years.

Origin: prior to the revolution he worked as an employee, after the revolution he served in the Red Army.

Education: semiliterate

Affiliation: member of ACP since 1931

He has not been sentenced by a court.

Spouse: Fajila - 25 years old

Daughter: Sariyya - 7 years old

Daughter: Rahila - 5 years old

Daughter: Khanimana - 2 years old

I confirm

Chief of the 4th department of SSO
of PCIA Captain Tsinman

August 21, 1937

Reference

Based on the investigation materials № 13773, it was determined that 32 year old Azerbaijani, citizen of the USSR, member of AUCPB, resident of the village of Padar of Shamakhi district Bakirov Babalı son of Ibrahim is a member of the counter-revolutionary, nationalist organization. He conducted an active work for the preparation of armed uprising against the Soviet rule upon the order of the organization.

Based on the above mentioned, I think it is of necessity to take Bakirov Babalı son of Ibrahim into custody pursuant to the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, and inform Prosecutor on special cases of PCIA of Azerbaijan SSR and the 8th department of SSO.

Chief of the 4th department of the 4th division of
SSO of PCIA Senior Lieutenant G.B.Grigoryan

Order № 1288 was given for conducting a search in the house of Bakirov Babalı son of Ibrahim. Sanction for his arrest was given by the Prosecutor of Azerbaijan SSR.

I confirm

3rd rank Commissar of State Security
of Azerbaijan SSR Sumbatov

September 3, 1937

Resolution

By reviewing the investigation materials of Bakirov Babalı son of Ibrahim provided by the 4th department of SSO of PCIA of Azerbaijan SSR, it was determined that he was an active member of the counter-revolutionary and rebellious group operating in

Shamakhi district. He conducted an active work for the preparation of armed uprising against the Soviet rule under the instruction of the organization.

Decision

It is ultimately decided to arrest Bakirov Babali son of Ibrahim, born in 1905, resident of the village Padar of Shamakhi district, Azerbaijani, citizen of the USSR, member of the ACP since 1931, under an armed control pursuant to the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Chief of the 4th department of the 4th division of SSO
of PCIA Senior Lieutenant G.B.Grigoryan

Chief of the 4th department of SSO
of PCIA Captain Tsinman

Reference

on petition of extension of the investigation of Bakirov Babali son of Ibrahim by November 15, 1937

Chief of the 8th department of SSO of PCIA
of Azerbaijan SSR Lieutenant G.V.Kogan

Profile of the arrested prisoner

May 17, 1937

Huseynov Mammad son of Mashadi Gadim Nadir - born in 1858.

Place of Birth: Village of Angakharan of Shamakhi district.

Address: Shamakhi district, Japaridze street.

Shamakhi at the target of red terror (the repression of 1930-40s)

Profession: N/A

Position: Employee at the Department of Social Welfare of Shamakhi district.

Passport: number № 040464, issued by the department of PCIA of Shamakhi district in March 23, 1936.

Origin: peasant, disabled.

Education: illiterate.

Affiliation: neutral.

He has not been sentenced by a court.

Nationality - Turkish.

Reference on petition of extension of the investigation of Huseynov Mammad son of Mashadi Gadim Nadir by November 15, 1937

Chief of the 8th department of SSO of PCIA
of Azerbaijan SSR Lieutenant G.V.Kogan

I confirm

3rd rank Commissar of State Security
of Azerbaijan SSR Sumbatov

October, 1937

Resolution

Operational officer of the 4th department of SSO of PCIA of Azerbaijan SSR Malyan, after reviewing the investigation materials of Huseynov Mammad son of Mashadi Gadim Nadir No. 14161, came to a conclusion that he was as an active member of counter-revolutionary, rebellious group operating in Shamakhi and was engaged in harmful activities against the Soviet rule.

Decision

It is eventually decided to arrest Huseynov Mammad son of Mashadi Gadim Nadir under the armed control pursuant to the articles 64, 69, 72, 73 of the Criminal Code of Azerbaijani SSR.

Operational officer of the 4th department of SSO
of PCIA of Azerbaijan SSR Malyan

Chief of the 4th department of SSO
of PCIA Captain Tsinman

False accusations against the defendants in the court held in Shamakhi was implemented by the special headquarter established in the center headed by Markaryan with the instruction of M.J.Bagirov. He was ordered to conduct the same scenario in Shamakhi and other adjacent regions, which was "successful" in Ali Bayramli (now Shirvan). Touring these regions, a special group under the guidance of A.Markaryan, using deception and intimidation, was gathering false statements on the preparation of uprising against the Soviet allegedly headed by H.Sultanov. Under the instruction of A.Markaryan, special individuals have hidden weapons and ammunition in the peasants' backyards at night, and following the morning operators have arrested innocent people by finding these ammunition. False testimonies against defendants in Shamakhi trial were taken from these unaware villagers with special brutality. These humble and ordinary people involved in this process were later taken off.

Facts prove that the case of Shamakhi was intentionally fabricated for destruction of those who were against the administration of M.J.Bagirov, especially People's Commissar of Public Good H. Sultanov and his surroundings. Other 13 defendants in the court, represented various positions in the republic for 17

years have fallen victims of H.Sultanov. They were involved in the criminal procedure to make the provocation massive and more convincing.

The main reason for relating sabotage to H.Sultanov in Shamakhi was the construction of Baku-Shamakhi highway at that time.

According to the decision of Central Executive Committee of USSR and Council of People's Commissars of the USSR, dated to October 28, 1935 and the order No. 147 of People's Commissariat of Internal Affairs of the USSR, dated to November 4, 1935, Office of "Azerbashyolnegliyyat" was given under the rule of People's Commissariat of Internal Affairs of Azerbaijan. This office was entitled Department of Highways (DH) in March of 1936. According to the decision No. 526 of the Council of People's Commissars of the USSR, dated to April 22, 1938 and the decision No. 326 of Council of People's Commissars of Azerbaijan SSR, dated to May 26, 1938, the Department of Highway was abolished and the Department of Main Roads (DMR) under the Council of People's Commissars of Azerbaijan SSR was established. These facts show that, albeit being under the People's Commissariat of Internal Affairs of Azerbaijan SSR since January of 1936, the Department of Highway, previously Office of "Azerbashyolnegliyyat", was responsible for the construction of the Baku-Shamakhi road. However, since December of 1936, People's Commissariat of Public Good under the management of H.Sultanov was involved in this construction. In our opinion, involvement of People's Commissariat of Public Good in this project was only intended to eliminate H.Sultanov. According to the scenario of provocation, devised in advance, fabricated information on counter-revolutionary center was disseminated and mass arrests were conducted in Shamakhi.

We believe that if there were a road construction in another district instead of Baku - Shamakhi road, there would be another

trial and others would be prosecuted. Since H.Sultanov was the main target, he had to be removed regardless of the place where the court was held.

According to the decree of the Central Executive Committee of the USSR (CEC) and the Council of People's Commissars of the USSR (CPC), dated to 1927, each member of the able-bodied population was obliged to work in the road construction on social basis for six days per year. Population of Shamakhi were involved in the construction of Baku-Shamakhi road. To improve the efficiency of the work carried out on social basis, following rules were crucial:

- Working days for villagers, engaged in works on social basis, were scheduled for a period not involved in field work.
- Road construction was divided equally among the citizens involved.
- Work places of those who work should not be far from the place they live.
- To interest people, work process should be organized so that employees must see efficiency of their work done.
- Free standing of employees because of the Department or their engagement with less important work are not allowed.

Road construction in 1920-1940 coincided with the weakest technical development period of the USSR. Lack of qualified technical staff, weak development of equipment were the main factors causing delay in a road construction. Five main highways were constructed in 1930-1938 in Azerbaijan SSR thanks to the roads between different regional centers. It includes: Baku-Kirovabad (Ganja) - Kazakh, Yevlakh - Zagatala - Georgian border, Yevlakh - Shusha - Lachin and two roads along the Caspian sea: Baku - Khachmaz - Guba, Baku - Lankaran - Astara, as well as roads connecting with regional centers and railway stations. Baku-Shamakhi road was part of the Baku-Kirovabad (Ganja)-Kazakh highway.

Forcing people to work for free like in the Middle Ages by the instruction of the upper level entailed resentment of population during the construction of Baku-Shamakhi road. In this regard, accusation against the arrested in Shamakhi trial once again proves that the trial was conducted impartially.

After the arrest of Ruhulla Akhundov, namely from December of 1936 on, elimination of H.Sultanov was launched. In the Bureau meeting of Central Committee of ACP, dated to April 10 of 1937, M. J. Bagirov said: "I have another suggestion with regard to the sacred place Pirabadil. According to the available information, Ayna Sultanova and Hamid Sultanov do assist enemies by protecting the sacred place ... I think we will dismiss them soon enough."

After the meeting of the Bureau, M.J.Bagirov gave instructions for writing articles against H. Sultanov and his spouse A.Sultanova and even draw caricatures in newspapers in order to change public perception about them.

It should be noted that G.Musabeyov and her sister A.Sultanova were born in the village of Pirabadil of Davachi region (presently Shabran). After the exoneration of G.Musabeyov, his home museum was set up in this village. During the beginning of the campaign against H.Sultanov and A.Sultanova, their frequent visit to this village for seeing their kids brought about accusation on the sacred site Pirabadil. As it was indicated in the Soviet historiography, however, their loyal communist character and being atheists, and subsequently close assistance to the atheist society, prove the groundlessness of this accusation.

After the accusation of H.Sultanov in nationalist activities in the XXII Baku party conference, Bureau of the Central Committee of ACP dismissed him from the commissar post for advocating exposed enemies of the people. By torturing initially R.Akhundov, who was in jail since April of 1937, then H.Safarova, who was in custody since June 7, false testimonies had been received against

them. R.Akhundov's broken arms and chopped-off eyes while taking to execution proves horrific conditions in which testimony was taken.

After horrible torture, H.Sultanov was forced to sign the following statement designed by the investigator in October 1 of 1937, and "confessed" his own guilt in the following way (the style and punctuation are not changed):

"First I... have involved Ibrahimov Israfil and a little later ... Khalifa Huseynov....into this activity. I personally assigned Kh. Huseynov to conduct counter-revolutionary activity in the following areas in Shamakhi:

1. To propagate counterrevolutionary nationalism;
2. To attract new members to the counter-revolutionary organization;
3. To incur damages in agriculture and in the construction of Baku-Shamakhi highway;
4. To organize an armed uprising against the government and set up rebellious groups in the village."

His another "confession" is as the following: "I was involved into counter-revolutionary organization in 1934 by Ruhulla Akhundov. Ruhulla Akhundov was an organizer of the counter-revolutionary center of Azerbaijan, and was leading the organization. The organization where harmful people were involved in constituted former nationalist-uclonist-Narimanov followers, followers of groupings of 1930 and remnants of exposed rights and followers of Trotsky of 1932. Apart from Ruhulla Akhundov, Sultan Majid Efendiyev, Gazanfar Musabeyov, Haydar Vazirov, Dadash Bunyadzade, Ayyub Khanbudagov, Aliheydar Garayev, Yusif Gasimov, Tagi Shahbazi, Malik Yagubov and others were members of this organization.

Judicial documents prove that defendants in Shamakhi process were subject to insults. In one of the documents H.Sultanov is mentioned: "This nasty fascist was good at smell. By being de-

prived of all kind of support and being afraid of agitating among workers and farmers, diversants and damagers of counterrevolutionary center of Azerbaijan quickly found a common language with former beys and aghas (rich and elite people) and with the remnants of the destroyed enemy parties and groups."(30)

Although it was stated that 14 people were punished in Shamakhi process, the facts prove that hundreds of people who indirectly linked with the process were arrested or shot dead. For example, 1700 people, including 20 people's commissars and deputies, chairmen of the executive committees of 34 regions and secretaries of 52 districts, 8 professors and others were sentenced in accordance with the fabricated "counter-revolutionary rebellious and terrorist center" case of R.Akhundov and H.Sultanov. (31)

One of those whose name was not mentioned in an open court in Shamakhi, but arrested with the accusation of the same process was Bahramzada Mirza Rahim son of Sadikh. He was born in Tabriz in 1901, mastered secondary education, but was not a member of AUCPB. He was living in Shamakhi as a resident from Iran with the "I" document № 011897. At the time of arrest he was working as a dentist in a polyclinic of Shamakhi city. There is a following reference among the investigation documents No. 12493 of the 4th department of State Security of Commissariat of Internal Affairs of Azerbaijan USSR: he was an active member of the rebellious-harmful organization in Shamakhi region of Azerbaijan SSR. He participated in several illegal meetings discussing issues related to preparation of an armed uprising against the Soviet rule. In the meeting of activists of rebellious-harmful organization held in the house of S. G. Pashayev (already arrested) in March, 1937, he was elected a treasurer of the counter-revolutionary organization. He passed on confidential information to the Iranian Consulate. Moreover, he brought Gadirov Haji Murad (already arrested) to espionage activity. He did not consider

himself guilty. He was brought to justice in accordance with testimonies of H.M.Gadirov, H.B.Mamedov, A.A.Mammadov, and Israfilov Bakhish. (32)

Convicted to execution in Shamakhi process, district prosecutor Ahmed Amirov was ultimately able to apply to General Prosecutor of the USSR Vishinsky, Chairman of the Supreme Court of the USSR Vinokurov, Prosecutor on special cases of Azerbaijan SSR Pinkus, Chairman of the Supreme Court of Azerbaijan SSR Bakaevsky with an application from Bayil prison in February 25, 1938 and eventually he survived from clutches of death. The application letter, spotted and partially torn apart, says:

"I have been sitting in the custody under the threat of execution since 2 November of 1937. For more than a month, my friends who were indicted with me were taken out of the custody for execution. I request you to take the current situation into consideration and come to the prison, and question me, otherwise I am going to commit a suicide. I have informed comrade Vishinsky and Vinokurov about my case in my previous application. I hope you would not allow my execution without being guilty."

Hereinafter, with the decision of the meeting of Control Board of the Supreme Court of the USSR in March 23 of 1938, execution sentence of Amirov Ahmad son of Yusuf was substituted with his imprisonment for 20 years with the deprivation of suffrage for 5 years. (33)

Currently, the name of the Prosecutor of Shamakhi district Ahmad Amirov is in the website of the Prosecutor's Office of the Republic of Azerbaijan among 21 employees groundlessly indicted as the "Enemy and criminal element" during 1937-1938. (34)

Before, during and after the Shamakhi process, in most parts of the republic protests were held and articles were published against "exposed enemies of the nation." The goal of speeches made in meetings and articles written in newspapers were to

convert public opinion against those who were accused, instill hatred towards them among ordinary people, and eventually present fraud as reality. For example, Yusif Shirvany in his article literally named "Blowing the ashes of the enemy" published in the "Literature" newspaper writes: "The enemy was caught red-handed. As it can be seen from the accusations of the General Prosecutor's Office of the Republic, organizers of disaster, stack of insects who confessed their nasty, disgraceful activities of destroying hundreds of thousands of people and those who have happy and cheerful life in the beautiful land of Shamakhi fell into trap. They were exposed.

Shamakhi is a district frequently mentioned in the history of Azerbaijan and was exposed to numerous disasters... Musavat "people" only increased ruins of Shamakhi while being in power. They have done no good for Shamakhi ... After the Soviet sun risen here, land of Shirvan finally rescued from the tyranny of local feudals, capitalists, bloody Musavat bastards lasting for hundred years and came to the bright day... Now Shamakhi has collective farms and villagers built jointly by Azerbaijanis and Armenians. Bandits headed by R.Akhundov and S.M.Afandiyev do not want to see this pleasant day and want to destroy happiness of people. They attempt to storm over the people and poison happy, cheerful lives of people of Shamakhi.

Those who conspired against the life of the people living in this beautiful part of the republic are standing in front of the fair court. Death to these nasty insects sold to fascists! The court will feel anger and revenge of the country and people, and will take it into account. A fair court will crush heads of a pile of small insects and group of snakes who led to the collapse of hundreds of thousands lives."(35)

The day when Shamakhi process began an article titled "Soviet women demand death to wild dogs" was published in the newspaper "Young worker." The article noted that "a large scale meet-

ing of the workers and employees of the textile factory named after Ali Bayramov dedicated to the beginning of the trial on counter-revolutionary, rebellious, terrorist, harmful, bourgeois, nationalist organization of Shamakhi took place yesterday. Here employee Abbasova says:

"We, 1200 laboring women of the factory, proud of Stalin's Constitution and growing under the leadership of Stalin, express our gratitude to People's Commissariat of Internal Affairs and to the chairman Yejev who displayed Bolshevik bravery and courage by exposing Hamid Sultanov, Khalfa Huseynov, Israfil Ibrahimov and other nasty Nazi dogs who attempted to destroy our cheerful lives.

Huseynova, Marakhovskaya, Garyan, Rahimova, Bibayeva Ananyan and others making speech after Abbasova once again expressed their loyalty to Lenin-Stalin party and made a strong pledge to be more vigilant in the forthcoming Soviet election, and to expose and destroy bastards up to the end. Another speaker Onkina emphasized: meeting adopted a resolution, requiring an execution of wild fascist dogs." (36)

The poem "Death to Treacherous" of the noted poet Mammad Rahim on Hamid Sultanov, indicted in October 27 of 1937, was published in the newspaper "Communist":

(Literal translation in English is as the follows)

If the master of the garden is the gardener,
What could the worm do to the branch
The people's caravan appearing on the straight ways
Never could the fog settle on this valley and mountain
Azerbaijan, pick up the flowers as you planted them!
There is a saying: "The dog will bark when caravan passes"
You, the men tiring the brain of yours,
Throwing the fire to the people's real estate
Separated my nightingale from its flowers,
Attempted to children and property

Damaged the laid roads
In order to take off my happiness
However, history stays as history at each moment
Hamid, your family has the tradition of being servant
Look through the passed times, old times
Remember your grandfather who betrayed
Shemseddin and Gazakh to Russian czar at one time
Whose name was Soltan, but today
You also lost your honour and conscience
Betrayed your native lands to enemies
When the spring comes to our lives
Azerbaijan will never separate from Russian people!
We set up the magnificence and beauty,
Bright light shining as the sun
By the power made by Lenin
Became free, white days have gained
However, history stays as history at each moment
Hamid, your family has the tradition of being servant
We never compromise to enemies
We don't forgive the old foxes caught by our hands
Wish the death to men sleeping under shadow of traitor
Betrayed his motherland to strangers!
Will never see fall, blossom in the spring
Azerbaijan will never separate from the Soviets! (37)

Verdict of the Court

Board of the Special Court of the Supreme Court in the name of the Azerbaijan Soviet Socialist Republic (the style and punctuation are not changed):

Chairman: Teymur Guliyev,
Members: 1) Babazade Agha Ali
2) Rahimov Haji

Secretary Karimov Mammadtaghi

The public prosecutor - Ali Huseynov Agha Hussein and members of the Baku Board of Defenders - Yusifzade, Adigozalov, Hasanov and in the presence of Suleymanov, reviewed the open hearing of the court in Shamakhi from October 28 to November 2 of 1937.

Hamid Sultanov Hasanovich indicted with the following articles of the Criminal Code 21-64, 68, 69, 21, 70 and 73 and Ibrahimov - 21-64, 69, 21-70 and 73, and others accordingly.

Since 1934, counter-revolutionary, bourgeois-nationalist center was established under the leadership of counter-revolutioner, nationalist Ruhulla Akhundov. Sultan Majid Afandiyev, Gazanfar Musabayov, Hussein Rahmanov, Haydar Vazirov, Dadash Bunyadzade, Hasan Safarov, Ayyub Khanbudagov and Hamid Sultanov were members of the center. The purpose of the Center was to overthrow the Soviet government by an armed uprising, separate Azerbaijan from the USSR and restore capitalism. To achieve their objectives, the above mentioned people set up a counter-revolutionary, harmful, rebellious organization in several districts - Ali Bayramli, Sabirabad, Shamakhi. Hamid Sultanov was assigned to Shamakhi district to establish a counter-revolutionary organization. By attracting Khalfa Huseynov and Israfil Ibrahimov to the work of the counter-revolutionary organization in 1935, H. Sultanov revealed objectives of the counter-revolutionary, bourgeois-nationalist center to them ... Members of the counter-revolutionary center Haydar Vazirov, former director of the collective farm № 6 Mammadov Ali Saab, Hasan Safarov, second secretary of the Party Committee of the Shamakhi District Avalov, member of the counter-revolutionary organization Gulahmadov assigned chief veterinarian of Shamakhi district Kalantarov to the work of the counter-revolutionary, bourgeois-nationalist organization. The above mentioned people lured Tanriverdiyev, Jabiyev, Sadikhov, and Israfilov to the counter-

revolutionary organization and with their help set up harmful, rebellious, sabotage groups in collective farms and in the state farm № 6 for the sake of Oktyabr, Bir May, Shaumyan, and Bagirov. Activities of the counter-revolutionary, harmful, rebellious organization both in regions and in remote areas are the followings:

1. To attract former leaders dissatisfied with the Soviet government to counter-revolutionary, bourgeois-nationalist organization, and carry out preparation for an armed uprising;

2. To conduct a counter-revolutionary propaganda in Shamakhi district;

3. To damage livestock and agricultural areas.

Construction of Baku-Shamakhi highway was implemented badly under the leadership of counter-revolutionaries, bourgeois-nationalists, harmful enemies of the nation Hamid Sultanov, Khalifa Huseynov and Israfil Ibrahimov. Instead of 10 days, miserable people were made work famished and thirsty for months in the construction of the highway with their own horses and carts. As a result of the harmful actions of the enemies of the people, damage to the government was estimated to a million. Members of the counter-revolutionary, bourgeois-nationalists, harmful and rebellious organization made the working crowd, regardless of their complaints, disappointed with the Soviet government by intentionally violating legislation of the revolution.

For discrediting structure of the collective farm, they were intentionally tangled accounting issues and destroyed property. To undermine planting campaign, they had not conducted sowing and watering intentionally on time. In addition, they had not prepared food for animals on time, spread diseases, such as Siberian plague and Farcy in the region. For example, 30 cattle in Maraza, 150 merinos sheep in Padar died of Siberian plague, 400 horses in Padar, 580 sheep, 30 horses, 73 cattle in the collective farms Bir May and Girmizi Oktyabr died of Farcy. Mammadov's

harmful actions damaged vineyards of the state farm № 6 in the amount of 200 thousand manat.

According to the above mentioned:

1. To find guilty Hasanovich Hamid Sultanov in accordance with the articles 21-64, 68, 69, 21- 70 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

2. To find guilty Ibrahimov Israfil son of Alakbar in accordance with the articles 72 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

3. To find guilty Huseynov Khalifa son of Mammad in accordance with the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

4. To find guilty Avalov Aram Chumshudovich in accordance with the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

5. To find guilty Amirov Ahmad son of Yusuf in accordance with the articles 21, 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

6. To find guilty Mammadov Ali Sahib in accordance with the articles 72 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

7. To find guilty Yurkhanov Georgi Stepanovich in accordance with the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

8. To find guilty Kalantarov Agalar son of Gafar in accordance with the articles 64 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan

SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

9. To find guilty Huseynov Mammad son of Mashadi Gadim Nadir in accordance with the articles 64, 69, 72 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to shooting with a confiscation of 100 percent of his property;

10. To find guilty Sirach Samraddin son of Jabiyev in accordance with the articles 210, 72 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to 20 years imprisonment with a confiscation of 50 percent of his property and deprive of suffrage for 5 years after serving his sentence;

11. To find guilty Miralam Tarverdiyev in accordance with the articles 72 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to 15 years imprisonment with a confiscation of 50 percent of his property and deprive of suffrage for 5 years after serving his sentence;

12. To find guilty Bakirov Babali son of Ibrahim in accordance with the articles 72 and 73 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to 12 years imprisonment with a confiscation of 50 percent of his property and deprive of suffrage for 5 years after serving his sentence;

13. To find guilty Sadikhaov Ali son of Aziz pursuant to the 72 and 73 articles of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to 10 years imprisonment with a confiscation of 50 percent of his property and deprive of suffrage for 5 years after serving his sentence;

14. To find guilty Israfilov Ayyub son of Aliyev Mammad Mirza in accordance with the 64 and 73 articles of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and sentence to 8 years imprisonment with a confiscation of 50 percent of his property and deprive of suffrage for 5 years after serving his sentence;

Nine of them were sentenced to the most severe punishment - shooting, and other five were sentenced to various periods of

imprisonment. Specifically, in November 2 , 1937, Hamid Sultanov, Khalfa Huseynov, Israfil Ibrahimov, Ahmad Amirov, Aram Avalov, Georgy Yurkhanov, Agalar Kalantarov, Alisahib Mammadov and Huseynov Mammad son of Mashadi Gadim Nadir were sentenced to execution in accordance with the court verdict with a confiscation of 100 percent of their property. Sabir Jabiyev, Miralam Tarverdiyev, Babali Bakirov, Ali Sadikhov, Mammad Mirza Eybaliyev - Israfilov were sentenced to 20, 15, 12, 10, 8 years of imprisonment respectively with a confiscation of 50 percent of their property and deprivation of suffrage for 5 years after serving their sentences.

Chair: Guliyev T.

Members: Babazade

Rahimov (38)

After the Court, the judgement was executed and Hamid Sultanov, Ibrahimov Israfil, Huseynov Khalifa, Aram Avalov and Yurkhanov Georgy were shot dead. The execution sentence of others - Alisaab Mammadov, Huseynov Mammad Mashadi, Kalantarov Agalar and Amirov Ahmad were replaced with imprisonment for different periods by the Supreme Court of the USSR.

Following facts shed a light to have a complete understanding of crimes committed against Azerbaijani people by an Armenian Y.D.Sumbatov who headed the arrest of Azerbaijani people, subject to repression in Shamakhi. When he was the third level State Security commissar of Main Political Office of PCIA of Azerbaijan SSR, he signed execution decrees of 3159 Azerbaijanis, 90-95 percent Turkish and intelligensia, from July 26 of 1937 to February 5 of 1938. Thus, 47 Azerbaijani citizens in July 26 of 1937, 53 in July 27 of 1937, 79 in July 29 of 1937, 16 in August 2 of 1937, 29 in August 8 of 1937, 49 in August 19 of 1937, 7 in August 21 of 1937, 148 in August 27 of 1937, 25 in August 28 of 1937, 193 in September 1 of 1937, 185 in September 9 of 1937, 427 in September 16 of 1937, 42 in September 21 of 1937, 96 in September 25 of 1937, 16

in September 27 of 1937, 41 in September 28 of 1937, 51 in October 11 of 1937, 46 in October 12 of 1937, 263 in October 29 of 1937, 113 in November 21 of 1937, 50 in November 27 of 1937, 151 in November 29 of 1937, 365 in December 16 of 1937, 50 in January 4 of 1938, 47 in January 6 of 1938, 49 in January 8 of 1938, 45 in January 9 of 1938, 238 in January 14 of 1938, 238 in February 5 of 1938 were shot dead by his order. (39)

Prosecutor of Azerbaijan SSR reviewed cases of those considered guilty in Shamakhi process in December 31, 1954. In this regard, the final document contains the following:

"From these cases (Shamakhi case - editor) and investigation materials obtained from indictment brought against M.J.Bagirov, Y.D.Sumbatov and S.F.Yemelyanov, it has been determined that the charges against all of the above-mentioned persons were created artificially by applying criminal methods of the investigation.

At the time when this case was launched, there was no information on mass counter-revolutionary movement (up to 300 people were arrested and convicted on "Shamakhi case") and anti-Soviet activities of the accused either in the district or in the People's Commissariat of Internal Affairs.

From the statement of former head of the Department of the PCIA of Shamakhi district - Shabanbayov: "No one from the Department of the PCIA of Shamakhi district received information on membership of party-the Soviet employees in nationalist, counter-revolutionary organization and on preparation for an armed uprising."

One of the accused Amirov Ahmad wrote in February 26, 1954 in his petition addressed to the District Prosecutor Malenkov:

"I consider myself guilty for showing cowardness in the face of the investigating authorities and signing false accusations fabricated by them. How could I not sign materials that were necessary to the investigating authorities, that the investigation

process was conducted with the use of violence and non-Soviet methods in which the first secretary of the Central Committee of Azerbaijan, right hand of Beria, Bagirov personally participated."

Sabanbayov: "During the investigation the arrested persons were beaten in the branch of PCIA in Shamakhi district by Grigoryan, Malyan, Madat Hasanov, Mustafa Mustafayev, Khaldibanov, Martirosov, and Aliyev. One thing I know for sure is that explanations about being a member of the nationalist organization were taken from the arrested persons as a result of violent repressions.

Arrested persons were trampled with heels of boots. Martirosov had a special rubber hose of 60-70 sm long. He beat arrested persons with this during the investigation. Prisoners were forced to stand on fingers hands up for a long time... Israfil Ibrahimov's ear was cut off during the investigation. He said that it happened when Sumbatov hit him with a water carafe in his office. Sumbatov demanded him to confess his membership in the counter-revolutionary organization by dragging him from his beard in the cabinet.

The statement of the former employee of PCIA Madat Hasanov mentioned in the petition of Amirov and Kalantarov: "Grigoryan, Sher and Musatov were beating Ibrahimov Israfil. Grigoryan ordered me to participate in this process, and indeed, I hit the prisoner a few times... Personally, I beat former prosecutor of the district Amirov and water carrier in a cafe, 74-year-old Huseynov Mashadi Gadim with Malyan Mikhail.

Employees of PCIA demanded from the accused persons Jabiyev, Huseynov and others to give an explanation about taking 700 rifles and 20 thousand bullets from the employee of the Military Commissariat of the district Pashayev (arrested for another case) and distributing to collective farmers of the region. No search was conducted by employees of PCIA and no ammunition was found during this period. They knew that these claims

have no ground.

In the court, all prisoners rejected the accusations brought against them. Avalov and Amirov wanted the hearing to be held behind the closed doors. They said in the closed hearing during the investigation that they were subject to torture and were beaten. After that, hearing was postponed until the following day. Since Grigoryan was in Shamakhi to control the prisoners actions and once again pressure them, there was no rejection of accusations by prisoners in the next day.

During the court, destruction of 570 sheep and lambs, 25 cows, 18 buffalos, 29 calves, 12 goats in the collective farm "Bir May" in 1936 and first half of the 1937 was not proven.

All the above mentioned enables us to draw a conclusion that the case against Hamid Sultanov, Ibrahimov Israfil, Huseynov Khalifa and others was artificially created by the employees of PCIA, since there was no fact proving existence of counter-revolutionary organization. Confessions of the defendants on admitting themselves guilty have been obtained by virtue of criminal methods during the investigation.

On the basis of the above mentioned, referring to the 363-367 articles of the Criminal Code, it is asked from the Bar of the Supreme Court of Azerbaijan SSR to cancel the decision of the Supreme Court of Azerbaijan SSR, dated to November 2, 1937. Defendants:

- Sultanov Hamid Hasanovich
- Ibrahimov Israfil son of Alakbar
- Huseynov Khalifa son of Mammad
- Avalov Aram Jumshudovich
- Amirov Ahmad son of Yusif
- Mammadov Alisaab
- Yurkhanov Georgy Stepanovich
- Kalantarov Agalar son of Gafar
- Israfilov - Ayub – Aliyev Mammad son of Mirza

- Miralam Tarverdiyev
- Siraj Jabiyev son of Samraddin
- Sadikhov Ali son of Aziz
- Bakirov Babalı son of Ibrahim
- Huseynov Mammad son of Mashadi Gadim Nadir

To terminate the criminal case against the aforementioned people for absence of criminal elements in their actions in accordance with the part 5 of the article 4 of the Criminal Code.

Prosecutor of Azerbaijan SSR,

The third level State Legal Advisor Babayev

December 31, 1954 (40)

The indicted people in the open court held in Shamakhi constitute only a small part of those who have been repressed. In general, it is impossible to determine the precise number of hundreds of people who were repressed in Shamakhi in 1930s and 1940s, since some documents had already been destroyed. However, it was possible to identify names of persons who have been repressed, along with the accused people in the open court held in Shamakhi.

CHAPTER III

Victims of the Repression of Shamakhi

There are not only ordinary workers and farmers among those who were repressed in Shamakhi, but also prominent public intellectuals, religious figures, even employees of the leading party and the Soviets. Some of them are the follows:

Sheikh ul-Islam Mirmohsun Hakimzada

(1882-1967)

Sheikh Mirmohsun Hakimzada son of Sheikh Ali was born in Shamakhi in 1882, in the neighborhood Imamli, in the family of outstanding religious figure Sheikh Ali. He received his primary education from his father. Then, he was sent to Mashhad, Khorasan and Najaf to continue his education. After receiving a thorough education for seven years in the city of Mashhad, he was first awarded with a rank akhund and then sheikh. After graduating his education Mirmohsun Hakimzada came back to Shamakhi in 1914 and became the closest assistant of his father. With a special decree of the Caucasian Sheikh ul-Islam, he was appointed akhund in "Imamli" mosque of Shamakhi city.

Stepan Lalayan's group committed unprecedented massacres under the leadership of Stepan Shaumyan in Shamakhi in March of 1918. Thousands of people were burned, kids' and old men's heads were cut off. According to an official estimate, 8 thousand, unofficially 30 thousand people, were subject to genocide only in Shamakhi. Mirmohsun Hakimzada took his mother and left Shamakhi for Galagayin.

Inspections were carried out in Mirmohsun Hakimzada's house in 1928. His jeweleries were confiscated and he was taken to Baku

with his valuable works. He was kept in prison for 6 months. Finally, he was released since he was found innocent after 6 months, but his works were burned out. After this incident, Mirmohsun Hakimzada moved to Baku permanently and began to work as a worker in order to escape from the repression.

After the establishment of a religious administration in 1943, akhunds who could escape from the 1937 repression were invited there. Akhund Mirmohsun Hakimzada was eventually elected a deputy of the chairman of Muslim Spiritual Administration of the Caucasus.

After the death of Sheikh ul-Islam Akhund Agha Alizade in 1954, Congress of the Muslim Spiritual Administration of the Trans-Caucasus was convened, and akhund Mirmohsun Hakimzada was elected chairman of the Muslim Spiritual Administration of the Caucasus with great majority of votes.

Sheikh ul-Islam akhund Mirmohsun Hakimzada was working as a chairman of the Muslim Spiritual Administration of the Trans-Caucasus for 12 years. During his term, he was able to open new mosques, construct new madrasah and call out adhan (summoning Muslims for mandatory prayers) from minaretes in numerous mosques.

Sheikh ul-Islam Akhund Mirmohsun Hakimzada passed away in 1967 at the age of 85.

Sultanmajid Afandiyev son of Majid

(1887 - 1938)

S. M. Afandiyev was born in Shamakhi in May 26, 1887. In 1915, he graduated from the medical school of the University of Kazan. In 1902, he joined to the revolutionary movement. He was one of the founders of the organization "Hummet" in 1903 and took part in the first Russian revolution in 1905-1907.

He was a member of the Baku Soviet after the bourgeois revolution. In February of 1917, he went to Astrakhan since he dem-

onstrated hostility to Azerbaijan Democratic Republic in 1918. He was working as a commissar on issues of Muslims of the Trans-Caucasus in People's Commissariat of Russian Soviet Federative Socialist Republic and deputy chairman of the Central Bureau of Communist organizations of Eastern nations under the Russian Communist Party. After the occupation of Azerbaijan by the XI Army, he was working as a member of the Executive Committee of Baku Soviet in 1920 - 1921, envoy of ACP on Ganja province and Commissar of the Ganja province, member of the Central Executive Committee in 1921 - 1924, Commissar of Land of Azerbaijan SSR, chairman of the Central Control Commission of ACP in 1924 - 1927, deputy chairman of the Central Executive Committee of Azerbaijan SSR in 1927 and chairman in 1931 and one of the chairmen of the Central Executive Committee of Transcaucasian Socialist Federative Soviet Republic. In addition, he was a member of the Central Control Commission of Russian Communist Party (RCP), Committee of Transcaucasian Country of RCP, Bureau of ACP and Central Executive Committee of the USSR during 1924 - 1927 years. In 1938, he was shot dead. (41)

Afandiyeva Zivar Khanim daughter of Malik

Spouse of the prominent public-political figure Sultanmajid Afandiyev, Zivar khanim was born in Shamakhi in 1905.

Zivar khanum graduated from the Medical University. She was arrested in 1937. She had 3 children at the time of her arrest. She was sent to the detention camp Potma of Mordva in 1938 by sentencing to 8 years imprisonment. She was moved to Vologda in 1939 and worked there as a doctor.

Imprisonment of Zivar khanim lasted until 1946. At the same year she returned to Baku, but was not allowed to live there. Thus she first lived in Zardab, then in Ganja.

After exoneration according to the decision of the Military Collegium of the Supreme Court of the Soviet Union, dated to Decem-

ber 7 of 1955, Zivar khanim moved to Baku. (42)

Mahsun Israfilbayov (Gadirli) son of Najmaddin
(1893 - 1941)

He was born in Shamakhi in August 12, 1893. He was enrolled in the ranks of the Russian Social-Democratic Workers (Bolshevik) Party in 1911. He was elected a member of the Baku Committee of the Russian Social-Democratic Workers (Bolshevik) Party and Baku Council. Mahsun Israfilbayov returned to Baku after the February Revolution of 1917 and became a member of the "Hummet" (Bolshevik) organization. Later he was appointed an emergency commissar of Lankaran, Javad and Shamakhi provinces in March 1918. He was a closest associate of Nariman Narimanov and backed his position in interparty conflicts. He had a great contribution to the elimination of diseases, such as malaria, trachoma and others in Azerbaijan. He was subject to the repression and died in 1941. Posthumously he was exonerated. (43)

Gadirli Malak daughter of Mustafa

She was born in Shamakhi region in 1905 and lived at the address of Buynakskaya 24 in Baku city. She worked as a chemistry teacher. Family members: daughter Nilufar - 11 years old, son Aydın - 14 years old. Her spouse Gadirli Mohsun son of Najmaddin was indicted with the first category of counter-revolutionary-nationalist, terrorist activity by the Mobile Session of the Military Collegium of the Supreme Court of the Soviet Union in January 2 of 1938. Gadirli Malak daughter of Mustafa as the spouse of the enemy of the country was ultimately taken into custody in November 10 of 1937 according to the verdict of the Central Executive Committee of the USSR, dated to July 4 of 1934, and sentenced to 8 years of imprisonment in corrective-labor camp, according to the decree of Special Meeting of PCIA of the USSR, dated to April 9 of 1938. (44)

Sultan Majid Ganizada

(1866 – 1937)

Famous Azerbaijani public figure, teacher, writer, translator, journalist, author of several dictionaries, books, literary works, news satire Sultan Majid Ganizada was born in Shamakhi in April of 1866 in the family of merchant Haji Murtuzali. His great grandfather Agha Masih Shirvani was one of the noted poets of Shamakhi. He wrote some of his articles with "Masihzada" nickname, which is the sign of this inheritance. Sultan Majid Ganizada matriculated to Teachers' Institute of Aleksandrovski in Tbilisi in 1883, since his Russian was fluent. Since Muslims were banned by the tsarist government to work as a teacher in urban schools at that time, Sultan Majid Ganizada with his friend and future close associate Habib bey Mahmudbayov were appointed to rural schools. To stand against this injustice, both friends came to Baku in 1887 and achieved to establish "The Russian-Azerbaijani" primary school. Author of "Russian and Turkish Dictionary" (1902), "Self-study of Tatar language" and other books Sultan Majid Ganizada worked in Gori Teachers' Seminary for a while and in the People's Commissariat of Education in the years of the Soviet rule and was a member of various scientific societies and commission. As a sign of respect, everybody called this public figure as "Mirza Majid." He had a great role in the development of Azerbaijani theater. Sultan Majid had a significant role in bringing Hussein Arablinsky to the theater. For the first time he played a role of Karim Mehter in the comedy "Vaziri khani-Lankaran" (1898), which was directed by himself. Sultan Majid Ganizade was also a translator. Experts pointed out that Sultan Majid Ganizade brought Russian drama to our stage for the first time. He corresponded with Leo Tolstoy, and translated his play "First wine-maker" in 1894, which was staged in Baku in May of that year. This was the first play of Russian drama in the history of Azerbaijani stage.

S. M. Ganizade was a member of the Parliament in Azerbaijan Democratic Republic.

Sultan Majid Ganizade is an author of "Gonche khanım", "Evening patience is better", "Allah khofu", literally "Fear of God", "Muallimler iftihary", literally "Teachers' Pride" story and "Gelinler hemaili", literally "Brides' evil eye remover" novel under the title of "Mektubati-Sheyda-bey Shirvani." To put an end to backwardness of women in the Muslim society lasting for centuries, in the novel "Gelinler hemaili", Sultan Majid Ganizade put forward his own ideas to the judgment of readers. In the Soviet times, the analysis of his novel "Mektubati-Sheyda-bey Shirvani" was controversial and his criticism against fanaticism and backwardness was accepted, but his belief in God was not. For this reason, Ganizade's views were assessed as "controversial opinions." According to the Soviet historiography, "Sultan Majid Ganizade died in 1937, at the age of 72." However, his death was not natural. He had been the victim of the repression. He was arrested and shot dead in 1937 as "the enemy of the people."

Abbas Mirza Sharifzade son of Abdulrasul

(1893 - 1938)

Abbas Mirza Sharifzade was born in December 12 of 1893 in the neighborhood of Upper Castle of Shamakhi region. His father Rasul Mirza was an educated person. Abbas Mirza Sharifzade who was teaching in the school "Usuli-Jadid", opened by Seid Azim Shirvani, was one of the most respected teachers in Shamakhi.

Though Abbas Mirza Sharifzade was born in Shamakhi, his youth and life is associated with Baku. Thus, after the devastating earthquake in Shamakhi in 1902, like others, his family left the city and moved to Baku. He enrolled in gymnasium in 1903. From these years on, he started to get interested in theater.

For the first time in 1908, Abbas Mirza Sharifzade played an episodic role in Molyer's "Doctor by Force". Exactly two years later,

that is in 1910, he was admitted to the theater, established under the "Education" Society. Abbas Mirza, who performed several roles in a short period, created a character confirming him as an artist in 1911. It was the role of Gajar in Abdurrahim bey Hagverdiyev's tragedy "Agha Mahammad Shah Gajar." It was Abbas Mirza Sharifzade who played the role of Hamlet in the history of Azerbaijan. Staged by A. A. Tuganov and translated by Jafar Jabbarlı, it was played in the Drama Theatre in 1927. Abbas Mirza staged "Sheikh Sanan", "Oktay Eloglu", "Aydin", "Agha Mohammad Shah Gajar", "Gachag Karam", and was a director of "Leyli and Macnun", "Asli and Karam", "Ashig Garib", and "Shah Ismail" operas. His name is among the first places in the history of Azerbaijani cinema. Abbas Mirza, who filmed movies "Bismillah", "Haji Gara", "Daughter of Gilan", "Love Game" was the first movie director as well.

Abbas Mirza Sharifzade, awarded with the title People's Artist of Azerbaijan USSR in 1936, was arrested while conducting a search in his house in December 7 of 1937.

It was stated that he was jailed with the statement received from Ruhulla Akhundov after severe tortures. The statement points out that he attracted the director of National Drama Theater Ali Karimov to the counter-revolutionary, nationalist organization and Ali Karimov in his turn acquainted Abbas Mirza Sharifzade with this organization. Unlike Ruhulla Akhundov, Ali Kerimov did not mention Abbas Mirza Sharifzade while talking about his contact with the organization, and adamantly rejected the question concerning his contact. Therefore, instead, the reference devised during the investigation indicted him with "spying in favor of a foreign state." Specifically, he was convicted of espionage in favor of the Iranian state. While arresting one theater gun and two theater swords were confiscated as ammunition. The investigation of the criminal case No. 22134 lasted 11 months and 13 days. During the investigation, public prosecutors were attempting to prove his spying in favor of the Iranian state. While looking into his relations with embas-

sies of foreign countries, it becomes clear that when Abbas Mirza Sharifzade was in Ganja in 1932, he visited the Iranian Consulate two or three times. The Iranian Consular loved theatre very much. Almost every evening he used to watch their performance and invite actors. This is why Abbas Mirza Sharifzade visited the Iranian Consulate for several times.

Abbas Mirza, bearing torture, responded "no" to all accusations, did not sign statements against anyone, and eventually he was accused of testimonies. During the investigation, one more indictment was added to his case: "Abbas Mirza is a member of counter-revolutionary, bourgeois-nationalist organization."

With court's verdict, dated to October 19 of 1938, Abbas Mirza Sharifzade was sentenced to shooting with the confiscation of his property and the verdict was implemented in November 16 of 1938. He was exonerated posthumously.

Great-grandson of Abbas Mirza Sherifzade, winner of the contest "Eurovision-2011", Eldar Gasimov, told in the press conference held after the contest that "my great-grandfather helped me, I am proud to be his great-grandson." (45)

Akhundov Agha son of Abdulkhaliq

(1882 - 1949)

He was born in Shamakhi in March 21, 1882. His father, Akhundov Abdulkhaliq son of Haji Abdulla (1863-1950) graduated from the University of Erlangen in Germany in 1888.

He graduated from the Baku Real School in 1900 and matriculated to the Kiev Polytechnic University. Afterwards, he went to Belgium as one of the first fellows of Haji Zeynalabdin Tagiyev and graduated from the University of Liege with a major electric engineering. After completing his education he worked in the Oerlikon plant in Zurich. Aga Akhundov is known as the author of the first project of Hydroelectric Power Station in Lugano (as the author of the project there is a memorial plaque in Lugano today).

One of the original projects of Aga is a bridge constructed in the Netherlands. The bridge is still attractive for tourists. He was a member of the Scientific Society of Geneva, polyglot who knew 10 languages, founder of the electrotechnical science and first educational institution in this area in Azerbaijan (later the college was named after N.Narimanov), an author of electrotechnical textbooks and first Turkish-Russian dictionary of electrotechnical terms, vice-rector of Azerbaijan Industrial Institute (now Azerbaijan State Oil Academy), head of the department of general electrical engineering in pedagogical institute, first dean of the Energy faculty of Azerbaijan Industrial Institute.

After returning from his studies in Europe, Aga Akhundov opens up the first private Lyumer electrotechnical office until April revolution (named it in memory of friendship with Lyumers' younger brother). Aga Akhundov opened the first firm selling Italian car Fiat. The company has grown rapidly and turned into an official dealer of Fiat in the entire Trans-Caucasus. He was even proposed management of the Fiat factory in Turin. However, he did not accept this offer after consulting with his wife. Aga was sent to a business trip to the Paris World Exhibition by the Soviet Trans-Caucasus in 1925. When he was passing through Germany, he met with his brother Ismail Akhundov graduated from the Medical School of the University of Munich. As a specialist in tropical diseases, Ismail was invited to work in Hamburg, where he defended his thesis, made a speech in symposiums in France, Algiers, and Switzerland.

In 1928, Ismail was requested to return to Baku and fight against malaria, which virtually turned into the national disaster. He abandoned his bright career and came back to Azerbaijan and began to fight against tropical diseases.

He was repressed in 1938 and was sent to an exile to Krasnoyarsk camp. He was tirelessly working as a scholar, philosopher, training and exploring in exile. Aga was working as a deputy chief of the

technical department of the camp. Aga Akhundov passed away in 1949. After the death of the scientist, head of the Krasnoyarsk camp sent condolences to his family. The condolences say that scientific world has lost a great man and a great scholar.

Mammad Khalafbeyov

He was born in Shamakhi. He graduated from the Medical School of Istanbul University. In 1930s, he worked with Mirasadulla Mirgasimov, professor of the surgery department of the hospital named after Semashko. He was subject to the repression at the end of 1930, sent to the prison camp Kolima (Maqadan region of Russia), and worked as a doctor in the camp hospital. He was exonerated posthumously.

Maharramov Maharram son of Rasul

(1909 – 1937)

He was born in Shamakhi in 1909. He was a candidate to the membership of AUCPB, and was an educated person. He worked as a judge and lived in the building allocated for the employees of the Supreme Court. He was arrested with the decision of Trio under the Moscow Regional Department of PCIA of the USSR with an indictment of a member of the counter-revolutionary organization in October 15 of 1937. He was convicted to execution in November 15 of 1937 and the judgment was implemented after three days in November 19 of 1937. He was exonerated posthumously, in January 22 of 1990. Documents are stored in the State Archive of the Russian Federation.

Hajibaba Haji Nazarli son of Alasgar

(1895 - 1938)

Hajibaba Nazarli was born in Shamakhi in March 22, 1895. He graduated from "Umid" school founded by M.A.Sabir. He studied at the Institute of the Red Professoriate in Moscow (1930-1933). He

was a member of the Writers' Union since 1934. He is the author of the books "Spy Assistant" (1926), "From winter camp to village" (1927), "Lachin" (1928), "Traitor" (1930), "Dance of the Dead" (1930).

According to the reference of the Security Department employee Grigoryan, dated to April 9 of 1937 and to the following statements of Ali Nazim under heavy and unbearable torture during the investigation, dated to July 4 and 7 of 1937, documents on Hajibaba Nazarli's arrest as an active member of the counter-revolutionary, bourgeois-nationalist organization was submitted to the approval of the captain Tsinman of the fourth division. He chaired the Organizing Committee of the Union of Soviet Writers (1933-1934) and worked as the director of Azerbaijan State Drama Theater (1934-1937).

Nazarli Hajibaba son of Alasgar was arrested in July 16 of 1937. According to the decree of PCIA, dated to January 8 of 1938, he was convicted to execution for his counter-revolutionary, harmful, nationalist activity with the first category by the Supreme Court of the USSR.

Nazarli Zivar daughter of Mammadali

She was born in Shamakhi in 1902, and lived at the address of Surakhani Street 81, apt. 4, Baku city.

Family members: son Boyuk Agha - 18 years old

As a wife of the enemy, based on the verdict № 00486 of the Central Executive Committee of the USSR, dated to July 4 of 1934, and according to the decision of April 9, 1938, of the Special Meeting of PCIA of the USSR, Nazarli Zivar daughter of Mammadali was sentenced for eight years imprisonment in a corrective-labor camp, indicted with the articles 72 and 73 of the Criminal Code, starting from November 22 of 1937.

Nazarli Zivar daughter of Mammadali was exonerated with the verdict of the Military Tribunal of the Trans-Caucasian Military District, dated to February 7 of 1956. (46)

Mikayilov Ashiq Mirza Bilal son of Mustafa
(1872 - 1937)

He was born in the village of Gashad of Agsu district in Shirvan province in March 12, 1872. He first studied in the school of Mullah Khasi, then continued his education at the school of great educator Sayyid Azim Shirvani in Shamakhi. He studied classical poetry in depth, since he knew Arabic-Persian languages. Mahmud Agha son of Ahmad Agha's music-poetry assembly of "Beytus-sefa" in Shamakhi played an important role in his formation as troubadour (Ashik). Ashik Ibrahim from Angakharan also had a positive impact on his professional development. After learning the art perfectly from the "Shirvan nightingale" Mirza Mahammadhasan, he started to go to public ceremonies. The Tsarist government arrested him because of his poetry "From the hands of the police officer" in 1917.

Participant of the first Ashik Congress in Baku in 1928, Ashik Bilal made a friendship with U.Hadjibeyov, J.Garyagdioglu, S.Shushinsky, G.Pirimov, Ashik Sanam, Ashik Mirza, Ashik Asad, Ashik Islam, Ashik Mahammad and with others. He developed the art of ashik in Shirvan for forty years, and had a number of followers.

Shirvanli Ashik Mirza Bilal was arrested according to a document signed by the Armenian Martirosov at the night of July 31-August 1, 1937. The document, signed by the officer of the 4th Division of State Security Department of PCIA, officially allowed to search the house of Mirza Bilal, considered the most dangerous, and arrest him. In the false indictment, he was regarded as one of the most active members of rebellious movement in Shamakhi, described as a head of the counter-revolutionary group in the village of Gashad. The indictment paper noted that he was an active person in bringing people to a counter-revolutionary organization and conducted a counter-revolutionary propaganda. In addition, the paper further indicated that he obtained ammunition for an armed

uprising. In fact, his fault was that people would follow him if he said a single word "Come." There could not be a great menace for the Soviet regime. Those who can lead people must be killed as an example for others.

Ashig Bilal was shot dead as an "enemy of the people" at the night of November 26-27 of 1937. Bilal son of Mustafa was exonerated with the decree of the Prosecutor's Office of the Republic of Azerbaijan, dated to October 28, 1993. His books "Ashik Bilal" and "My first spring, come to me" were published in Baku in 1960 and 1982 respectively. There was held a Memorial Day of Mirza Bilal, victim of the repression, in Shamakhi in June of 2009. (47)

Sultanov Gazanfar son of Haji Zeynal

(1897 - 1937)

He was a fighter for the freedom of Azerbaijan. He was working as a clerk in the Parliament chancellery in the period of Republic and secretary in the disciplinary department of People's Commissariat of Education. In 1926, he was arrested for his Musavat activity and exiled to Siberia for 6 years. Upon return from exile in 1932, he worked as a secretary in the Pedagogical college. In December 23 of 1936, he was re-arrested and shot dead as a member of Musavat in July 28 of 1937.

Mahmudbeyov Agalar bey son of Mahmud bey

(1884-1938)

His father Mahmud bey Mahmudbeyov (1863-1923) was a teacher, graduated from Gori Teachers' Seminary of the Trans-Caucasus. After graduating from Gori Seminary in 1883, he instructed in Barda, Tartar and Shamakhi, and eventually moved to Baku in 1890. He taught there by the end of his life (1923). He was an editor of the "Leader" magazine published since September 24, 1906. Ali Bey Huseynzade was a chairman in the second meeting held in Baku in August 25, 1907 and Mahmud bey Mahmudbeyov and Suleyman

bey Akhundov were elected deputy chairman and Uzeyir bey Hajibeyov, Mirza Abdullah Talibzade and Farhad Agayev were elected secretaries. During Azerbaijan Democratic Republic, Mahmud bey Mahmudbeyov contributed to the development of education and supported reforms. In November 7 of 1919, the reform commission established under the Ministry of National Education organized a commission on language and literature, composed of 7 members, chaired by Mahmud bey Mahmudbeyov.

Graduated from Baku Real school with the advice of his father, Agalar bey Mahmudbeyov continued his education in Technical University of Darmstadt in Germany with the scholarship provided by Azerbaijani oil tycoon H.Z.Tagiyev. Upon graduation in 1908, he received a diploma on electrical engineering in 1909, and worked as a head of the oil fields of Sh. Asadullayev. Afterwards he opened "Lumyer" ("Light") electrical engineering office with Aga Akhundov, and worked at the Supreme Economic Council of Azerbaijan SSR after 1920. He was arrested and sentenced to 6 years imprisonment in 1931. While in custody in 1931-36, he carried out all electrical work in the construction of Belomor-Baltic Channel. After imprisonment he worked in Keshla. (48)

Ahadova Durna daughter of Sohbat

She was born in the village of Haji Gadirli of Shamakhi district in 1886. Her son Ahadov Seyfulla son of Sarkhan was sentenced to execution by the order of Military Tribunal, dated to 1 March of 1942, for switching to an enemy side according to the information of the command of 386th shooting division. Ahadova Durna daughter of Sohbat was subject to repression in accordance with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and was sent to an exile for 5 years with the verdict of PCIA of the USSR. According to the order of the Prosecutor's Office of Azerbaijan SSR, dated to May 30 of 1942, the case of Ahadova Durna daughter of Sohbat was terminated.

Ahadova Gulsura daughter of Murad

She was born in the village of Haji Gadirli of Shamakhi in 1907. Her son of law Ahadov Seyfulla son of Sarkhan was sentenced to execution by the order of the Military Tribunal, dated to 1 March of 1942, for switching to an enemy side according to the information of the command of 386th shooting division. Pursuant to the order of the Prosecutor's Office of Azerbaijan SSR, dated to May 30 of 1942, and in accordance with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, she was sent to an exile for 5 years with the verdict of PCIA of the USSR. According to the order of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 26 of 1942, the case of Ahadova Gulsura daughter of Murad was terminated.

Ahadova Mina daughter of Dargah

She was born in the village of Haji Gadirli of Shamakhi in 1907. Family members: mother in law Durna Sohbat was born in 1886. He spouse Ahadov Seyfulla son of Sarkhan was sentenced to execution by the order of the Military Tribunal, dated to 1 March of 1942, for switching to an enemy side in accordance with the information of the command of 386th shooting division. Pursuant to the order of the Prosecutor's Office of Azerbaijan SSR, dated to May 30 of 1942, and in accordance with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, she was sent to an exile for 5 years with the verdict of PCIA of the USSR. According to the order of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 26 of 1942, the case of Ahadova Mina daughter of Dargah was terminated.

Alimammadova Saat daughter of Amirgulu

She was born in the village of Shudukh of Shamakhi in 1917. Family members: daughters Asmar, Arzagul. Spouse Alimammadov Sayyid son of Ahmad Azmammad was sentenced to execution with the 1 "b" provision of the article 58 by the Military Tribunal in April 12, 1942. Alimammadova Saat daughter of Amirgulu

was exiled for 5 years as a wife of traitor of the country with the part two of the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR.

Aliyeva Abida daughter of Babalar

She was born in the village of Bagirli of Shamakhi village in 1910. Family members: mother Durnise khanim, born in 1871, spouse Aziz Haji, born in 1910. Brother-in law Aliyev Dursunali son of Agajan (1923) mobilized to the ranks of the Red Army in September 10, 1941 and was brought to justice for switching to an enemy part. Aliyeva Abida daughter of Babalar was accused of a family member of the traitor with the second part of the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and written pledge was received on not leaving the dwelling location, dated to April 28, 1942. Aliyeva Abida Babalar was sent to an exile to northern Kazakhstan for 5 years pursuant to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to May 28, 1942. According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 24, 1945, the case of Aliyeva Abida daughter of Babalar on not leaving the location was suspended until receiving a response from the Military Tribunal.

Asadova Gızdar daughter of Nagi

She was born in the village of Muganli of Shamakhi district in 1892. Family members: daughter Asadova Durna - 9 years old, son Faig-12 years old. Asadov Vahab son of Nasir was sentenced to execution for being a traitor by the Military Tribunal in September 25 of 1942. Asadova Gızdar daughter of Nagi was indicted with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR in October 12 of 1943 and was repressed as a mother of the traitor.

Khudiyeva Gızana daughter of Shahpalang

She was born in the village of Bagirli of Shamakhi in 1905. Family members: daughters Parya daughter of Vahdat, born in 1928, Matosh, born in 1941, sons Muhammad, born in 1926, Ibran, born

in 1931, Alikram, born in 1939. Spouse Khudiyev Vahdat son of Sardar (1902) was subject to execution in August 31, 1942 by the Military Tribunal of the 280-th infantry division for changing his position. Khudiyeva Gızana daughter of Shahpalang was indicted with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR as a mother of the traitor in October 12 of 1943 and was subsequently repressed. The case of Khudiyeva Gızana daughter of Shahpalang was terminated by the decree of PCIA of the USSR, dated to December 12, 1942.

Babayeva Nazkhanım daughter of Khanışh

She was born in the village of Chakhirli of Shamakhi in 1922. She was a member of the collective farm "Red Azerbaijan". Family members: father Khanish son of Rza, Father-in-law Baba son of Imamverdi, born in 1858, son Ziyadkhan son of Mammad, born in 1940.

Spouse Babayev Mammad son of Baba (1909) was mobilized to the army in September of 1941. In May 10, 1943, he was sentenced to execution by the infantry division of the Military Tribunal for changing his position.

Babayeva Nazkhanım daughter of Khanışh was repressed as a wife of the traitor in accordance with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and exiled to northern Kazakhstan for 5 years by the decree of the Special Meeting of PCIA of the USSR, dated to September 11 of 1943.

According to the decree of the Prosecutor's Office of Azerbaijan SSR, dated to February 19 of 1990, Babayeva Nazkhanım daughter of Khanışh was eventually exonerated.

Behbudova Nisa daughter of Mammad

She was born in the village of Zangabiz of Shamakhi in 1918. Family members: sons Amrah, born in 1936, Alidadash, born in 1942, daughter Fatma, born in 1938.

Her spouse Behbudov Agamammad son of Chalaby (1908) was mobilized to the army in March 2, 1941 and was arrested according to the order № 4/02 of the 775th Command of Infantry Regiment for switching to the enemy part in September 8, 1941.

With the order of PCIA of the USSR № 00247/00884, dated to July 28, 1943, Behbudova Nisa daughter of Mammad was repressed as a wife of the traitor on condition not to leave the dwelling location in accordance with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR. According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated July 4 of 1943, the case of Behbudova Nisa daughter of Mammad was suspended until receiving a response from the Military Tribunal.

Bashirbayova Durnisa daughter of Abalabay

She was born in the village of Bagirli of Shamakhi in 1871. Her family members are: daughter Abida, born in 1910, son Aziz, born in 1910.

Her son Aliyev Dursunali son of Agajan (1923) was mobilized to the army in September 10 of 1941 and was indicted for switching to an enemy side.

Bashirbayova Durnisa daughter of Abalabay, accused as a mother of the traitor of the second part of the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, and a written pledge was received on not leaving the dwelling location pursuant to the decree of PCIA.

She was sent to an exile to northern Kazakhstan with the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to May 28, 1942.

According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated July 24, 1945, the case of Bashirbayova Durnisa daughter of Abalabay was suspended until receiving a response from the Military Tribunal.

Feyzullayeva Turfa daughter of Asad

She was born in the village of Haji Gadirli of Shamakhi in 1921.

Her family members are: mother Rustamova Zuleykha daughter of Ibad, born in 1882, brothers Feyzullayev Alihaydar son of Asad, born in 1924, Feyzullayev Choban son of Asad, born in 1929.

Her son Karim (1914) was mobilized to the army by the Military Commissariat of Shamakhi region, and was sentenced to execution by the Military Tribunal of 386th division in April 6, 1942 for switching to an enemy side.

Feyzullayeva Turfa daughter of Asad was repressed as a mother of the traitor and indicted with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and was ordered not to leave the dwelling premise from July 13, 1942 on. According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 29 of 1942, the case of Feyzullayeva Turfa daughter of Asad was suspended until receiving a response from the Military Tribunal. The case was terminated by PCIA of the USSR in July 31 of 1942.

Gulkhanım daughter of Mustafa

She was born in the village of Ashagi Garasaggal of Shamakhi in 1914. Her family members are: father Mustafa son of Mustafa (1861) was arrested for protesting against the Soviet rule.

He was exiled to Kazakhstan in accordance with the order of Emergency Troika of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to March 4, 1931. Gulkhanım daughter of Mustafa was exonerated by the decree of the General Prosecutor of the Republic of Azerbaijan, dated to September 29, 1993.

Gunashova Boyukkhanım daughter of Boyukaga

She was born in the village of Arabshahverdi of Shamakhi region in 1921.

Her spouse Gunashov Giyas son of Baylar (1911) was mobilized to the army in September 8, 1941 and was arrested for switching to an enemy side according to the information of Commandment of 775th Regiment in May 2, 1942.

Based on the decree № 00247/00884 of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to June 28 of 1941, Gunashova Boyukkhanım daughter of Boyukaga was repressed as a spouse of the traitor and indicted with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR on condition not to leave the dwelling premise from April 28, 1942 on.

In accordance with the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 4 of 1943, the case of Gunashova Boyukkhanım daughter of Boyukaga was suspended until receiving a response from the Military Tribunal.

Khalilova Valida daughter of Huseyn

She was born in Shamakhi in 1913, lived at the address, of Polukhin street, apt. 4, Baki city. Family member: son Yago-1 year old.

Her spouse Khalilov Hamza son of Mammad (1911) was sentenced to execution as a traitor of the country by the Mobile Session of the Presidium of the Supreme Court of the USSR, dated to July 2 of 1938.

As a spouse of the traitor and socially hazardous factor, Khalilova Valida daughter of Huseyn was sent to an exile to Kazakhstan for 5 years by the decree of the Special Meeting of PCIA of the USSR, dated to August 23 of 1938.

Pursuant to the decree and recommendation of the Prosecutor's Office of Azerbaijan SSR, dated to February 28 of 1990, Khalilova Valida was ultimately exonerated.

Israfilbayova Humay daughter of Abbas

She was born in the village of Muganli of Shamakhi region. Family members: mother Gila is 60. Her spouse Jamal Afandi (24 years old) was arrested as a participant of April uprising of 1930.

Israfilbayova Humay was arrested by the decree of the Political Bureau of Shamakhi region, dated to May 19 of 1933, for the participation of her spouse in April uprising of 1930.

According to the decree of the Emergency Commission of Azerbaijan SSR, dated to August 21 of 1933 and to the order No. 435, Israfilbayova Humay was released from the prison.

Mansimova Anakhanım daughter of Shikar

She was born in the village of Chalov of Shamakhi region. She worked in the collective farm "Communism." Family members: daughter Valiyeva Garakhanım daughter of Soyдум, born in 1915, Fatma daughter of Soyдум, born in 1936.

Her spouse Mansimov Soyдум son of Vali was arrested as a traitor of the country.

Mansimova Anakhanım daughter of Shikar was found guilty as a wife of the traitor in accordance with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR and with the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to January 20 of 1943, and exiled to Novosibirsk province for five years.

Mansimova Anakhanım was exonerated by the decree of the Prosecutor's Office of Azerbaijan SSR, dated to January 29, 1990.

Mikayilova Sona daughter of Gachay

She was born in the village of Ovchulu of Shamakhi region in 1924. Family member: son Zohrab.

Her spouse Mikayilov Ibrahim son of Gulu (1910) was mobilized to the army in September 8, 1941. He was arrested in April 2, 1942 for switching to an enemy side according to the information of command of 775th regiment.

In accordance with the decree №00247/00884, dated to June 28 of 1941, Mikayilova Sona, spouse of the traitor, was repressed with the indictment of the article 63 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR on condition not to leave her dwelling premise from 1 May of 1943.

According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 4, 1943, the case of Mikayilova Sona was suspended until re-

cieving a response from the Military Tribunal.

Mustafayeva İzzat Mammadali

She was born in the village of Arabshahverdi of Shamakhi in 1898.

Her family members are: spouse Mustafayev Mirza son of Nagi, born in 1877, bride Leyli, born in 1920.

Her son Rzabala was mobilized to the army and was arrested for switching to an enemy side according to the information of command of 775th regiment.

Based on the decree № 00247/00884 of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to April 2 of 1941, Mustafayeva İzzet daughter of Mammadali was repressed as a mother of the traitor and indicted with the article 63 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR on condition not to leave the dwelling premise from April 28, 1943 on.

According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 4 of 1943, the case of Mustafayeva İzzat was suspended until recieving a response from the Military Tribunal.

Muslumova Gulu daughter of Abdulali

She was born in the village of Chagirli of Shamakhi region in 1887.

Her family members are: daughters Nazila, born in 1923, Firengiz, born in 1930, son Museyib, born in 1921.

Her spouse Muslumov Machid son of Muslum (1857) was sentenced to execution by the decree of the Special Meeting of PCIA of the USSR, dated to November 18 of 1942 for releasing German parachutists.

Indicted with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, Muslumova Gulu was repressed as a spouse of the traitor. She was sent to an exile to Novosibirsk province for 5 years by the dercee of the Special Meeting of PCIA of the USSR, dated to January 30 of 1943. Muslumova Gulu was exonerated in accordance with the recommendation of the Prosecutor's Office, dated to February 19 of 1990.

Nagiyeva Leyli daughter of Khanmammad

She was born in the village of Arabshahverdi of Shamakhi region in 1920.

Family members: son Gulrza-2 years old, father-in-law Nagiyev Mirza son of Mustafa, born in 1877, mother-in-law Izzat Mustafayeva.

Her spouse Rzabala Nagiyev was mobilized to the army and was arrested for switching to an enemy side according to the information of command of 775th regiment in April 2, 1942.

Based on the decree № 00247/00884 of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to April 2 of 1941, Nagiyeva Leyli was repressed as a spouse of the traitor and indicted with the article 63 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR on condition not to leave her dwelling premise from April 28, 1943 on.

According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 4 of 1943, the case of Nagiyeva Leyli was suspended until receiving a response from the Military Tribunal.

Nurmammadova Fatma daughter of Abdul

She was born in Shamakhi in 1899 and lived at the address of Old Post str. 43, Baku city. Her family member is: mother Aliyeva Zabita is 90 years old.

Her spouse Nurmammadov Mirza Hasan son of Nurmammad (1896) was arrested by the Mobile Session of the Military Presidium of the Supreme Court of the USSR in July 4, 1937 for counter-revolutionary, terrorist activity.

Nurmammadova Fatma daughter of Abdul was sentenced to a five-year imprisonment, as a spouse of the traitor, serving in the Correction-Labor camp, according to the decision of CEC of the USSR, dated to July 4 of 1934, and to the decree of the Special Meeting of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to December 9 of 1937.

Nurmammadova Fatma was exonerated by the decree of the Military Tribunal of the Trans-Caucasian Military District, dated

to March 2, 1956.

Rustamova Zuleykha daughter of İbad

She was born in the village of Haji Gadirli of Shamakhi district in 1882.

Family members: sons Feyzullayev Ali Haydar son of Asad, born in 1924, Choban, born in 1929, daughter Turfa daughter of Asad, born in 1921, grandson Mahammad Karim, born in 1939.

Her son Karim (1914) was mobilized to the army by the Military Commissariat of Shamakhi region in September 8, 1941, and was sentenced to execution by the Military Tribunal of the 386th division in April 26 of 1942 for changing to an enemy side.

Indicted with the article 63 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR, as a mother of the traitor, Rustamova Zuleykha was repressed and was ordered by the decree of PCIA of Azerbaijan SSR not to leave her dwelling premise from 13 July of 1942 on.

According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to 29 July of 1942, the case of Rustamova Zuleykha daughter of İbad was suspended until receiving a response from the Military Tribunal.

The case was terminated by the PCIA of USSR in July 31, 1942.

Salahova Fatma daughter of Gara

She was born in the village of Zangabiz of Shamakhi in 1918

Family members: son Salahov Salah, born in 1938.

Her spouse Salahov Babalar son of Mansim was mobilized to the army in September 5, 1941, and was arrested according to the information provided by command of 775th regiment in April 2 of 1942 for changing to an enemy side.

Based on the decree № 00247/00884 of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to 28 June of 1941, Salahova Fatma was repressed as a spouse of the traitor and indicted with the article 63-3 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR on condition not to leave her dwelling premise.

According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to

July 4 of 1943, the case of Salahova Fatma was suspended until receiving a response from the Military Tribunal.

Sayidmammadova Sitara daughter of Safali

She was born in the village of Soyundu of Shamakhi region in 1910.

Family members: son Baba, born in 1932, Sayidmammad, born in 1937, daughter Nadime, born in 1941.

Her spouse Sayidmammadov Sayidamir son of Sayidahmad (1903) was mobilized to the army in 2 March of 1942 and was sentenced to execution by the Military Tribunal of the 7th infantry group of the 409th infantry regiment of the 137th infantry division for conducting propaganda against the Soviet government by changing his position in 2 September of 1942.

Sayidmammadova Sitara was exiled to Novosibirsk region for 5 years as a wife of the traitor by the decree of the Special Meeting of PCIA of the USSR, dated to 9 January of 1943.

Sayidmammadova Sitara was exonerated by the decree of the Prosecutor's Office of Azerbaijan SSR in February 19 of 1990.

Valiyeva Garakhanım daughter of Soydam

She was born in the village of Chalov of Shamakhi region in 1915.

Her family member is: spouse Gaibov Sosug son of Agamali (1907) was mobilized to the army in August 1941 and was sentenced to execution by the Military Tribunal of the 74th infantry division in 30 January of 1942 for changing to an enemy side.

Valiyeva Garakhanım was sent to an exile to Kazakhstan for 5 years as a wife of the traitor by the decree of the Special Meeting of PCIA of USSR, dated to 20 January of 1943.

Valiyeva Garakhanım was exonerated by the decree of the Prosecutor's Office of Azerbaijan SSR in 29 January of 1990.

Yusifova Mulkhisa daughter of Bandalı

She was born in the village of Arabshahverdi of Shamakhi region in 1920.

Family members: daughter Yusifova Nasiba daughter of Yusif, born in 1942, son Hagverdiyev Yusif, born in 1934.

Her spouse Yusifov Yusif son of Nadir was mobilized to the army in November 11, 1941. His changing to an enemy side was reported by the command of 775th infantry regiment with the information № 4/02.

Based on the decree № 00247/00884 of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to 28 June of 1941, Yusifova Mulkhise was repressed as a spouse of the traitor and indicted with the article 63 of the Criminal Code of Azerbaijan SSR on condition not to leave her dwelling premise.

According to the decree of PCIA of Azerbaijan SSR, dated to July 4 of 1943, the case of Yusifova Mulkhise was suspended until receiving a response from the Military Tribunal. (49)

Memoir of Shamakhi residents on repressions

Mirza Alchanov son of Aydin - was born in Shamakhi in September 24, 1930. For many years he worked as a literature teacher in the Cultural Education College of Shamakhi. Currently he is a chairman of the Council of Elders of Shamakhi, and member of the Aristocrats' Society. His grandfather Alchan was killed by Armenians during the March of 1918 massacres.

Alchanov Aydin son of Mirza:

"H. Sultanov and S. M. Afandiyev used to rest in the village of Dadagunash of Shamakhi in summer. They put forward an idea of constructing Baku-Shamakhi highway, since roads were in a dilapidated condition. The club was named after S. Shaumyan, headed the massacres conducted by Armenians against Azerbaijanians in Baku, Shamakhi, Guba and other regions in 1918. This

club was magnificent and was similar to the Opera and Ballet Theater in Baku. Open hearings were held in this club in October 1937. Holding the trial in the club named after S.Shaumyan once again proves that events of 1918 and repressions of 1930s are an integral part of the same policy. Oddly enough, along with committing so many tragedies against Azerbaijanis, Armenians were even jealous of such a wonderful cultural center and burnt it in 1942. Despite the fact that Armenians held key positions in the club, committing such a crime can be evaluated as an instance of hostile attitude of Armenians toward Azerbaijanis.

Though the hearing was open, the club was surrounded with soldiers, and only persons with a special permission were allowed to enter. Many of those who were indicted had a great authority among the people. They carried out a number of renovation works in Shamakhi. For instance, at the initiative of Khalifa Huseynov (he was called "beard" for wearing beard) and Ahmed Amirov roads were constructed for the first time and a large park was built in Shamakhi in 1936. The park was named M.A.Sabir and the statue of the poet was erected. However, in 1949 – 1950, the park was renamed V.I.Lenin and the statue of Sabir was toppled and was eventually substituted with the statue of Lenin.

Though the prosecutor of Shamakhi Ahmad Amirov, who was subject to repression, was originally from Ardabil province of South Azerbaijan, he was born in Lankaran. He was well-educated lawyer and well respected among the population. There were a lot of fugitives combating against the Soviet in Shamakhi in 1930s. When fugitives were detained, the prosecutor allowed them to spend 10-15 days with their families and afterwards sent them to the military service. He justified that the government benefits from their military service rather than from their arrest.

Although he was sent to Lankaran to work after his imprisonment, he rejected it and preferred to work in Shamakhi again. However, he did not want to be a prosecutor again, thus he worked as

head of consumer society of Shamakhi region for 6-7 years. Afterwards, he was appointed as a head of the warehouse of fruit consumption in Khirdalan.

After the trial, a number of religious figures and intellectuals were subject to repression from different villages of Shamakhi. Most of the arrest were carried out in the village of Angarakhan. There were numerous intellectuals, since this village was adjacent to the district center. Master of well-known Ashik Bilal, Ashik Ibrahim, lived and created in this village. Only resident of Angakharan, Azizkhan, returned to Shamakhi after his imprisonment in 1956. But again arrested after two years. Only in 1960 he could come back. Discrimination and hostility against family members of the arrested remained for a long time. For example, Pasha Azizkhan, son of the influential resident of that village Azizkhan Valiyev, arrested in 1937, was not allowed to matriculate the university for a long time. After many attempts although he did succeed in enrolling in the university in 1944, he was expelled from the university many times.

Armenians burnt all houses in the village of Dadagunash in 1918, but they did not touch the house of Shikh Azim, descendant of the famous figure of the village Khagani Shirvani. However, the owner was tortured and killed at the top of the oven in the backyard of the house and even his beard was cut off. Among the arrested in the village of Dadagunash in 1937, there was Shikh Karim, son of Shikh Azim. After imprisonment in 1939, he was not allowed to return to Shamakhi since as religious figure he had a great authority among the people and was sent to Central Asia.

Armenians Ohanyan, Martirosyan, Suren and others (nicknamed "moustache Suren"), living in Shamakhi, played a crucial role in the repression of Gadirly. They were always in contradiction with Azerbaijani leaders of Shamakhi and denounced them. Permission of Gadirli with regard to the construction of the sanatorium in Shamakhi while working as a health commissioner brought

Armenians into action. They accused Gadirli of abusing his power and addressed the Central Committee of ACP. They stated that construction of the sanatorium started in Shamakhi had to be implemented in part of Nagorno-Karabakh mainly inhabited by Armenians. After this appeal construction was temporarily suspended. However, it later continued with the help of S.M.Afandiyev.

Gadirly was subject to repression upon the application of Armenians."

Alakbarov Sabir son of Murad

He was born in Shamakhi in 1952. Senior lecturer in Shamakhi Branch of Azerbaijan Teachers Institute and PhD in pedagogy. He lectures "History of Azerbaijan" in the Institute.

"Almost all accusations against the arrested in the open trial, held in October of 1937 in Shamakhi were fake. At that time the chairman of PCIA of Shamakhi branch was Armenian. He directly led the arrest of innocent people. We believe that Shamakhi repressions of 1930s was a continuation of genocide committed by Armenians toward Azerbaijanis in 1918.

Angakharan was one of the villages of Shamakhi that suffered most during the genocide committed in 1918 and the repressions conducted by Armenians in Shamakhi in 1930-1940. Chairman of the collective farm Miralam Tarverdiyev, storekeeper of collective farm Sirach Jabiyev son of Samraddin, secretary of the Party Committee of collective farm Sadikhov Ali son of Aziz, Huseynov Mammad Mashadi Gadim son of Nadir from Angakharan were arrested and sentenced to imprisonment by false accusations prepared by Armenian investigators in "Shamakhi case" in 1937.

Armenian terrorists, enemies of Azerbaijanis, always targeted the Angakharan village, since this village raised intellectuals throughout the history. During the repression of 1918, Armenians detained 72 people from Angakharan village and took them to the village of Madrasa and assassinated. Only two of them were able to

escape and survive, and ultimately reported on this terrible event.

Tangible witnesses of that time told that a number of innocent people were arrested in Shamakhi in 1937. They were undergone to various torture in the police department and even residents of Shamakhi, who were tortured, were thrown alive into the well in the backyard of the police department.

Hidayatov Boyukaga son of Minayat - was born in Shamakhi in 1922 (in fact, in 1924). At the beginning of the Great Patriotic War, Military Commissariat of Shamakhi region intentionally increased his age for a year and a half and sent him to the 363rd and 360th divisions in the direction of the North Caucasus, the Black Sea, and the Crimea to fight against German fascists and was twice wounded. After the war, he taught history and geography in the Russian school and college in Shamakhi. After a while he graduated from a party school.

At the end of 1930s and beginning of 1940s, Military Commissar of Shamakhi, originally Armenian, deliberately increased ages of those under the age of military service and sent them directly to the battle. Most of them were killed in the war and only some of them survived. Hidayatov Boyukaga son of Minayat is one of them.

Memoir of Farhadov Rizvan son of Azizkhan about his grandfather Farhadov Almaz son of Afandi:

Mullah Almaz Afandy was born in the village of Arabshalbash of Shamakhi in 1970. He received his religious education from Hamdulla Afandy in the Galaga village of Guba region. He was one of the prominent religious scholars of that period. Strong memory, oratory skills, closeness to "the Holy Koran", faithfulness to God and courage distinguished him from others. Great influence of Mullah Almaz Afandy not only in Shamakhi but also in all parts of Azerbaijan concerned and scared the chairman of PCIA of Shamakhi region Shamanbeyov. Eventually he ordered the arrest

of Mullah Almaz Afandy who might lead Shamakhi against the Soviets.

At that time Soltanmahmud, grandson of Sheykh Ayyub, asked Shamanbeyov not to touch Mullah Almaz Afandi. Shamanbayov offered Mullah Almaz Afandi to leave the village. Soltanahmad son of Soltanmahmud said that my father asked me to go to Mullah Almaz Afandi, to the village of Arabshalbash, and tell him to leave the village. In this case Shamanbeyov would not arrest him. When Afandi received the news, he smiled and said: "Son, God bless you, but you must know that we can not avoid God's will! I have orphans and I can not abandon them!"

My late father Rizvan used to say: "In 1937 I was ten years old. We were aware of the fact that our father would be arrested. Because he rejected Shamanbeyov's order on leaving the village. It was time for the afternoon pray. My father was praying. Shamanbeyov, Kraplinski and another person of Armenian origin entered the house. We, two brothers and four sisters, surrounded our father who was our only hope and we were crying. We had no one except our father who was 70 years old! When we were crying, Kraplinski took a handkerchief from his pocket and wiped his eyes. Whether his tears were tears of sadness or tears of joy remained vague to me. After the pray, Shamanbeyov offered my father to gather the community of Arabshalbash and publicly deny the God! Mullah Almaz Afandi, otherwise, we will exile you to Magadan! There you will cut the bread with an ax. Why don't you accept our offer and leave these orphans fatherless. Burst into cry, we were waiting for our father's decision. But Mullah Almaz Afandi looked at Shamanbeyov with eyes full of hatred and said "Atheist, fear God, who are these children to deny whom bestowed them to me. I consign my children to God. I knew that you would come, therefore I prepared my saddle-bag. If you have time, I have animals in the yard, let me slaughter one, and let us sit around a table for the last time with you and with my children. Shamanbeyov was no longer proud. He

uttered in a low voice: "Mullah, we should go!"

My father said that Mullah Almaz Afandi called us one by one and embraced us. My children, I consign you to God and left us. It is already 75 years that Mullah Almaz Afandi was sent to an exile. His respect and glory live in the heart of those who saw and who did not see him. Because, similar to the prophet Abraham, who sacrificed his son Ismail on the way of God, Mullah Almaz Afandi's commitment to God was much stronger than that of his children. This helps Afandi live morally.

Memoir of the relations of Amirov Ahmad Yusif:

He was born in the city of Ardabil of South Azerbaijan in 1904. He was arrested with a false indictment while working as a prosecutor of Shamakhi in 1904 and was sentenced to execution with the verdict of Special Board of the Supreme Court of Azerbaijan SSR, dated to November 2, 1937. Later, based on the objection of the Prosecutor of the USSR and with the verdict of the Board of Supervision of the Supreme Court of Azerbaijan SSR, dated to March 23, 1938, the execution decision was substituted with a 20-year imprisonment and with the annulment of suffrage for 5 years. He served his imprisonment in the city of Inta of Komi ASSR.

When he was arrested, he left his four kids behind, three girls and a son, at the auspices of his spouse who was not employed. His two-storey house, located in Mountainous street of Baku, was entirely confiscated with all stuff. His spouse Rajiya was obliged to live with her kids temporarily in the basement. (From the memoir of Rajiya: Once or twice in a month at evenings the door of the basement was slightly knocked. I could not see the person, but I did find food at the doorstep. We were not aware who the comer was, but we assumed that it was Ahmad's friends.)

Right after the announcement of execution of Ahmad Amirov, Baldadash, brother of Rajiya, who was living in Lankaran, came to Baku to take his sister and her kids. Baldadash Khanjanov was

working as a director of post office and was a respected person. Thus, Ahmad's family was at the auspices of Baldadash until the termination of his imprisonment. (From the memoir of his daughter Arifa: my uncle was very kind. He took care about his sister and her kids and did not distinguish from his family. At the same time he was Ahmad's close friend and often said that I keep you to hand over to Ahmad once he returns. Albeit good care, our childhood was sad. Although we did not suffer from a material point of view thanks to my uncles and grandfather, we did suffer from a moral point of view. All perceived us as kids of the "traitor." We felt it much at school. Regardless of hard studies at school, we were not admitted to komsomol, not allowed to participate in school ceremonies and always mentioned our father's imprisonment. Certainly not all teachers were in the same perception. Some did show a good attitude to us while being alone.)

In 1953-1954, Nariman Ismayilov, from Shikhakaran of Lankaran, serving his military service in the city of Inta of Komi ASSR ran into Ahmad Amirov who was serving the last month of his imprisonment. After some questioning, Ahmad decides to send a letter to his family by the help of Nariman. Nariman agrees to send his letter to Lankaran along with Ahmad's, written in Persian, of which essence he was not aware. Thus, Amirov's letter reaches the requested destination. Amirov intentionally wrote the letter in Persian and addressed it to his nephew Mushtaba. Mushtaba gave the letter to his father Murtaza. Once his brother read the letter, he lost his consciousness. Along with noting his soundness and requesting information about his family, he was asking a reference from his previous dwelling place in order to be able to return upon imprisonment. Thus, only after a long time did his family know of his presence.

Finally, after the death of Stalin, fight against cult of personality, exoneration of the arrested and pardoning of innocent people were launched. Amirov's family received a letter about his coming to

Baku in March 15 of 1955. Receiving the letter, the family members headed to Baku from Lankaran. Ahmad's elder daughter Sara was already married to his cousin Imran and they had a son Yusif. Ahmad intentionally came to Baku a day earlier. His son-in-law Imran met him and took him to his house in Bakikhanov district. The following day Ahmad's family members met him in his daughter's house. The only witness surviving today is his nephew Mushtaba who still remembers it with tears in his eyes - the meeting after 18 years of hard life.

After some time, Ahmad Amirov was invited to the Central Committee and he was suggested to return to his previous job - the Prosecutor's Office. But he eventually declined it. Afterwards he was sent to the Commissariat of Sovkhoz (state-owned farm) (in today's term Ministry of Agriculture). Numerous positions, such as a head of the department, director of Lankaran Tea Industry were suggested to him, but he insisted in going to Shamakhi where he was arrested. Hence he was appointed a director of leather supply industry in Shamakhi. He did also take numerous leading positions in the region.

As to witnesses, Ahmad Amirov was warmly welcomed in Shamakhi. He earned this respect while working in the Prosecutor's Office of Shamakhi. This respect was also gained through his reaction to fugitives, whom he enlisted to the army and ultimately rid them of execution or imprisonment.

Memoir of a lawyer Arzukhan Alizade, grandson of Amirov Ahmad Yusif:

His grandsons recall him very often. In all family meetings we remember him. We have sweet memories with regard to him. It is not destined to every single person. He is still in our memories.

I still remeber everything about my grandfather. He was precise, and we all knew that he was committed to the task he had undertaken. And he demanded the same character from us. I wanted

to follow his way, therefore I was willing to be a lawyer. Although I graduated from the secondary school with a gold medal, I had difficulty in applying the law school since strange regulation of the time was an impediment. That is, a two-year work experience was a pre-requisite. My parents were concerned. Therefore, they wanted me to change my major. Otherwise, I had to go to the army. But I was adamant. In the end, my parents believed that my grandfather was the only person to influence my decision. I recall vividly. It was last days of application to universities. One evening my mother aksed to me to see my grandfather. At that time, he was living in his apartment in today's H.Javid avenue. Around the tea table the talk turned to discussion of my future profession. My grandfather asked me to change my major since I was the only child in the family and in addition I had to serve my military service which would be difficult for the family. But I insisted that I wanted to be a lawyer. He stared at me and finally said: "Be steadfast on issues that you believe you are right in your life." I remember my parents facial expression. But I was joyful since my grandfather backed me. This issue was no longer discussed and I was eventually able to enroll at the law school. I wanted to share my joy with my grandfather once I was admitted to the law school, however, he had already passed away. I have learnt many things from him: to keep secrets, to keep pledges, to stand on feet, to care about family, relatives and friends, even to be able to shoot pinpoint. With his absense, he also taught me the sense of losing a close one.

Summary

Azerbaijan was under the Soviet occupation over 70 years from 1920 to 1991. It is namely impossible to determine the precise number of victims of the repression of this time, since majority of the documents were either destroyed or clandestinely hidden in archives, or taken to Moscow. In general, the research indicates that the Soviet regime, one of the bloodiest regimes of the history, annihilated 20 million innocent people. Specifically in Azerbaijan, 70 thousand people were killed in 1930s-1940s and at the onset of 1950s, 29 thousand of them were intellectuals. Sixteen Azerbaijani generals were assassinated only in 1937. All of the victims were announced "traitors" and every single indicted person was sentenced to execution in trial, allocating only 15 minutes for each. Many Azerbaijanis in the name of "enemy of the bolshevism" were exiled to Central Asia, Siberia and other remote areas. According to the information of Azerbaijani embassy to Kazakhstan, 150 thousand Azerbaijanis were killed in Kazakhstan based on Stalin's decisions and 28 thousand of them were shot dead without investigation. (50)

As one of the most contradictory issues of Azerbaijani history, exploring 1930-1940s repressions once more prove that Shamakhi, ancient site of Azerbaijan, is on the regions that suffered heavily from the red terror of the communist regime. Continuation of the colonial policy of the tsar Russia during the Soviet regime brought about numerous tragedies to the local population. Along with other regions, the repression of 1930s in Shamakhi was an integral part of anti-Azerbaijani, anti-Turkish policies of previous years.

After re-gaining independence in October 18 of 1991, Azerbaijan have set up a sound environment for impartial investigation of crimes committed against Azerbaijanis during the communist

regime. Adoption of the Law of the Republic of Azerbaijan on "Exoneration of victims of the political repression" (March 15 of 1996), publication of the list of the arrested and executed people based on the archival materials of 1920, 1921, 1923, 1931, 1932, 1935 and 1937-1938 of the Ministry of National Security of the Republic of Azerbaijan, presentation of a new document "Political repressions of the Soviet is a crime against humanity" made by Azerbaijani delegation within summer sessions of 2010 in Council of Europe, CE's appointment of separate reporter to look into this issue prove the above mentioned.

It is appreciative that the "Association of Azerbaijani Victims of Political Repression" was established in April 20 of 1991 and the government renders assistance to their families. However, there is a need to set a date for victims of the repression, similar to Kazakhstan - May 31, Uzbekistan - August 31, Ukraine - May 17, Russia - October 30, with the special decree on the establishment of "Day of Azerbaijani Victims of the Repression." In addition, it is of great significance to set up museums in main cities, including in Shamakhi for victims of the repression.

Azerbaijani embassy to Kazakhstan made a great breakthrough in shedding a light on this issue. For instance, a monument erected in honor of perished Azerbaijanis during the repression in former Karlagan of Garagan province (latter was a camp for political prisoners) in Kazakhstan at the initiative of Azerbaijani embassy in 2 June of 2008 was appreciative. (51)

Some measures have been taken by post-Soviet and post-Communist republics with regard to restoration of human rights of those who were subjected to repression during the communist regime. For instance, trials of those indicted in repression and deportation in Estonia are currently under way. At the same time, laws of cleansing were adopted, necessary actions were taken toward restoration of property rights of the victims of repression and all confiscated property was given back or compensa-

tion was paid. The Commission under the Parliament of Estonia determined that 180 thousand of Estonian origin (18 percent of the overall population) perished and damage in the amount of 4 billion USD was incurred to the environment. Pursuant to the recommendation of the Commission, Russia, a legal descendant of the USSR, has to pay a compensation in the amount of 250 thousand to every single Estonian citizen who were subjected to the repression.

As of now a new field of the international law "Transitional Justice" was created in western countries. This field studies methods of newly independent states how to deal with the old regimes. The objective is to restore justice, end the policy of non-punishment, and maintain democratic government and human rights. These methods reflect commitment of states in maintaining restoration of numerous rights of the victims of the former regime, such as justice, cleansing and reparation. (52)

All the aforementioned facts show that research on the people who were subjected to repression during the Soviet regime should be carried on and long existed lop-sided attitude to them should be abandoned.

Bibliography

1. "Azerbaijani History. From the past to 1870", Baki, 1996, p. 474.
2. N.I.Shavrov, "New Threat of Russian issue in the South Caucasus", pp. 60-61.
3. M.P.Zulfugarly. "Shamakhi genocide", Baki 2011, p. 30.
4. T.Behbudov, "PCIA - instrument of AUCPB in organizing policy of massive terror and repression in Azerbaijan", Azerbaijani News, 24 April of 2007.
5. "History" newspaper, 6 April of 1991.
6. M.N.Gernet, "Against capital punishment", Saint Petersburg, 1907, pp. 385-423; N.S. Taganchev, "Capital punishment", Saint Petersburg, 1913. These figures are close to the information of K. Libknetkha (5735 capital punishment, of which 3741 were implemented during 1906-1910; 625 were indicted of which 191 were executed during 1825-1905): M. Ferro, "La Revolution de 1911. La chute du tsarisme et les origines d'Octobre", Paris, Aubier, 1967, p. 483. S. Kurtura, Vert N. Panne J-L., Pachkovsky A. and others, "Black Book of Communism", second edition, chapter 3. Red terror, Publishing house "History of Three Centries", 2001.
7. "White spots are removed...", Baki, 1991, p. 15.
8. Azerbaijani history in seven volumes. volume 4, (April of 1920-June 1941). Baki. "Science", 2008, p. 345.
9. T.Behbudov, "PCIA - instrument of AUCPB in organizing policy of massive terror and repression in Azerbaijan", Azerbaijani News, 24 April of 2007.
10. "White spots are removed...", Baki, 1991, p. 20.
11. V.Rustamli, "On the history of the village of Angakharan of Shamakhi region" <http://www.fact-info.az>
12. Readings on the history of CPSU, 1925 - March 1985, volume 2, Moscow, Political publication, 1989, pp. 398-413.
13. "Questions of History", journal, Moscow, № 4. 1989, p.181.
14. News of the Central Committee of the CPSU, 1989. № 10. p. 81.
15. E.Ismayilov, "Zenith of Terror", "Merkez" newspaper, 5 April of 2000.

16. Decrees of Azerbaijan Revolutionary Committee (1920-1921), Baki, Azerbaijan publication, 1988, pp. 483-484.
17. "Azerbaijani Army", newspaper 19 April of 1996.
18. Z.Bunyadov, "Red Terror" Baki: Azerbaijan Publication, 1993.
19. "White spots are removed...", Baki, 1991, p. 25.
20. Azerbaijani History in seven volumes. volume 4, (April of 1920-June of 1941). Baki. "Science" 2008, J.Hasanly "Black shadow of 'White Spots'", Baki, 1991, pp. 5-17; J.Hasanov, "Shadow" (some notes on punishment measures of 1930s), "Literature and Art" newspaper, 3 June of 1988; V.Sinitsin, "Black Papers. There were 60 innocent farmers from one of the villages of Shamakhi among millions of victims", "Kommunist" newspaper, 23 June of 1988 and others.
21. V.H.Aliyev, F.S.Khalilov, "Historical Pages of Agsu region", "Adiloğlu" Publishing house, Baki, 2001, p. 52.
22. Azerbaijani History in seven volumes. volume 4, (April of 1920-June of 1941). Baki. "Science" 2008, pp. 344-345.
23. Lubyanka, "Stalin and Department of State Security of PCIA", Stalin's archive, Documents of Supreme Bodies of Party and State Authority, 1937-1938. Moscow, 2004. p. 660.
24. "Kommunist" newspaper, 23 June 1988; "Tezadlar" newspaper, 5 June of 2010.
25. Shamakhi History Museum, prepared by Fariz Halil, Baki, 2009.
26. G.Ferr, V.Bobrov, 1937. "Justice of Stalin. Not subject to Appeal", Moscow, Yauza Eksmo Publishing house, 2010, pp. 5, 13.
27. M.A.Rasulzade, "Contemporary Azerbaijani History", Baki, 1991, p. 19.
28. J.Hasanov, "Shadow" (some notes on punishment measures of 1930s), "Literature and Art" newspaper, 3 June of 1988.
29. Documents on criminal cases in the archive of the Ministry of National Security.
30. J.Hasanly "Black shadow of 'White Spots'", Baki, 1991, pp. 149,152,153.
31. A.Asadov, "Process. "'White spots' are removed", Baki, 1991, p. 25.
32. www.ourbaku.com © Copyright: Tatyana Nadejdina, 2010, Certificate of Publication №21011101580.
33. J.Hasanly "Black shadow of 'White Spots'", Baki, 1991, p. 156.

34. www.genprosecutor.gov.az
35. G.Gasimova, "They were exposed", "Azadlıq" radio, 30 January of 2011.
36. "Genj İshchi" newspaper, 27 October of 1937; G. Gasimova, "Females want execution", "Azadlıq" radio, 22 August of 2010.
37. Vugar Gurdganli, "Kommunist" newspaper, 3 November of 1937.
38. Documents on criminal cases in the archive of the Ministry of National Security.
39. Ergul Alisahib, "Chronology of Armenian-dashnak terror in Azerbaijan", (literary, historical writing), Baki, "Teknur", 2009, p. 38.
40. Documents on criminal cases in the archive of the Ministry of National Security.
41. From the history of the revolutionary movement of the proletariat of Azerbaijan, Baki, 1957; A.A. Karenin, S.M. Efendiyev (Biographical Sketch), Baki, 1963.
42. Shafiga Mammadova, "Mothers' Cry", Baki: "Genjlik", 2006, p. 109.
43. A.Kadirly, M.N.Kadirly (Israfilbeyov), Baki: Science, 1970, p. 47.
44. <http://www.gender-az.org>
45. "Kaspi" newspaper, 21 May of 2011.
46. Shafiga Mammadova, "Mothers' Cry", Baki: "Genjlik", 2006, p. 379.
47. Collections from Ashik poems in two volumes. volume 2, Baki, "Sherg-Gerb", 2005, pp. 124-128; M. Nabioglu, "Ozan-Ashik world", Baki: "Nurlan" Publishing house, 2010, p. 13; R.Huseynov, "Ashik's blood" printed in the "newspaper 525", 14 October of 2010; "Medeniyyet" newspaper, 27 June of 2009.
48. Anvar Chingizoglu, "One of the Mahmudbeyovs", "Soy" journal, 2 (34), Baki, 2010. pp. 23-25.
49. Shafiga Mammadova, "Mothers' Cry", Baki: "Genjlik", 2006, pp. 58-497.
50. "Azadlıq" radio, 20 January of 2011.
51. "Media forum", www.GunAz.Tv, 1 June of 2008.
52. "Azadlıq" radio, 20 January of 2011.

Contents

Preface -----	117
Introduction -----	124
Chapter I. Tragedy of Takla -----	130
Chapter II. The Trial held in Shamakhi in October of 1937 -----	136
Chapter III. Victims of the Repression of Shamakhi -----	182
Summary -----	217
Bibliography -----	220

